

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra psychologie

Diplomová práce

Sociální identita horníků v regionu Příbramska

Bc. Veronika Vitásková

© 2018 ČZU v Praze

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Bc. Veronika Vitásková

Hospodářská a kulturní studia

Název práce

Sociální identita horníků v regionu Příbramska

Název anglicky

The social identity of miners in the Pribram region

Cíle práce

Diplomová práce se věnuje problematice sociální identity utvářené v prostředí horníků z regionu Příbramska, kde od konce 19. století až do konce 70. let 20. století probíhala těžba. Cílem práce je určit, jak se v současné době projevuje hornická identita v této lokalitě, jaká jsou její specifika, identifikovat atributy, kterými je tato identita vytvářena a stanovit, jakým způsobem je reprodukována.

Metodika

Teoretická část práce vychází ze studia odborné literatury a dalších odborných zdrojů, vztahujících se k dané problematice. Praktická část je založena na kvalitativním výzkumu, který bude vycházet z tématicky orientovaného narativního interview. Na základě syntézy poznatků z teoretické části a analýzy a interpretace výsledků empirického šetření budou vyvozeny závěry diplomové práce.

Doporučený rozsah práce

60-80 stran

Klíčová slova

sociální identita, identita, kolektivní identita, hornictví, Příbram, profesní identita

---

Doporučené zdroje informací

- ASSMANN, Jan. Kultura a paměť: Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku. 1. vydání. Praha: Prostor, 2001. 317 s. ISBN 80-7260-051-6.
- BERGER, Peter; LUCKMANN, Thomas. Sociální konstrukce reality: Pojednání o sociologii vědění. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. 214 s. ISBN 80-85959-46-1.
- SKALNÍKOVÁ, Olga. Pět století hornického kroje. 1. vyd. Příbram: Hornická Příbram ve vědě a technice, 1986. 157 s.
- SKALNÍKOVÁ, Olga. Život a sociální poměry horníků na Příbramsku v II. polovině 19. století: (Příspěvek k národopisnému studiu života dělníků). Praha: [s.n.], 1952. 100 s.
- SZALÓ, C. Sociologie formování sociálních identit. Nosál. In NOSÁL, I., SZALÓ, C. Mozaika v re-konstrukci: formování sociálních identit v současné střední Evropě. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2003. 235 s. Sborníky; sv. 17. ISBN 80-210-3306-1.
- TAJFEL, H. Social Identity and Intergroup Relations. 1. vyd. New York: Cambridge University Press, 1982. 523 s. ISBN 0-7506-3083-3.
- VELFL, Josef. Příbram v průběhu staletí. Příbram: Městský úřad, 2003. 166 s. ISBN 80-239-1174-0

Předběžný termín obhajoby

2017/18 ZS – PEF (únor 2018)

Vedoucí práce

PhDr. Sandra Kreisslová, Ph.D.

Garantující pracoviště

Katedra psychologie

Elektronicky schváleno dne 5. 12. 2016

PhDr. Pavla Rymešová, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 6. 12. 2016

Ing. Martin Pelikán, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 24. 03. 2018

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci "Sociální identita horníků v regionu Příbramska" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu použitých zdrojů na konci práce. Jako autorka uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 31. 3. 2018

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala své vedoucí diplomové práce PhDr. Sandře Kreisslové, Ph.D. za vstřícný přístup, odborné vedení a cenné rady, které mi velmi pomohly při vytváření této práce. Zároveň bych ráda poděkovala všem informátorům, za jejich ochotu a čas, který věnovali mému výzkumu. V neposlední řadě děkuji své rodině, za jejich bezpodmínečnou podporu a trpělivost, nejenom během psaní této práce, ale také po dobu celého mého studia.

Sociální identita horníků v regionu Příbramska

Abstrakt

Předkládaná diplomová práce se tematicky zaměřuje na problematiku konstrukce a udržování sociální, respektive profesní identity, která je konkrétně sledována na příkladu příbramských horníků. Cílem výzkumného záměru je zjistit, zda a jakým způsobem bývalí horníci, pracující v příbramských Rudných a Uranových dolech, vnímají svou skupinovou identitu. Prostřednictvím biografických vyprávění jsou rozpoznány specifika a identifikovány atributy, které tuto identitu utváří. Předmětem zájmu je také poznání, jak se profesní identita, u dnes již bývalých horníků, projevuje v současnosti, kdy svou profesi nevykonávají.

Klíčová slova: identita, profese, hornictví, Příbram, kolektivní paměť, kvalitativní výzkum

The social identity of miners in the Příbram region

Abstract

This diploma thesis deals with the topic of construction and maintenance of social and professional identity, which is specifically monitored on the example of two miners of Příbram. The aim of the research plan is to find out whether and how the former miners working in ores and uranium mines in Příbram perceive their group identity. Through biographical narratives, we will recognize the specifics and identify the attributes that creates this identity. The subject of interest is also to know how the professional identity of today's former miners is manifesting when they do not practice their profession.

Keywords: identity, profession, mining, Příbram, collective memory, qualitative research

Obsah

1	Úvod	10
2	Cíl práce a metodika	12
3	Teoretická část	17
3.1	Identita – vymezení pojmu	17
3.2	Sociální identita	23
3.2.1	Teorie sociální identity	27
3.2.2	Teorie sebekategorizace	29
3.3	Kolektivní paměť a identita	31
3.3.1	Kulturní paměť a komunikativní paměť, místa paměti	34
3.3.2	Paměť, narativy a identita	36
3.4	Profesní identita	39
3.4.1	Hornictví na pomezí profesní a regionální identity	44
4	Praktická část	47
4.1	Historický exkurz hornictví na Příbramsku	47
4.2	Interpretace získaných dat	50
4.2.1	Okolnosti výběru hornické profese	50
4.2.2	Horník v době socialismu	56
4.2.3	Hornické tradice a symboly	65
4.2.4	Specifika hornické profese	81
4.2.5	Hornická identita v současnosti	90
5	Zhodnocení výsledků	100
6	Závěr	105
7	Seznam použitých zdrojů	108
8	Přílohy	114

Seznam tabulek a schémat

Tabulka 1	Základní údaje o informátorech	16
Tabulka 2	Průměrné měsíční mzdy pracovníka ve vybraných podnicích v okrese Příbram	59

Schéma 1 Identita - koncept pojmu	21
Schéma 2 Schéma vývoje identity	29
Schéma 3 Totožnost a odlišnost aktérů v autobiografii a historickém vyprávění	37
Schéma 4 Charakteristiky práce	42

1 Úvod

Předkládaná diplomová práce se zabývá problematikou konstrukce sociální identity v prostředí horníků, kteří žili a pracovali v regionu Příbramska. Horníci a jejich život je s Příbramí a blízkým okolím neodmyslitelně spjat už od dob středověku, kdy se zde těžilo stříbro. Právě těžba stříbra, železné rudy a později i uranu patřila mezi hlavní determinanty ovlivňující život obyvatel Příbramí i samotný vývoj a význam města jako takového. Významná hornicko-hutnická minulost tohoto regionu je stále živá nejen v povědomí zdejších rodáků a těch, kteří se aktivně věnovali hornické a hutnické profesi. Hornická historie, která započala už rokem 1311, z něhož pochází první písemná zmínka o těžbě rud na Příbramsku, trvala bez přerušování 690 let. Za tuto dlouhou dobu se zde utvořila silná hornická tradice, a přestože zde již v současné době těžební činnost neprobíhá, hornický odkaz přetrvává nejen ve vzpomínkách pamětníků, ale i v aktivitách místních hornických spolků a hornického muzea.

Život příbramských horníků byl ovlivněn jak různými surovinami, které těžili, tak i celospolečenskými událostmi, které zasáhly nejenom do jejich životů. Významným milníkem lze označit období před a po konci 2. světové války. 19. století se neslo ve znamení rozvoje báňského podnikání, ale zároveň se k jeho konci odehrála důlní katastrofa, která v té době neměla obdoby. Po skončení 2. světové války byla z Příbramí přesunuta Vysoká škola báňská a od roku 1947 se těžba a zpracování přeorientovalo na radioaktivní suroviny. Byl to právě intenzivní průzkum, těžba a zpracování radioaktivních rud, které nezaměnitelným způsobem ovlivnily život v Příbramí a okolí, jenž byl v protikladu s pozvolným a několik století trvajícím vlivem rudného hornictví. Období rudného a uranového průmyslu v době socialismu je pro tuto práci stěžejní, protože praktická část práce vychází z rozhovorů s horníky a pracovníky rudných a uranových dolů.

Práce je rozdělena na dvě základní části, a to část teoretickou a praktickou. Teoretická část práce obsahuje charakteristiku a vymezení stěžejních pojmů a konceptů, které se váží k tématu identity. V první kapitole je stanovena definice identity z hlediska sociálních věd a přiblíženo její možné rozlišení na individuální a kolektivní úroveň. Následující kapitoly jsou zaměřeny na detailnější vymezení identity sociální a také jsou v nich vysvětleny vlivy a faktory, které sociální identitu utvářejí a ovlivňují, jako je paměť, kultura, region a profese.

Praktická část diplomové práce pojednává o sociální identitě horníků v regionu Příbramska, která se v této specifické profesní skupině utvářela v období výkonu jejich

zaměstnání u Rudných a Uranových dolů v Příbrami. V této části je provedena analýza a interpretace jednotlivých výpovědí, které byly získány během výzkumu technikou narativní interview. Na základě těchto interview s pamětníky jsou stanoveny atributy a specifika hornické identity a interpretovány proměny, kterými tato identita prošla v průběhu aktivní hornické činnosti a po uzavření dolů.

2 Cíl práce a metodika

Diplomová práce se tematicky zaměřuje na problematiku konstrukce a udržování sociální, respektive profesní identity, která je konkrétně sledována na příkladu příbramských horníků. Cílem této diplomové práce je zjistit, zda a jakým způsobem bývalí horníci, pracující v příbramských Rudných a Uranových dolech, vnímají svou skupinovou identitu. Dílčími cíli je vymezení specifík a identifikace atributů, které tuto identitu vytváří a stanovit, jakým způsobem, pokud vůbec, je dále reprodukována. Zkoumáno je tedy také, jak se tato profesní identita projevuje v současnosti po ukončení aktivní těžby.

Teoretický rámec práce se opírá o analýzu sekundárních dat, tedy odborné literatury, tištěných a elektronických periodik i internetových zdrojů, které se vztahují k zvolenému tématu a jsou tak využity pro seznámení s danou problematikou a získání relevantních teoretických podkladů.

Praktická část je založena na kvalitativních metodách výzkumu, pro které je charakteristické hloubkové porozumění zkoumaného fenoménu. Blíže ke kvalitativnímu výzkumu viz Hendl (2008). V této práci byl konkrétně využit biografický výzkum, tematicky zaměřený na otázku profesní/sociální identity, jenž vychází z předpokladů kvalitativního výzkumu. Cílem biografického výzkumu je blíže poznat konkrétního jedince či skupinu a přispět k objasnění osobních nebo společenských jevů. Výzkumník na základě získaných narativ interpretuje jednání a chování jedince, snaží se porozumět jeho zkušenosti v různých rolích v průběhu jeho života a výkladu prožité minulosti a osobní percepce jedince. Aby byla interpretace správná, musí se výzkumník dobře seznámit s prostředím a vlivy, působícími na informátory/informátorky v minulosti i v současnosti a zároveň zkoumané životní příběhy kriticky zhodnotit v rámci širšího socio-kulturního kontextu a charakteru (Svoboda, 2007, s. 3–4).

Biografický výzkum vychází z životních příběhů lidí, které výzkumník získává ve formě vyprávění neboli narativů. Vyprávění lze zařadit do kategorie verbálních textů, které jsou nejčastějším typem textových dat, jež se používají ve společenských vědách. V současné době slovo text zahrnuje nejenom psané, či tištěné jazykové projevy, ale jako text lze označit jakýkoli objekt, který lze číst, přičemž čtením je rozuměna v širokém smyslu slova činnost, díky které je možné dosáhnout porozumění. Rozdíl mezi mluvenou a psanou formou textu vychází z odlišného přístupu a interakci při prováděné analýze. V případě mluveného textu, kdy jsme přímo účastníky promluvy, se snažíme porozumět druhému nejen

na základě vyřčených slov, ale také na úrovni gest či mimiky. Pro mluvenou řeč jsou typické tři aspekty: lokuční, ilokuční a perlokuční. Lokuční úroveň spočívá ve smysluplnosti a obsahu významu v promluvě. Ilokuční aspekt představuje konkrétní významy, které z promluvy plynou, jako je např. rada, žádost či rozkaz. Perlokuční úroveň se odvíjí od schopnosti mluvením nejen ovlivňovat, ale zároveň jím i něco udělat, např. někoho jmenovat do funkce. Jednotlivé mluvní akty pak mohou obsahovat buď všechny, či jen některý z těchto aspektů. Promluva probíhá vždy v přítomnosti a představuje proto probíhající událost. Pokud je posléze zachycena ve formě psaného textu, není uchována ona událost promluvy, ale to, co bylo během ní řečeno, její význam. Během přepisu promluvy se sice vytrácí určité kontextové skutečnosti jako barva a síla hlasu či intonace, ale zároveň je zdůrazněna verbální složka, tedy to, co bylo řečeno, která je podstatná pro většinu prováděných analýz. Psaný text tak v sociálněvědním výzkumu slouží jako nejčastější způsob interpretace promluvy (Hájek, 2014, s. 23–24, 28).

Narativy nejsou nejčastějším typem textových dat analyzovaných ve společenských vědách, ale jsou považovány za jedny z nejvíce relevantních. Pomocí vyprávění lidé, skupiny i společnosti interpretují své okolí a činí ho tak srozumitelným. Narativizace tak dohromady s institucionalizací vtiskují sociálnímu dění řád. Nejobecněji lze vyprávění definovat jako specifický proces verbální komunikace, při němž musí dojít k interakci nejméně dvou sociálních aktérů, a to vypravěče a posluchače. Mohlo by se tak zdát, že většina výpovědí objevujících se v sociálních kontextech lze pokládat za druh narativu, ale toto zobecnění by bylo mylné. Klíčovým rysem narativu je příběh, který představuje řada událostí, jež jsou vzájemně kauzálně propojené. Dle strukturalistického pojetí je základní struktura vyprávění tvořena vnitřní dualitou příběhu a diskurzu, kdy diskurz představuje způsob vyprávění, kterým je vymezen vztah času příběhu a času vyprávění a volba toho, co je ve vyprávění vyřčeno otevřeně a co je ponecháno v implicitní rovině. Přístup k vyprávění se ve společenských vědách postupně proměňoval a modifikoval, díky čemuž se vytvořily různé přístupy k analýze narativů. Mezi základní patří již zmíněný strukturalistický přístup, dále hermeneutický a interakcionistický přístup. V této práci je při analýze získaných narativů využíván přístup hermeneutický, jehož cílem je interpretace vyprávění, tzn. odkrytí významu, který do něho vypravěč vložil. Oproti logické racionalitě strukturalismu je kladen důraz na lidskou zkušenost jako kulturní objekt, protože význam vyprávění spočívá v utváření kulturně podmíněného narativního rozumění, které se vytváří na základě lidské životní zkušenosti transformované do vyprávění. Hermeneutický přístup

analýzy převažuje v sociologickém kontextu a lze ho na základě typu obsahu nebo významu, které jsou předmětem analýzy rozlišit na několik variant. Jednou z těchto variant jsou narativní výzkumy, které se zaměřují na osobní životní zkušenost, zachycenou ve vyprávěních. Příkladem takového přístupu je biografické narativní interview, jehož koncept rozpracoval německý sociolog Fritz Schütz (Hájek, 2014, s. 29–30).

Narativní interview patří mezi základní techniku sběru dat používanou při biografickém výzkumu a bylo zvoleno také pro účely této práce. Jedná se o formu hloubkového a otevřeného rozhovoru, během něhož dotazovaný spontánně vypráví o svých životních prožitcích, které kombinuje s kolektivně-historickými biografickými událostmi. Interview je provedeno bez předchozí systematické přípravy informanta, který si tak dopředu nenacvičuje v žádné podobě formulaci svého vyprávění. Schütze (1999, online) vymezuje podstatu narativního rozhovoru takto: *„Výzkumná praxe narativního interview je založena na dynamice spontánního vyprávění, ve kterém si informant krok za krokem a mnohdy i ad hoc musí znovu přivést zpět do vědomí někdejší prožitky. Ty stimulují jeho imaginaci a zasazují jej nanovo do dříve prožitých situací a do skutků, které se k nim vázaly. Tímto způsobem jsou při vzpomínání do centra pozornosti vtaženy i nezvykle komplexně pojaté kolektivně-historické biografické zkušenostní souvislosti, které jsou vkomponovány do nově aktualizovaného proudu prožitků.“* Po přepsání textu vyprávění je tak možná hluboká analýza reaktualizovaných prožitků a z toho plynoucích souvislostí (Schütze, 1999, online).

Průběh rozhovoru lze rozdělit na čtyři fáze a to stimulaci, vyprávění, kladení otázek pro vyjasnění a zobecňující otázky. Před začátkem svého vyprávění je narátor obeznámen s tématem výzkumné práce, které se jeho osoby určitým způsobem dotýká a mělo by ho tak stimulovat k vyprávění. Během této první fáze je důležité získat důvěru respondenta. Následně dotazovaný vypráví svůj příběh a výzkumník naslouchá, aniž by vyprávění přerušoval kladením otázek. Poté se výzkumník vrací do aktivní role a může položit doplňující otázky, které vedou vypravěče k doplnění či rozvinutí svého vyprávění nebo pokládá otázky, které se týkají předmětu výzkumu, ale nebyly doposud zmíněny. Je také možné respondenta požádat, aby rozvedl určité aspekty a události, kterých se dotkl pouze okrajově, ale dle výzkumníka jsou pro dané téma relevantní. Během poslední fáze interview mohou být ještě položeny otázky „proč“, sloužící k vysvětlení významových struktur. Během rozhovorů je podstatné rozlišit narativní priority, které usnadňují zodpovězení výzkumné otázky. Narativní priority mohou být osoby, události, či témata, k nimž se narátor vícekrát vyjadřoval či vracel a lze tak předpokládat, že v jeho životě hrají důležitou roli

(Shütze, 1999, online). Prostřednictvím narativního interview byly získány subjektivní interpretace sociální/profesionální identity vybraných narátorů. Autorka se během rozhovorů řídila zásadami narativního interview dle Schütze, tak jak jsou vymezeny výše.

Pro výzkum byli zvoleni narátoři, kteří strávili celou nebo většinu své profesionální dráhy jako zaměstnanci Rudných či Uranových dolů v Příbrami a během své kariéry pracovali určitou dobu tzv. v manuelu, tedy v prostorách podzemí. Původním záměrem bylo provést rozhovory pouze s pracovníky, kteří vykonávali pozici horník-lamač, to se ovšem ukázalo jako nemožné, neboť počet těchto pamětníků je již velmi nízký a jejich zdravotní stav jim neumožňoval účastnit se výzkumu.

K navázání kontaktu s potenciálními informátory byly nejprve využity hornické spolky, ve kterých se sdružují bývalí horníci. Autorka práce se sešla se zástupci dvou spolků Řimbaba a Prokop, kterým osvětlila téma a účely svého výzkumu a požádala o doporučení vhodných narátorů, jak z řad členů spolku, tak i mimo ně. Následně jí byli doporučeni vhodní informátoři a předány kontakty. Spolupráce se spolky se ukázala být velmi přínosná, neboť oslovení informátoři byli již svými kolegy seznámeni s možností účasti na výzkumu a k autorce proto přistupovali s větší důvěrou. Informátoři, kteří byli získáni přes doporučení spolku, představovali první skupinu, s níž byly provedeny rozhovory. Dále byla využita technika tzv. sněhové koule, kdy již oslovení informátoři poskytl kontakt na další potenciální narátory. Narativní interview bylo provedeno s 12 informátory. Nejstaršímu informátorovi bylo 85 let a nejmladšímu 66 let. Pět informátorů bylo po celou dobu výkonu své profese zaměstnáno u Uranových dolů, čtyři informátoři u Rudných dolů. Dva zbývající působili u obou podniků. S účastníky bylo dohodnuto zachování anonymity, v práci jsou jim proto přiřazena fiktivní jména.

Tabulka 1 Základní údaje o informátorech

Dotazovaný	Věk	Zaměstnavatel	Doba výkonu profese	Člen hornického spolku
Pan A.	78	Rudné doly	20 let	Prokop
Pan L.	84	Uranové doly	40 let	ne
Pan T.	75	Uranové doly	18 let	ne
Pan K.	72	Uranové doly	15 let	Prokop
Pan Š.	85	Uranové doly	30 let	ne
Pan F.	80	Rudné doly/Uranové doly	15 let	Prokop
Pan D.	66	Rudné doly	18 let	Řimbaba
Pan R.	69	Uranové doly	16 let	Řimbaba
Pan P.	76	Uranové doly	18 let	ne
Pan M.	83	Rudné doly	20 let	Cech horníků
Pan J.	84	Rudné doly	23 let	ne
Pan B.	82	Rudné doly/ Uranové doly	24 let	Řimbaba

Zdroj: autorka práce

Mimo jednoho informátora si ostatní účastníci výzkumu nepřáli provádět rozhovory ve své domácnosti, byly proto uskutečněny v prostředí kaváren či restaurací. Ve dvou případech byla rozhovoru přítomna třetí osoba. V prvním se jednalo o narátora, který konkrétního informátora doporučil a ten požadoval, aby byl při rozhovoru také přítomen. V druhém případě byla přítomna manželka informátora, která ale výrazným způsobem do vyprávění nezasahovala. Na začátku rozhovoru byli informátoři ujištěni o zachování jejich anonymity a dále byli vyzváni k volnému vyprávění svého příběhu, do kterého se autorka snažila co nejméně zasahovat a pouze informátora usměřňovat v toku vyprávění. Průběh vyprávění nebyl nijak výrazně narušen, kromě dvou rozhovorů, při nichž narátoři požádali, aby bylo nahrávání přerušeno, protože si nepřáli, aby bylo jejich sdělení nahráno a použito v rámci práce. Autorka práce vždy respektovala přání druhé strany a tato, pro narátory citlivá místa, nejsou v práci použita.

Všechny rozhovory byly nahrávány na diktafon, díky čemuž byla zajištěna přesnost následné transkripce. Nejkratší rozhovor probíhal čtyřicet pět minut, nejdelší tři hodiny a 25 minut. Průměrná délka ostatních rozhovorů se pohybovala mezi jednou a dvěma hodinami. Všichni narátoři souhlasili se zpracováním nahrávek v rámci této práce. Anonymita účastníků byla zaručena v souladu s etikou výzkumu dle Etického kodexu České asociace pro sociální antropologii a zákonem č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů. Všechny nahrávky a přepisy rozhovorů jsou uloženy v osobním archivu autorky práce.

3 Teoretická část

3.1 Identita – vymezení pojmu

Pojem identita pochází z latinského slova *identicus*, neboli totožný, stejný. Samotný výklad tohoto pojmu je poměrně komplikovaný, protože se identitou zabývá mnoho vědních oborů a disciplín převážně z oblasti společenských věd a každá z nich vymezuje identitu skrze své vlastní interpretační rámce. Lze tak nalézt různé varianty definování významu tohoto pojmu. Pro tuto práci je stěžejní kontext sociologie a sociokulturní antropologie, kde je identita vnímána jako proces sociální identifikace.

Sociologický slovník definuje identitu jako „*hluboký pocit vlastní totožnosti založený na prožívání vlastní komunity. (jakým člověkem jsem a čím se liším od druhých).*“ Tento pocit v sobě rovněž zahrnuje hodnoty, kterým jedinec věří a zároveň je pokládá za smysl svého života (jakási osobní ideologie). Identitou můžeme také považovat ztotožnění jedince se svými životními rolemi („*Kdo jsem já ve vztahu k druhým?*“) či prožívání příslušnosti k větším či menším společenským celkům („*Ke kterým skupinám „já“ patřím a jak moc je příslušnost k těmto skupinám pro mě klíčová?*“) (Jandourek, 2001, s. 104). Vymezení identity v perspektivě sociálních věd vychází z teorie sociálního konstruktivismu amerických sociologů Petera Bergera a Thomase Luckmanna (1999, s. 168–174). Dle nich je identita klíčový prvek subjektivní reality. Identita člověka není primordiální, tedy předem daná, není přirozená. Je procesem probíhajícím v životě každého jedince. Vývoj identity souvisí s dlouhodobým získáváním zkušeností člověka. Sama identita se utváří během jednotlivých sociálních procesů působících v průběhu celého lidského života, tudíž na ni nelze pohlížet jako na statickou danost, s níž se člověk narodí, jak tomu činí primordialismus. Jedná se o sociální konstrukt, který si každý z nás utváří v rámci interakce se svým okolím, sociálním prostředím. „*Identita je jev, který je výslednicí dialektiky vztahu jednice a společnosti.*“ (Berger, Luckmann 1999, s. 171). Významné je v tomto směru období socializace, během něhož dochází k procesu internalizace, kdy si jedinec vnitřně osvojuje objektivní svět kolem sebe a utváří tak i svou identitu. Berger a Luckmann rozlišují primární a sekundární socializaci. Primární socializace probíhá v období dětství a dle nich je pro jedince nejdůležitější. V tomto období probíhá socializace v rámci interakce s tzv. významnými druhými, jejichž výběr nemůže dítě ovlivnit. Jsou jimi rodiče a další členové rodiny, vrstevníci, učitelé apod. Ti všichni předávají dítěti svůj vlastní

náhled na sociální realitu, v němž se odráží jejich postavení ve společenské struktuře i osobní vlastnosti. Dochází tak nejen k přebírání rolí a postojů ostatních, ale především jejich náhledu na svět. Jaké obsahy jsou internalizovány v průběhu primární socializace se liší společnost od společnosti v závislosti na jejich sociálních a kulturních strukturách. Přestože obsah internalizace je tedy různý, prostředek, kterým k tomuto procesu dochází, je v podstatě ve všech společnostech shodný. Tímto prostředkem je jazyk, díky němuž jsou internalizována různá motivační a interpretační schémata, která dítě využívá pro orientaci v každodenním životě v současnosti, ale zároveň mu naznačují, jaké se od něho očekává chování v budoucnosti. Tyto motivační a interpretační schémata jsou fenomenology označována jako balík příručního vědění¹. Socializace probíhá celý život a po primární, probíhá socializace sekundární. Během tohoto procesu se již socializovaný jedinec dostává do nových oblastí objektivního světa společnosti, ve které je členem a získává vědění potřebné pro nové sociální role, z nichž vychází i různé identity jedince. Sekundární socializace je výrazně ovlivněna socializací primární, protože v této fázi života má jedinec již svou internalizovanou realitu, svůj balík vědění, které jsou pevně vžité v jeho vědomí. Dochází zde k přechodu mezi původní a novou realitu, kdy jedinec zjišťuje, že svět vytvořený jeho významnými druhými není jedinou objektivní realitou. Během sekundární socializace je již možná volba významných druhých, kteří jsou označováni jako referenční skupina. Díky heterogenitě společnosti existuje mnoho sociálních skupin, které se mezi sebou odlišují cíli, hodnotami či zájmy. Mínění, přesvědčení, standardy a způsoby jednání tohoto kolektivu posléze ovlivňují chování a jednání jedince i jeho identitu (Berger, Luckmann, 1999, s. 158).

Názor, že lidská identita vzniká, formuluje se, obměňuje se či potvrzuje především prostřednictvím sociálních vztahů, zastávají i sociologové Václav Houžvička a Lukáš Novotný, kteří uvádí: „*Identita jedince tak záleží na tom, co si člověk bere za své, s čím nebo s kým se ztotožňuje a naopak, proti komu nebo čemu se vymezuje, tomu, co pokládá za cizí. Samotná konstrukce identity pak probíhá v rámci sociálních interakcí, při kterých si jedinec uvědomuje sám sebe a je schopen se v takovém sociálním prostředí orientovat*“ (Houžvička, Novotný, 2009, s. 49). Z pozice jednotlivce tak identitu vytváří souhra individuálních

---

¹ Balík příručního vědění je termín využívaný ve fenomenologické sociologii. Vytváří se během procesu socializace a představuje souhrn znalostí o okolním světě a zákonitostech jeho fungování, které lidé často nevědomě, ale i vědomě, využívají pro zvládnání různých životních situací. Obsah vědění v tomto balíku je typizován a díky tomu jsou tak jedinci schopni typizovat a tím i rozumět okolnímu světu (Jandourek, 2008, s. 102).

rozhodnutí, osobní charakteristiky či přesvědčení o sobě samém. Další dimenzí jsou pak role a pozice utvářené ve vztazích k významným osobám a vyplývající z členství v sociálních skupinách a kategoriích. Tyto rozmanité aspekty identity tak umožňují, že se jedinec identifikuje v různých pozicích, jako například doktor, dobrý tenista, otec, obyvatel Prahy atd. Zároveň se vyznačují vzájemným působením a ovlivňováním, přičemž důležitost a relevantnost těchto různých pozic identity záleží na sociálním kontextu, v němž se utvářejí. V každé době a kulturním prostředí mají sociální kategorie, jako například otec, doktor, manžel, specifické významy, které jsou konstruovány a ustanoveny skrze sociální diskurz. V tomto smyslu může být identita chápána jako způsob myšlení (nebo v některých perspektivách jako způsob mluvení), které se odvíjí od specifických sociálních a historických kontextů nezávisle na perspektivě každého jednotlivce. Rozsah kategorií identity, které jsou dostupné v daném sociálním kontextu a významy, které jsou jim dány, jsou konstruovány prostřednictvím sociálních procesů v průběhu času (Schwartz, Luyckx, Vignoles, 2012, s. 4).

Tyto dva způsoby nazírání na identitu jsou v podstatě dvě strany jedné mince. Jedinec si může vytvořit osobní verzi toho, co pro něho znamená být otcem a může dokonce přispět k transformaci přijatého významu této kategorie uvnitř jeho lokálního nebo širšího kulturního prostředí, vždy na něho ale bude v určité míře působit již zaběhnutá představa reflektující, co znamená být otcem v daném sociálním kontextu. Identity jsou proto nevyhnutelně jak osobní, tak také sociální nejen v jejich obsahu, ale také v procesech, kterými se formují, udržují a mění v průběhu času (Schwartz, Luyckx, Vignoles 2012, s. 5).

Rovněž Jan Assman, egyptolog a religionista vnímá identitu jako sociální konstrukt. Identitu dle něj ovlivňuje především kultura, v níž jedinec žije. Fenomén identita se dle něho stává záležitostí vědomí, tzn. reflektivního uchopení nevědomého sebe-obrazu. Rozděluje identitu „já“ na dvě podsložky. Identitu individuální a identitu osobní. Individuální identitou se rozumí obraz, který je vybudován a dále udržován ve vědomí člověka. Tento obraz zachycuje charakteristické rysy, jež onoho člověka odlišují od ostatních. Jedná se o vědomí vlastní svébytnosti, o pocit, že je člověk nenahraditelný a nezaměnitelný za kohokoli jiného. Toto vědomí o sobě samém závisí a vyvíjí se spolu s prožíváním těla. Na toto bytí těla, které je dáno narozením a smrtí, a na samotnou fyzickou existenci spolu s jejími potřebami se právě váže individuální identita. Osobní identitu definuje jako souhrn veškerých rolí a kompetencí, které člověk získává na základě toho, že je začleněn v určité společenské struktuře. Osobní identita se pak váže na uznání v této společnosti a na jistou zodpovědnost

člověka. Osobní a individuální identita vzniká a rozvíjí se reflexí, tzn., že je třeba druhých k poznání sebe sama. Bezprostřední zkušenosti se dá docílit pouze s druhými lidmi. Sami sebe vnímáme vždy pouze zprostředkovaně (pokud nestojíme před zrcadlem, kde je možné vidět svůj obličej a vnímat i své já). Stýkáme-li se tedy s druhými, stýkáme se tak se sebou samým. Jinak než komunikací a interakcí nelze své já, tedy osobní identitu, uchopit (Assman, 2001, s. 114–115).

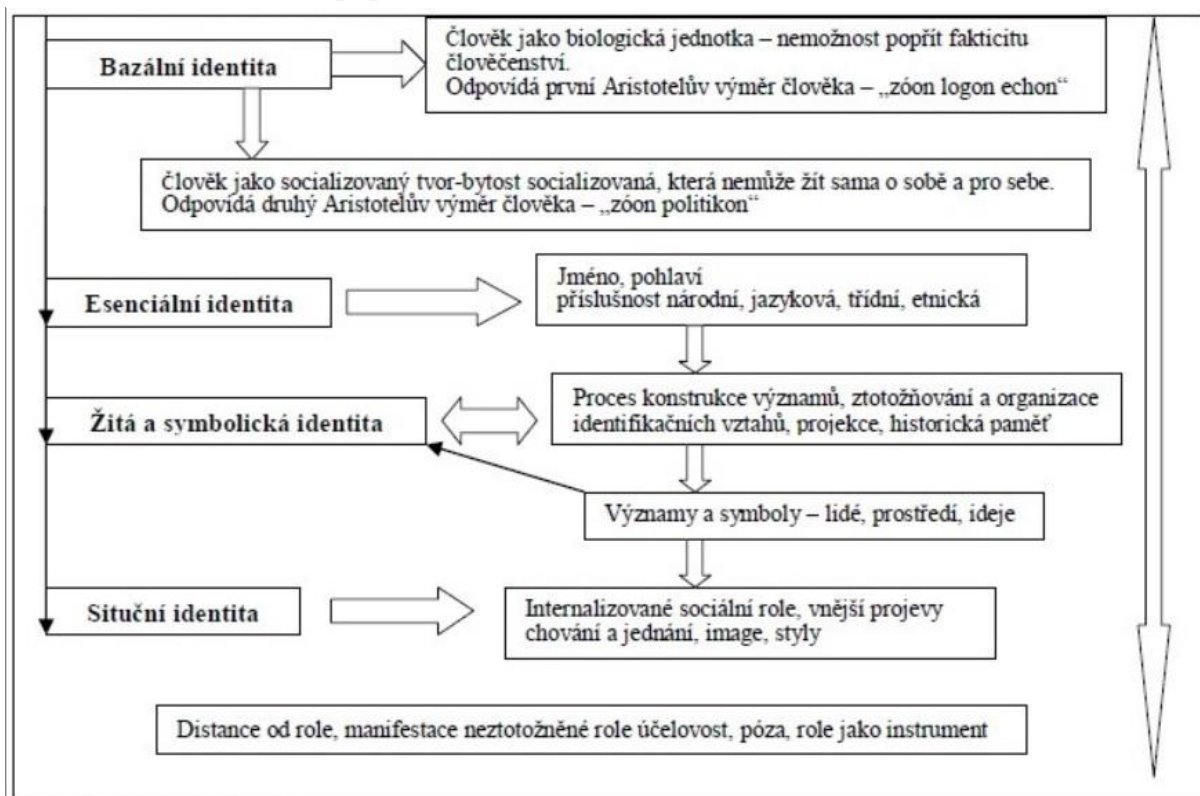
Pojem identity je také možné vyjádřit následujícím schématem, které uvádí Ondřej Roubal (2006, s. 32–34) ve své kapitole *Problematika lidské identity v perspektivě zkoumání sociálního potenciálu územních společenství*. Schéma znázorňuje koncept pojmu identita, kde rozlišuje základní roviny identity: bazální, esenciální, žité a symbolické a situační, se svými určujícími podmínkami a zdroji. Bazální identita vzniká narozením a zaniká smrtí jedince. Představuje neměnnou, stabilní podstatu ostatních identit a je charakteristická „fakticitou, daností a nutností existence jako člověka – člověka jako biologického druhu, geneticky, anatomicky a fyziologicky disponovaného jedince vyskytující se ho v určitém čase a prostoru“ (Roubal, 2006, s. 32–33). Bazální identita znamená „být něčím“, odpovídá na otázku „čím jsem“ (člověkem, zvířetem...?). K rozvoji dalších identit, které vychází z identity bazální, je zapotřebí procesu socializace, při němž se z individua stává individualita, naplňuje se tak potřeba „být někým“ a „někam patřit“ (Roubal, 2006, s. 33).

Esenciální identita představuje konkrétní individuální či skupinové vědomí. Jedná se o konkrétní osobní dispozice, jako je místo narození, věk, pohlaví jedince, etnická či náboženská příslušnost. Tato identita je ve vztahu mezi subjekty a objekty v určitých podmínkách (ideologie, kultura...) formována, ujasňována a upřesňována procesem vzájemné konstrukce. Esenciální identita současně pracuje s vědomím diference k ostatním, těm druhým, jež se odlišují a nesdílejí společný základ. Tím může docházet ke vzniku mnoha předsudků a stigmatizaci jedinců i skupin (Roubal, 2006, s. 33).

Vztahová identita je pravděpodobně obsahově nejbohatší a nejsložitější zdroj analýz pro sociologické poznání. Vztahy, které pojí člověka s okolním světem, nejsou vždy rovnocenné a mají různé významy. Jednotlivci se mohou vztahovat k církvi, politické autoritě či manželce, avšak tyto vztahy nemusí představovat významnější součást vnitřního světa, úplné ztotožnění či smysl života. Charakter těchto vztahů, jejich význam a míra ztotožnění závisí na různých etapách lidského života. „*Dá se říci, že identita je tak na těchto vztazích v podstatě nezávislá. Obsahem identity člověka je takový systém vztahů, který profiluje naši osobnost, myšlení a formuje naše vědomí. Orientuje naše chování určitým*

směrem“ (Roubal, 2006, s. 33). Identita je tak tvořena strukturou identifikačních vztahů různého charakteru, významu a důležitosti. Tyto vztahy mohou být vzájemně nezávislé a nemusí se vyskytovat v určitou dobu či v určité situaci současně. To, které identifikační vztahy jsou v určité době podstatné nebo hodnotnější, závisí na zlomových životních situacích, charakteru sociálního prostředí či historických událostech.

Schéma 1 Identita – koncept pojmu

Zdroj: Roubal, 2006. s. 32

Jak je patrné z výše uvedeného, lze se setkat s mnoha přístupy a názory při hledání odpovědi na otázku, co je identita, na jaké druhy se dělí, či co ji ovlivňuje. Podle amerických profesorů psychologie Setha J. Schwartze, Koena Luyckxe a Vivian L. Vignoles (2012, s. 3), kteří se ve své odborné činnosti zaměřují na problematiku identity, jsou v současném vědním diskurzu ve vztahu k identitě nejvíce patrné přístupy, které se zaměřují na tři úrovně identity, skrze něž je identita nejčastěji definována. Je to úroveň individuální, vztahová (interpersonální) a kolektivní. Rozdíl mezi těmito úrovněmi může být chápán jako rozdíl mezi různými formami obsahu identity, či jako odlišný druh procesu, během něhož se identita formuje, udržuje nebo mění v průběhu času.

Individuální neboli osobní identita se vztahuje k aspektům sebedefinování na úrovni jedince, kdy tyto aspekty představují cíle, hodnoty, názory, víru, standardy rozhodování

a chování, sebehodnocení, touhy či obavy. Kromě zaměření na obsah identity na úrovni jednotlivce se teorie osobní identity soustředí především na procesy, které vznikají právě tehdy, kdy samotní jedinci vytvářejí či objevují svou vlastní identitu. Identita je zde tak ústředním prvkem osobnosti a existence, který pramení z pocitu uvědomování si sebe sama, svých kladů i záporů i svých charakteristických znaků, jimiž se odlišujeme od ostatních.

Druhou úroveň představuje vztahová identita, jež odkazuje k rolím jedince, které má vůči ostatním lidem ve svém okolí. Těmito rolemi může být například manžel, manželka, rodič, spolupracovník, přítel, zákazník atd. Zároveň je zde stěžejní i to, jak jsou tyto role definovány a interpretovány těmi, kteří je přejímají a kterých se týkají. Procesy identifikace v případě této identity, probíhají v rámci mezilidských vztahů či rolích, které jedinec hraje v rámci sociálního systému. V jednom okamžiku může mít jedinec mnoho různých rolí, kdy si v rámci každé z nich utváří specifickou identitu. Dochází tak k procesu identifikace se sociálními rolemi, který obsahuje různé fáze, jako například přijetí či odmítnutí dané role, přizpůsobení se nové roli nebo změně v roli stávající. Častým motivem v této perspektivě je také myšlenka, že identita nemůže být ustanovena jednotlivci samotnými, ale pouze na základě potvrzení skrze své sociální okolí.

Třetí v pořadí je identita kolektivní, v rámci které se identita utváří především skrze identifikaci s určitou skupinou či sociální kategorií, do nichž jedinec náleží a také ve významech, které těmto skupinám a kategoriím dává. Dalšími faktory, které zde působí, jsou pocity, představy či přístupy, které z členství ve skupinách či kategoriích a z identifikace s nimi vyplývají. Již od narození patří jedinec do sociální skupiny, kterou je rodina a následně během dalších let získává příslušnost v jiných skupinách především na základě svých rozhodnutí. Kolektivní identita se tak může vztahovat k členství v jakékoli formě v rámci sociálních skupin nebo kategorií, včetně například etnicity, národnosti, profese, regionu a genderu. Stejně tak se týká i malých skupin, v nichž se členové znají navzájem, jako je rodina, zájmová skupina či pracovní kolektiv a vztahu k těmto uskupením. Teoretické přístupy ke kolektivní identitě obvykle zahrnují také zaměření na kolektivní procesy, například jaký vliv mají momentální změny ve skupinovém kontextu na jednotlivé členy skupiny a také kdy a za jakých podmínek vůbec dochází k tomu, že se jedinec považuje za člena dané skupiny (Schwartz, Luyckx, Vignoles 2012, s. 3–4).

Rozdíl mezi individuální, vztahovou a kolektivní identitou může být buď v obsahu identity, nebo v procesech, které ji utváří. Například kulturní psychologie ukazuje způsoby, jimiž může být osobní identita ovlivněna a definována skrze kolektivní kulturní procesy.

Podobně kolektivní identity na sebe mohou vzít odlišné osobní významy pro různé členy skupiny a tyto významy mohou být vyjednávány jak v soukromí, tak v prostředí několika dalších členů či dokonce v rámci širokého veřejného diskurzu. Tak, bez ohledu na úroveň obsahu, jakýkoli daný aspekt identity může být definovaný skrze individuální, vztahový nebo kolektivní proces: jako subjektivní porozumění nebo zkušenost jedince, jako interpersonální konstrukce a jako sociokulturní produkt (Schwartz, Luyckx, Vignoles 2012, s. 5).

Souhrnně lze říci, že je identita, jak osobní, tak současně vztahový a kolektivní fenomén, v určitých způsobech stabilní, zatímco v jiných naopak proměnlivá. Zároveň se formuje a upravuje po celou délku života jedince, historie sociálních skupin a kategorií, skrze vzájemné působení procesů sebepoznání i osobní a sociální konstrukce. Některé z těchto procesů jsou relativně úmyslné a přímé, zatímco ostatní jsou více automatické a skryté. Právě pro tuto složitost a komplexnost je však identita tak hodnotný konstrukt pro sociální i jiné vědce a je častým předmětem výzkumů.

3.2 Sociální identita

Sociální identita představuje vnější identitu jedince, která je utvářena sociální příslušností a členstvím v určité kategorii lidí. Ti si vytvářejí společný obraz této skupiny, s nímž se identifikují. Základním principem skupinové identifikace je vědomí příslušnosti k jedné skupině a odlišnosti od skupiny jiné – dichotomie „my“ a „oni“. Je obvyklé, že kolektivy se snaží o vytváření pozitivního obrazu své skupiny, což někdy může vést až k cílenému zdůrazňování pozitiv a zamlčování negativ. Může tak dojít k vědomé nebo i nevědomé idealizaci. Identita jedince ve skupině se posléze formuluje prostřednictvím činností, které jsou pro danou pospolitost významné, to je např. hovořit společným jazykem nebo se účastnit společných rituálů a zvyků. Dále se tato konstrukce sestává také z praktik obvyklých pro daný diskurz. To znamená, že je nutné naučit se i zdánlivě bezvýznamným prvkům, jako jsou např. způsob řeči nebo chůze a správné formulaci a pochopení toho, co se v dané skupině považuje za „normální“, „hezké“ či „přirozené“. Příslušnost k určité skupině je často prezentována pomocí symbolů a znaků, které mohou být zjevné – všeobecně srozumitelné a čitelné např. stejnokroj či hymna nebo skryté, kterým porozumí pouze členové skupiny např. specifická ozdoba oblečení či účes (Nosál, Szaló, 2004, s. 25).

Sociální identita vychází z již existujících kulturních kategorií, není tedy dána přirozeně ani dědičně. Současně je nutné si uvědomit, že osobní identita a sociální identita nestojí ve vzájemné opozici, ale jsou vzájemně provázány. Tento vztah definuje Jan Assman (Assman, 2001, s. 118) v podobě dvou tezí:

1. *„Já“ vyrůstá směrem zvenčí dovnitř. Buduje se v jednotlivci díky jeho účasti na interakčních (a komunikačních vzorcích skupiny, ke které patří, a díky jeho podílu na sebe-obrazu skupiny. Identita skupinového „my“ má tedy přednost před identitou jednotlivcova „já“, jinými slovy – identita je společenský, resp. „sociogenní“ fenomén.*

2. *Kolektivní identita neboli identita „my“ se nevyskytuje mimo jednotlivce, kteří toto „my“ konstruují a jsou mu oporou. Jde o záležitost individuálního vědomí a vědomí. První teze vyhláší nadřazenost celku nad částí, druhá teze staví část nad celek.“*

Je zde tedy viditelná vzájemná determinace těchto identit, kdy jednatel potřebuje skupiny, aby dokázal definovat své vlastní já skrze zkušenosti a soudy druhých. Samotná skupina zase nemůže vzniknout bez jednotlivců, kteří, ač mohou mít odlišné osobní identity na základě společného „zájmu“, tvoří jeden celek. Sdílené hodnoty, pravidla a jejich výklad determinují jednotlivé společnosti, ale také díky nim jedinec může snáze zvládnout proces socializace a posléze orientaci v sociálním prostoru. Skupinová identita vychází z míry identifikace jedinců, jež se k ní hlásí a je silná nebo slabá podle toho, nakolik žije ve vědomí členů skupiny a nakolik dokáže motivovat jejich myšlení a jednání. Důležitý faktor zde také představuje dějinné vědomí, na jehož základně skupiny často odvozují své vědomí jednoty a jedinečnosti. Zároveň jim minulost pomáhá při své sebedefinici. Tuto tezi deklaruje i historik Johann G. Droysen (Droysen, 2001, s. 125), který uvádí: *„Každá skupina bere ze své minulosti jakoby vysvětlení sebe samé a povědomí o sobě – je to společný majetek zúčastněných, jež činí jejich pospolitost tím pevnější a niternější, čím je bohatší.“*

Sociologové Shmuel N. Eisenstadt a Bernhard Giesen předkládají koncept konstrukce sociální identity založený na sociálním konstruktivismu a symbolických kódech, které považují za jádro sociální identity. Sociální identita dle nich vzniká jako záměrný či nezáměrný důsledek interakcí, které jsou samy sociálně modelovány a konstruovány. Příslušnost k sociální identitě je u jedinců vytvářena především skrze různé iniciační obřady či kolektivní rituály, které mají přivodit pocit vzájemné sounáležitosti v kontrastu k jinakosti, odlišnosti a rozdílnosti druhých. Je nutné, aby se členové dané kolektivity

považovali za navzájem rovné, díky čemuž se zde rozvine pocit vzájemné pospolitosti a prohloubí se důvěra a solidarita. Předpokladem společné identity je také sociální konstrukce hranic. Ty jsou nezbytné pro vymezení vzájemných protikladů např. mezi linií vně a uvnitř, mezi bližními a cizinci, přáteli a nepřáteli, kulturou a přírodou. Dochází zde tak k procesu zahrnování a vylučování, což se projevuje vznikem tzv. „in-groups“ a „out-groups“, kdy si členové pospolitosti definují rozdíly, na jejichž základě dále rozpoznávají členy a nečleny své skupiny. Právě toto konstruování a vymezení hranic předpokládá symbolické kódy rozlišování, které mají být jádrem konstrukce sociální identity. Základní rozlišovací kódy vychází z prostorových, časových a reflexivních dimenzí. Z hlediska prostoru je to rozdíl mezi nahoře a dole, vlevo a vpravo, odkaz časovosti představuje rozdíl mezi minulostí a budoucností a reflexivní oblast zachycuje rozdíl mezi centrem a periférií. Je ovšem nutné si uvědomit, že tyto základní dimenze kódování nejsou pouze dichotomické povahy. Lze najít střed mezi vpravo a vlevo, mezi minulostí a budoucností se nachází přítomnost a mezi Bohem a světem je lidský subjekt. „*I na té nejzákladnější úrovni prozrazují kódy trichotomickou strukturu, která vkládá zprostředkující a oddělující sféru „mezi“. Tato zprostředkující a oddělující sféra je fenomenálním ohniskem identity. „Zde“, „nyní“ a „já“ jsou nezpochybnitelná a samozřejmá východiska zkoumání světa, interakce s jinými, paměti minulosti a plánování budoucnosti*“ (Eisenstadt, Giesen, 2012, s. 364–365). Na základě rozlišovacích kódů je tak možné ve všech lidských společnostech identifikovat, co tvoří základní podstatu jejich sociálního a kulturního života.

Jako hlavní kódy konstruování sociální identity Eisenstadt a Giesen určují kódy prvobytnosti, občanského soužití a kultury. Ve skutečnosti se ovšem objevují různé kombinace těchto tři ideálních typů, podle různých situací, které ve společnostech nastávají. Kódy prvobytnosti jsou považovány za nezpochybnitelné a objektivní, u nichž překročení hranic jde velmi těžko. Mezi tyto typy sociální identity se považuje etnicita, pohlaví, generace, příbuzenství či rasa. Jsou budovány skrze různé typy obřadů, jakými jsou např. přechodné obřady, zasvěcení, pohřby, sňatky, přijetí či zapuzení. Díky těmto rituálům se hranice společnosti upevňuje. Druhý hlavní kód konstrukce sociální identity představuje kód občanský. Tento kód se konstruuje na základě znalosti pravidel, norem a tradic, které jsou dané u konkrétní společnosti a zároveň opět slouží k definování a vymezení hranice kolektivity. Jádro sociální identity v tomto případě tvoří zaběhlé denní postupy, tradice a institucionální a konstitutivní mechanismy, které ustanovují základy daného společenství. Nefunguje zde přímo žádný konkrétní iniciační rituál, členem občanské komunity se stane

ten, kdo se podílí na její kolektivní identitě tím, že se zapojí do místních praktik a osvojí si místní obyčeje a běžné chování. Ti, kdo jsou vně společenství, jsou chápáni jako cizinci, ale nejsou jim přisuzovány pozitivní ani negativní atributy. Třetí typ kódu vymezuje hranici mezi „námi a jimi“ na základě vztahu k posvátnému. Podstatu sociální identity zde tvoří vztah k posvátnému a vznešenému, což může být definováno různě ať jako Bůh nebo Rozum, pokrok či racionalita. Objevuje se zde teze nadpřirozeného zdroje identity. Jako nejtypičtější příklad takovéto kolektivity lze určit náboženství, která se rozvinula v axiálních civilizacích (Eisenstadt, Giesen, 2012, s. 364–365).

Potřeba sdružovat se do skupin a společností patří k elementárním způsobům chování člověka a dá se říci, že je mu dána od přirozenosti. Již v době Antiky řecký filosof Aristoteles člověka definoval jako „zóon politikón“². Pud spolčovat se do skupin lze nalézt i u dalších živočichů, kteří žijí ve skupinách, houfech či smečkách, ale to, co člověka odlišuje od těchto druhů je podle Aristotela používání řeči. Na základě tohoto poznání se jeho definice poté rozšiřuje na „zóon logon echon.“ Právě jazyk považuje za rozhodující faktor, díky kterému vznikají skupiny. Umožňuje komunikaci, která je základním předpokladem fungující lidské skupiny (Assman, 2001, s. 122). Důležitost jazyka pro fungování kolektivit zdůrazňuje i sociolog Csaba Szaló (Nosál, Szaló, 2004, s. 36), který uvádí: „*Jazyk ustavuje lidskou zkušenost s objekty a událostmi jako srozumitelnou a smysluplnou a umožňuje vznik kultury tím, že ustavuje intersubjektivně sdílenou smysluplnost. Právě tato intersubjektivní smysluplnost musí být vedle své lingvistické základny ukotvena i sociálně. Bez konkrétní společnosti lidských bytostí neexistuje žádná intersubjektivita. Podobně jako si nemůžeme představit společnost bez jazyka, je nemyslitelné předpokládat vznik jazyka bez společnosti.*“ Právě díky užívání společného jazyka nebo soustavy symbolů se vytváří společné vědění a paměť společnosti. Do soustavy užívaných symbolů nespadá pouze jazyk. Jedná se také o obřady, jídlo, kroje, tance, památníky a další atributy, které se mohou stát znakem, jenž bude kodifikovat pospolitost. Každá společnost se vyznačuje jiným souborem atributů, které v ní mají své symbolické funkce a tvoří její znakovou strukturu. Každá sociální identita, tak se svým komplexem symbolických znaků představuje určitý kulturní útvar. Prostřednictvím

---

² Aristotelem podaná charakteristika člověka jako bytosti politické zahrnuje dva důležité momenty: Jednak je člověk svou přirozeností určen žít ve společenství, a jednak mu jde o určitou kvalitu společného žití. Společenství je sice zárukou přežití či zachování života, avšak pouze život v obci může zajistit dobrý život (Havlíček, 2014, online).

tohoto kulturního útvaru se poté sociální identita reprodukuje dále a udržuje po několik generací (Nosál, Szaló, 2004, s. 41).

3.2.1 Teorie sociální identity

V sedmdesátých letech dvacátého století přichází britský sociální psycholog Henri Tajfel s teorií sociální identity, která vzniká jako reakce na, v té době převládající, individualistické přístupy k identitě, typické především pro dominantní americkou sociální psychologii. Tajfel se obával, že právě tato individualistická perspektiva nebude dostačující pro vysvětlení některých meziskupinových fenoménů, které se začaly utvářet především v Evropě. O významu skupinové identity Tajfela utvrdily i jeho vlastní zkušenosti, prožité během 2. světové války, kdy kvůli svému polsko-židovskému původu zažil mnohá úskalí. Zcela zřejmě tak porozuměl významu skupinové identity, a to nejen jako zdroje významu a hodnoty pro vlastní skupinu, ale také jako podnětu pro znehodnocení a devalvování jinými skupinami. Válku přežil, mimo jiné i díky tomu, že svou židovskou identitu skrýval. Tyto zkušenosti tak silně ovlivnily jeho pozdější práci (Spear, 2012, s. 202).

Teorie sociální identity (Social identity theory, SIT) a její rozpracování (self-categorization theory) je v současné době považována za jednu z nejpropracovanějších perspektiv zkoumající vztahy a vazby mezi sociální kategorizací, sociální identitou, sebepojetím, skupinami a meziskupinovým chováním. Základy teorie vycházejí z provedených studií o takzvaném chování v minimální situaci. Během těchto studií byli účastníci náhodně rozděleni do dvou skupin. Z chování participantů bylo posléze patrné, že přestože jejich skupiny neměly žádnou společnou minulost ani určitý cíl, docházelo u nich k zvýhodňování členů své vlastní skupiny (in-group) a k vymezování se vůči členům druhé skupiny (out-group). Výsledkem tak bylo zjištění, že lidé k definování a hodnocení sebe samých využívají skupin, jichž jsou členy a ty jim zároveň poskytují kolektivní sebepojetí a sociální identitu vymezující, kým člověk je a jak by měl jednat (Vojtíšková, 2007, s. 6). Teorie sociální identity, tak vysvětluje proces sociální identifikace v rámci skupin, jež je následován procesem sociální komparace mezi členy jednotlivých skupin. Dalším východiskem je také předpoklad, že členství ve skupině je pro nás hodnotné do takové míry, že můžeme pozitivně srovnávat naši vlastní skupinu s ostatními. Tato pozitivní představa o naší vztažné skupině nás motivuje k tomu, abychom udrželi pocit pozitivní osobitosti vlastní skupiny v porovnání s jinými relevantními skupinami, v nichž

nejsme členy a zároveň tak stvrdili naši hodnotící nadřazenost. K pocitu nadřazenosti přispívá také poměrně negativní vnímání členů jiných skupin, které může někdy vést až k jejich záměrnému očerňování (Spear, 2012, s. 203).

Ne všechny sociální skupiny zaručí svým členům pozitivní sociální ohodnocení. V každé společnosti lze nalézt i znevýhodněné skupiny, které svým členům neposkytují a priori pozitivní status. Teorie sociální identity se tak zabývá i těmito případy, a to konkrétně, jak se členové takovýchto skupin vypořádávají s jejich nízkým statutem a s tím spojenou negativní sociální identitou a jak jsou zároveň motivováni ke změně³. Z tohoto hlediska lze TSI použít k vysvětlení sociálních změn ve společenském řádu (Tajfel, 2012, s. 89).

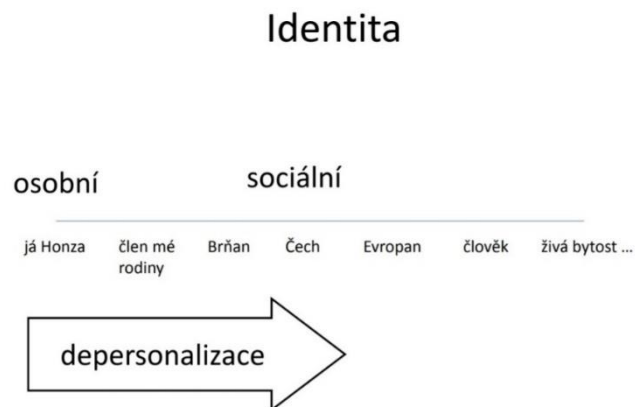
Tajfel předpokládá, že je k dispozici více různých strategií k uskutečnění změny, záleží ale na členech skupiny a jejich zhodnocení dostupných možností v dané situaci. Záleží také na tom, v jaké míře je pro ně jejich skupinová identita důležitá. Možnou strategií je tak například sociální mobilita, přesněji řečeno individuální mobilita, kdy se jedinec či jedinci přesunou do skupiny s vyšším statutem. Tato strategie je používána především tehdy, pokud jsou ostatní způsoby docílení pozitivnější sociální identity nedostupné a pokud je to vůbec v daném sociálním kontextu možné. Sociální mobilita se odvíjí od skupinových hranic a jejich propustnosti, kdy možnost změny je různá. Například v rámci sociálních tříd je změna snazší než v případě kastovního systému, „rasy“ nebo genderu. Tato strategie je charakterizována jako individualistická v tom smyslu, že nevede k změně statusu quo celé skupiny, ale pouze určitých jedinců. Pokud jsou mezi skupinové hranice těžko propustné, nabízí se tzv. „sociálně kreativní“ strategie, které mohou negativní status přeformulovat do pozitivnější formy. Lze tak omezit srovnávání na podobné nebo ještě níže postavené skupiny či hledat více příznivou dimenzi pro srovnávání, která skupinu staví výše a zároveň podpoří významnost skupinové identity. Také je možné redefinovat negativní stigma způsobující nízký status nebo pozměnit svou skupinovou identitu. Některé tyto strategie sice mohou změnit jen v malé míře statusové poměry, ale mohou vést k oslabení vnímání negativního statusu quo a vytvořit základy pro více „revolučnější“ strategie, až budou dostupné. Zároveň mohou přispět k zvýšení uvědomění, posílení kolektivní vážnosti, sebedůvěry a solidarity uvnitř skupiny (Tajfel, Turner, 1979, s. 43).

---

³ Toto zaměření vycházelo i z Tajfelovy osobní zkušenosti s devalvovanou skupinou během období 2. světové války, kdy musel skrývat svůj židovský původ.

Lze tak konstatovat, že sociální identita je jednou ze složek našeho sebepojetí, kdy prožíváme sebe jako „my“. Toto „My“ odvozujeme ze sociálních skupin, jichž jsme členy a také z toho, jaký emoční význam svému členství přikládáme. V rámci této sdílené sociální identity (např. „my ženy“ nebo „my Češi“) se tak lidé vnímají jako členové reprezentující určitou sdílenou sociální kategorii než jako odlišné individuality. Dochází zde k procesu tzv. depersonalizace vnímání sebe sama, kdy se utváří základní pocit sociální identity, z něhož posléze vycházejí sdílené skupinové normy i skupinové chování. Do jaké míry proces depersonalizace proběhne, záleží na sociálních kontextech, v nichž se v danou chvíli jedinec nachází, jak je patrné ze schématu níže (Tajfel, Turner 1979, s. 34).

Schéma 2 Schéma vývoje identity

Zdroj: Šerek, 2005, online

Právě sociální kontext a jeho charakteristiky v rámci meziskupinového srovnávání jsou dle Tajfela významné faktory působící na sociální identitu. Význam skupinové identity tak může být v některých situacích méně stěžejní, např. pokud jsme fanoušky v hledišti při tenisovém utkání, až k situacím, kdy se naopak tato identita stává velmi výraznou či přímo dominantní ve způsobu vnímání sebe a ostatních, např. během válečných konfliktů mezi národy nebo etnickými skupinami (Tajfel, Turner, 1979, s. 36).

3.2.2 Teorie sebekategorizace

S teorií sebekategorizace přichází britský sociální psycholog John Turner a jeho studenti, kteří vychází z tradice sociální identity. V rámci této teorie je kladen důraz na kognitivní aspekty sociální identity, bez které by nebylo možné meziskupinové chování. Zároveň je zde patrné zaměření na procesy a vlivy podmiňující formování vlastního

já v rámci vztahů uvnitř skupiny stejně jako mezi skupinami. Sebedefinování vlastního já vychází z rozdílných úrovní abstrakce, například osobní, skupinové, lidské, jež se odvíjejí od odlišných kontextů. Jako taková se teorie sebekategorizace dále zabývá významem identity, konkrétně kdy a proč se konkrétní self stává relevantní a funkční, společenskými vlivy jako skupinovými procesy, formováním skupin či vedením a kolektivním chováním. Je tak možné ji využít, jak na úrovni osobní, tak na úrovni sebedefinování v rámci skupin (Tajfel, Turner, 1979, s. 36).

Teorie sebekategorizace dělá rozdíl mezi osobní a skupinovou identitou více otevřeně, než je tomu v případě teorie sociální identity, která odkazuje ke kategoriím sebe a druhých, jež definují člověka prostřednictvím podobností. Naproti tomu v kontextu sebekategorizační teorie osobní identita vychází z kategorií, které definují člověka jako jedinečnou bytost skrze jeho individuální odlišnosti od druhých lidí. Společnost nabízí široký repertoár skupinových identit, a tak je možné mít několik různých osobních já, odpovídajících odlišným kontextům srovnání: já jako bratr, já ve vztahu k mým vrstevníkům, já v kontextu přátelství ve skupině A naproti skupině B atd. Právě skupinové členství může ovlivnit osobní identitu významným způsobem. Německý sociolog a filosof George Simmel uvádí, že stejné atributy, které mohou definovat skupinovou identitu, pokud jsou sdílené s ostatními, například leváci, studenti nebo introverti, zároveň mohou definovat individuální identitu v rámci interpersonálního srovnávacího kontextu, například na rozdíl od mé sestry jsem levák, student a introvert (Spears, 2012, s. 208).

Sociální srovnávání jako centrální koncept této teorie je zároveň stěžejní při stanovení důležitosti a významnosti jednotlivých identit na pozadí měnících se kontextů. Význam skupinové identity vychází z vnímání určitého centrálního rysu skupiny, který ji odlišuje od jiných kategorií. Tento proces může probíhat na dvou úrovních, buď dochází k zdůraznění podobnosti v rámci kategorií (vnímáme členy jako vzájemně zaměnitelné) nebo je vyzdvižen rozdíl mezi kategoriemi (dvěma skupinami jako celky) (Tajfel, Turner, 1979, s. 40). Chování jednotlivců se tak odvíjí od toho, jaký typ kategorizace je pro ně v danou chvíli významný, a který nejlépe zachycuje přítomnou skutečnost. Příkladem může být diskuze mezi skupinou mužů a žen z Británie a Nizozemí a jejich názor na Evropskou unii. Je zřejmé, že v tomto případě bude hrát významnou roli národnost, protože Britové jsou známí svým skeptickým přístupem k EU, zatímco Nizozemci jsou naproti tomu více proevropští. Jestliže se téma hovoru stočí k rozebírání vztahů a pocitů s nimi spojených nebo zhodnocení fotbalového zápasu z minulého večera, dojde ke změně kontextu, a naopak

bude v tuto chvíli významnější genderová identita než národní. Z tohoto příkladu je zřejmé, že významnost různých sociálních identit je silně podmíněna právě sociálním kontextem a může se poměrně rychle měnit (Spears, 2012, s. 209).

Pokud se specifická skupinová dimenze stane významnou, vnímání sebe sama a ostatních členů skupiny začíná být odosobněné a jednotlivci jsou bráni jako zaměnitelní představitelé významné kategorie na relevantní stereotypní dimenzi než jako individuality. Tento předpoklad dokazuje případ horníků konfrontujících se s policií během stávkových horníků v Británii v roce 1984. V rámci kontextu stávkových demonstrantů sami sebe nevnímali jako jednotlivce, ale především jako horníky, bojující za svou práci. Podobně policisté, s nimiž se horníci konfrontovali v ulicích, jimi nebyli bráni jako jednotlivci s odlišnými zájmy a koníčky, ale jako účelový protějšek vystupující vůči jejich skupině (Spears, 2012, s. 210–211).

3.3 Kolektivní paměť a identita

Téma paměti a vzpomínek vzbuzovalo zpočátku zájem především v oblasti humanitních a společenských věd, zejména ve vědních disciplínách psychologie, historie či filozofie. Sociologie zprvu této problematice nevěnovala příliš velkou pozornost, změna ovšem nastává v 70. letech 20. století, kdy dochází ke společenským a politickým přeměnám, s nimiž se pojí i potřeba vyrovnání se s minulostí, jež do této chvíle v podstatě neproběhla. Poválečné období je ve znamení obnovy hospodářství a kritická reflexe válečných zločinů byla nejen v Německu v tuto chvíli obtížná. Významnou roli v tomto obratu hraje skutečnost, kdy si nejen sociologové začínají uvědomovat, že postupně odchází generace těch, kteří přímo zažili hrůzy spojené s 2. světovou válkou a dalšími katastrofami 20. století, a s nimi zároveň mizí i jejich živé vzpomínky. Dochází tak k aktivnímu zaznamenávání a zpracování vzpomínek dosud žijících pamětníků, což vyvolalo větší zájem o problematiku paměti i z hlediska sociologie. Tento zvýšený zájem přináší zároveň znovunalezení téměř zapomenutých autorů a jejich koncepcí. Mezi ně patří i francouzský filozof a sociolog Maurice Halbwachs, k jehož myšlenkám a idejím se badatelé v 70. letech znovu navracejí (Maslowski, Šubrt, 2014, s. 8).

Koncepce, které Maurice Halbwachs předkládá, představují prvotní ideje sociologického přístupu k paměti. V jeho dílech je rozpoznatelný vliv jeho učitelů, konkrétně Henriho Bergsona a Emila Durkheima. Bergson se paměti věnuje především

z pohledu filosofie a analýzy vnitřních duševních dějů, jejichž podstata je v trvání. Právě toto trvání spočívá v tvorbě vzpomínek, ze kterých vzniká paměť, jež tvoří základ vědomí, trvání a času. Díky ní jsme sami sebou a dokážeme interpretovat okolní svět. Halbwachs se těmito úvahami inspiroval, ale výrazněji na něho zapůsobila Durkheimova teorie kolektivního vědomí. Pro Durkheima sociální realita představuje na jednotlivci nezávislou skutečnost a společnost tak nelze interpretovat na základě studia individuální psychiky jednotlivců. Proto také odlišuje individuální a kolektivní vědomí. Právě seskupením jednotlivých individuálních vědomí vzniká něco nového: „*Skupina myslí, cítí, jedná zcela jinak, než by jednali její členové, kdyby byli osamoceni*“ (Durkheim, 2014, s. 17).

V tezi Halbwachse je klíčová myšlenka o sociální podmíněnosti paměti, a právě v tomto bodě je patrný vliv Durkheima a jeho konceptu kolektivního vědomí. Ke vzniku a zformování paměti dle Halbwachse dochází skrze takzvané sociální rámce, jež se utváří mezi lidmi, kteří žijí společně a mezi nimiž, tak existuje určitá sociální realita a identita. Tyto sociální rámce se liší skupinu od skupiny, ale základní funkce zůstává stejná, a to poskytnutí platformy, v níž jsou vzpomínky uchovány, zpracovány, reprodukovány i vyvolávány. Představují jakési orientační body v prostoru a čase, zároveň historické, geografické, biografické pojmy i běžnou zkušenost ve společnosti. Bez těchto sociálních rámců paměti by nebylo možné si vzpomínku vybavit ani ji pojmově uchopit. Halbwachs zdůrazňuje zejména rámce jazykové, prostorové a časové povahy, přičemž jazyk je nejdůležitější. Komunikace ve skupinách, v nichž se utváří paměť i identita, probíhá díky jazyku a ten je zároveň klíčem k pochopení vzpomínek. Vzpomínky tak interpretujeme z hlediska současného vědomí i identity. Halbwachs (2009, s. 18) uvádí, že: „*každé slovo, jehož významu rozumíme, je provázeno vzpomínkou, a není vzpomínkou, jimž neodpovídají žádná slova.*“ Jazyková komunikace tak umožňuje výměnu vzpomínek ve skupině a je klíčová pro uchování kolektivní paměti. Čas a prostor jsou z hlediska kolektivní paměti a sociálních skupin také podstatné, a to zejména pro sebereflexi skupin a formulaci jejich cílů. Některé sociální skupiny se legitimizují na základě společných vzpomínek a zážitků a kolektivní paměť je tak jejich nedílnou součástí. Poskytuje jim pocit jedinečnosti, který vychází z diferenciací k okolnímu světu a také vědomí trvání v čase, kdy se jejich identita uchovává a předává skrze péči o zapamatované fakty. Časová dimenze sociální paměti je také zachycena v kalendáři, kde jsou uspořádány svátky. Prostor naproti tomu zachycuje vzpomínky ve formě věcí a objektů, které reprezentují skupinu, město, zemi atd. Tyto různé kolektivity se proto snaží spojit svou kolektivní paměť s určitým místem, které by jim jejich

společné vzpomínky připomínalo a zároveň by bylo jedním ze symbolů jejich identity⁴ (Šubrt, Maslowski, Lehmann 2014, s. 17–18). Paměť tak nemůže existovat bez společnosti, která ji utváří. „*Paměť je sociálně strukturovaným orientačním rámcem jedinců a společností určující to, co je zapamatovatelné. Je to tvořivá, konstruktivní a sociálně podmíněná aktivita, která pomáhá procesu uvědomování sebe sama především tím, že spoluutváří identitu nebo identity sociálních skupin a představuje systém, podle něhož se odlišuje banální (zapomenutelné) od důležitého (zapamatovatelného)*“ (Novotný, 2007, s. 2). Právě vzájemná interakce mezi členy skupiny a zároveň mezi skupinou samotnou a jejím okolím vytváří kolektivní paměť. Díky těmto interakcím jednotliví členové poznávají principy fungování skupiny a zároveň získávají a osvojují si zvyky, hodnoty a normy, jež jsou příznačné pro danou skupinu (Halbwachs, 2009, s. 56).

Tak, jak se proměňuje sociální realita, tak i sociální rámce nejsou navždy dané v jednotné podobě, ale reagují na změny a rekonstruují se. Proto je minulost vždy v paměti uchována v takové formě, jež odráží konkrétní dobu a sociální rámce pro ni typické. Proto, aby se paměť udržela živá, je nutné, aby naplňovala potřeby a zájmy současné společnosti, protože s novými událostmi a změnami ve společnosti souvisí i nový pohled na minulost, s nímž zároveň dochází k restrukturalizaci. Vzpomínky, jako takové, tak nereprodukuje celistvou minulost, ale rekonstruují pouze část prožité skutečnosti. Sociální rámce také ovlivňují proces zapomínání. Dokud jsme členy určité skupiny, jsou sdílené vzpomínky jasné, pokud skupinu opustíme, přestanou na nás působit vnější podněty a vzpomínky postupně mizí. Změna nebo zmizení určitého rámce, tak přímo ovlivňuje zapomínání (Halbwachs, 2009, s. 168).

Naše vzpomínky a obrazy, které se utvářely na základě vlivů prostředí, v nichž jsme se v průběhu svého života ocitli, se v paměti každého z nás ukládají v různé podobě, což znamená, že paměť každého jednotlivce představuje jeho jedinečnou historii. Do této individuální historie se významně promítá členství ve skupinách, kdy se jedinec snaží své uvažování ztotožnit s ostatními členy a udržet si tak kontakt se skupinou, díky čemuž postupně dochází k ztotožnění jeho a její minulosti. Takto vzniklá společná paměť ovšem neexistuje trvale. Její délka se odvíjí od trvání skupiny samotné a jejích sociálních rámců. Příkladem může být třída ve škole, kde všichni žáci společně s učitelem představují skupinu,

---

⁴ Provázanost skupin s prostorem Halbwachs (1941) dokládá především ve své studii *Legendární topografie evangelii ve Svaté zemi*. Zde analyzuje vliv prostorového rámce na kolektivní paměť křesťanů, která vychází z ustanovujících momentů Evangelii.

ve které dochází k sdílení společných zážitků, historek a vzpomínek, díky čemuž se zde vytváří společná paměť. Tato paměť ale přestává fungovat k okamžiku, kdy žáci opouští třídu a jejich skupina zaniká. Jednotliví žáci si mohou ve své paměti uchovat vzpomínky na dílčí příhody, jejich síla bude ale postupem času slábnout, pokud nebudou i v budoucnu existovat trvalá společenství žáků, která se budou o tyto vzpomínky zajímat (Halbwachs, 2009, s. 54–61).

Individuální paměť považuje Maurice Halbwachs za kulturní produkt, který je strukturován pamětí kolektivní a vždy se odvíjí od paměti dalších skupin, jež tvoří již zmiňované sociální rámce paměti. Za individuální považuje pouze vjemy a všechny vzpomínky i osobní povahy se dle něho utvářejí v myšlení skupiny, v interakci a komunikaci, která v ní probíhá. Přestože je jedinec držitelem paměti, jsou jeho vzpomínky utvářeny a vyvolávány druhými lidmi, jejich charakter je tedy kolektivní. Jako příklad uvádí procházku Londýnem, během které se návštěvník sice prochází sám, ale v jeho mysli probíhá dialog s různými postavami, které ovlivňují jeho náhled na okolí. Pokud se osobní vzpomínka takto spojí s někým dalším, i když pouze ve vlastní představě, bude snáze vybavitelná. Vzpomínky, které se týkají pouze jedince, jsou totiž pro něho paradoxně nejobtížněji vybavitelné. Přestože je individuální paměť u každého člověka jedinečná, opírá se o kolektivní paměť skupiny lidí, jíž jsme, či jsme někdy byli členy, proto mají všechny vzpomínky vždy kolektivní charakter (Halbwachs, 2009, s. 51).

Na Halbwachsovy teorie a poznatky navázal Jan Assmann, který se ve své práci mimo jiných témat věnoval i kolektivní paměti a identitě. V jeho tezi je kolektivní paměť vázaná na své nositele a je nepřenosná. Assmann (2001, s. 39) uvádí: *„Kdokoli se na ní podílí, dosvědčuje tím svou náležitost ke skupině. Není tedy konkrétní pouze v prostoru a čase, ale je též, lze-li to tak říci, konkrétní co do identity. To znamená, že se výlučně vztahuje ke stanovisku určité skutečné a živoucí skupiny. Prostorové a časové pojmy kolektivní paměti se nacházejí v živoucím sepětí s komunikačními formami příslušné skupiny, přičemž toto sepětí je afektivní a hodnotové.“*

3.3.1 Kulturní paměť a komunikativní paměť, místa paměti

Dle Assmanna lze také kolektivní paměť rozdělit na dvě formy a to komunikativní (krátkodobou) a kulturní (dlouhodobou) paměť společenství. Z těchto dvou forem se posléze utvářejí orientační rámce, které poskytují prostor pro tvorbu jednotlivých individuálních

paměti. Individuální paměť představuje osobité historické zkušenosti každého člověka, které se ukládají ve formě vzpomínek. Podobu vzpomínky ovlivňuje nejen bezprostřední zkušenost, ale i další zdroje informací⁵, z nichž jedinec tvoří síť vztahů, ze které selekcí a následnou syntézou utváří své jednotlivé vzpomínky. Individuální paměť se tak vytváří na základě interakce s členy určitého kolektivu, je proto podmíněna sociálními skupinami a jejich kolektivní paměti, která skupinám a jejím jednotlivým členům zajišťuje koherenci a identitu (Assmann, 2001, s. 42–46).

Komunikativní paměť se taktéž utváří na základě vzájemného působení mezi členy skupiny a představuje živoucí vzpomínky na nedávné události a děje, jichž byl jedinec přímým aktérem či byl jejich svědkem. Jedinec je tak nositelem komunikativní paměti, která představuje sdílené vědění o historii skupiny, které se utváří na základě osobních a autentických zážitků jejích členů a společně s nositeli těchto vzpomínek komunikativní paměť zároveň zaniká. Z této charakteristiky vyplývá, že komunikativní paměť má dynamickou formu a je ovlivněna postupnou generační výměnou. Váže se ke třem až čtyřem po sobě jdoucím generacím a z tohoto důvodu je předmětem zájmu orální historie (Assmann, 2001, s. 46–53).

Kulturní paměť se postupně utváří z paměti komunikativní v podobně symbolických obrazů. Její základ vychází ze sdíleného vědomí o vlastní skupině, které tak poskytuje hodnotový rámec a zároveň skrze ni dochází k formování identity skupiny. Díky tomu má zásadní podíl na soudržnosti společenství. Stejně jako paměť kolektivní představuje rekonstrukci již proběhlých událostí a dějů, ke které dochází v kontextu současného vědění a hodnot. Její časový rámec široce převyšuje paměť komunikativní, protože se váže až k mytickým dějinám a je zaměřena na pevné body minulosti. Nositelé kolektivní paměti nemusí být přímými účastníky či svědky minulých příhod, jsou pouze jejich zprostředkovateli, aby se tyto události udržely v paměti společenství. Těmito nositeli jsou nejčastěji historici, učitelé, kněží, šamani či instituce atd. Kulturní paměť je příznačná normovaností a formálností a je předávána nejčastěji ve formě symbolů, tradic, rituálů či monumentů a zároveň souvisí s místy paměti. V každém společenství lze nalézt a určit místa, která poskytují základ naší paměti (Assmann, 2001, s. 51–53).

---

⁵ Tvorbu vzpomínek ovlivňují různé obsahy z odlišných zdrojů, mezi které mimo jiné patří například vliv rodiny a rodinná paměť. Tato vzájemná vazba je rozebírána například ve studii rodinné paměti zaměřené na období nacismu a holocaustu, německých autorů Sabine Mollerové, Karoline Tschuggnallové a Haralda Welzera (2010) *Můj děda nebyl nácek: nacismus a holocaust v rodinné paměti*.

Problematicke vztahu prostoru a paměti se věnoval francouzský historik Pierre Nora, který přichází s koncepcí míst paměti. Místa paměti dle něho představují předměty, obrazy, gesta, pomníky atd., které mají pro společnost symbolickou hodnotu a slouží k ukotvení paměti společenství. Stávají se z nich symbolická místa vzpomínání na uplynulé události, které upevňují společné vzpomínky a zároveň i skupinovou soudržnost a identitu. Kromě jejich symbolické roviny nesmí být opomenuta i povaha materiální a fyzická. Důvodem jejich vzniku je ztráta tzv. spontánní paměti, proto se do nich ukládá „vyčerpaná“ živoucí kolektivní paměť. Významným činitelem, který ovlivňuje kolektivní paměť je dle Nory historie. Právě ta oslabuje kolektivní paměť, což má za následek její stále menší prožívání. Tento proces Nora označuje jako tzv. „uchvácení paměti historií“, protože historie přeměňuje naši původní spontánní paměť na paměť cíleně chtěnou, subjektivní a individuální, která je prožívána vědomě a ztrácí funkci všeobjímající kolektivní paměti. Pro tuto „uchvácenou“ paměť je typická potřeba archivovat, která způsobuje ono slábnoucí vnitřní prožívání paměti. Zároveň tak vzrůstá potřeba po „hmatatelném“ životě, který se neobejde bez vnější opory. Tyto důvody stojí za posedlostí archivovat a uchovat tak vše, co by mohlo mít někdy v budoucnu význam (Nora 1998, s. 15). „*Současná paměť je pamětí zaznamenávající, která přenechává archivům, aby vzpomínaly místo ní, a vytváří nové a nové znaky, v nichž se ukládá, jako had svou kůži. To, čemu říkáme paměť, je de facto budování obrovitého materiálního skladu, v němž ukládáme to, nač si nemůžeme rozpomenout – bezedný inventář toho, na co bychom si mohli jednou potřebovat rozpomenout*“ (Nora, 2010, s. 48–49). Snaha vymanit se ze svázanosti k historii tedy vede k tomu, že vznikají místa paměti. Aby naše vzpomínky nebyly zapomenuty, máme potřebu je vkládat do specifických míst, pro které je charakteristický nádech nostalgie a jejichž hlavní funkcí je oživení paměti.

3.3.2 Paměť, narativy a identita

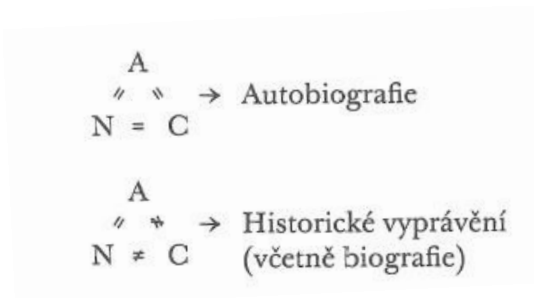
Z pohledu sociologie dochází k propojení identity a paměti pomocí různých forem narativního vyjádření minulosti. Právě různé podoby vyprávění nám slouží k tomu, abychom byli schopni zprostředkovat obsahy kolektivní i individuální paměti. Ústřední roli zde hraje jazyk, bez kterého by nebylo možné připomínat a interpretovat minulé události.⁶ Český

---

⁶ Jazyk je klíčový i v teoriích o kolektivní paměti Halbwachse, kde představuje nejvýše postavený sociální rámeček paměti. Podrobněji rozebráno v kapitole Kolektivní paměť.

sociolog Jakub Mynář (2014, s. 220) uvádí: „*Vyprávění – jakožto rozpominání na minulé události a jejich reinterpretace z pozic aktuální přítomnosti – je jedním z klíčových způsobů, jimiž je realizován proces sociální rekonstrukce identity na úrovni individuální i skupinové. Ukazuje se, že právě ve vyprávění a během vyprávění je celistvý obraz osobní identity přinejmenším upevňován, ne-li zcela utvářen.*“ Vyprávění hraje podstatnou roli i v procesu konstrukce sociální identity, například díky vyprávění sdílených dějin či přímo mytologizací dávných příběhů. Vztah mezi identitou a vyprávěním může být vymezen i skrze pojmovou trojici autor – vypravěč – postava, kterou rozvíjí francouzský literární teoretik a historik Gerard Genette. Dle něho lze na základě vzájemných souvislostí mezi těmito třemi prvky stanovit rozdíl mezi autobiografií a biografií nebo také historickým narativem. Autobiografie je vyprávění, kde autora, vypravěče i postavu představuje jeden a tentýž jedinec, zatímco v historickém narativu se shoduje totožnost autora a vypravěče, ale liší se od postavy (Genette, 2007, s. 42).

Schéma 3 Totožnost a odlišnost aktérů v autobiografii a historickém vyprávění

A = autor

B = vypravěč

C = postavy

Zdroj: Genette, 2014, s. 222

Dalším autorem, který se zabýval vazbou mezi vyprávěním a identitou je francouzský filosof Paul Ricoeur. Ve své trilogii *Čas a vyprávění* rozvíjí koncepcce času a paměti a přichází s myšlenkou narativní identity. Právě ta, dle něho, představuje jediné smysluplné uchopení identity jako takové, protože díky vyprávění minulosti lze odpovědět na otázku po identitě – *kdo* jedná? Zároveň rozděluje osobní identitu na dvě části, a to identitu *idem* a identitu *ipse*, mezi nimiž funguje dialektický vztah rozporu stálosti a změny, přičemž v souvislosti s vyprávěním se tato dialektika projevuje nejvíce. Narativní identita slouží jako tzv. zprostředkující médium mezi těmito dvěma póly identity. Ústřední

prvek, vnášející do dialektiky „totožnosti“ (idem) a „osobitosti“ (ipse) organizaci významového a časového řádu, je konstrukce zápletky vyprávění, tedy vyprávění životního příběhu. Zápletka představuje dynamické uspořádání a přináší soulad coby princip pořádku, zároveň se vyznačuje i nesouladem v podobě nahodilých zvrátů, které usměrňují děj od počátku k závěru. Vyprávění spoluutváří základ lidského chápání, díky němu dochází k prohlubování a uspořádání lidského chápání času, je proto nezbytné (Ricoeur, 1992, s. 140–141). „*Narativita vnáší do lidské zkušenosti (subjektivní i intersubjektivní) řád a smysl, vyprávění je určitým organizačním prvkem, který přesahuje a podmaňuje chaotické, iracionální aspekty života tím, že je naplňuje významem*“ (Ricoeur, 2014, s. 224). K ustanovování identit jedince i společenství tak dochází přijmutím vyprávění, ze kterého se stanou v obou případech jejich skutečné dějiny (Ricoeur, 1992, s. 150).

Sociologická bádání pohlíží na vyprávění ze dvou hledisek, a to jako vyprávění kolektivní a individuální. Kolektivní vyprávění zahrnuje způsoby, jimiž skupiny a společnosti interpretují a reprodukují své vlastní dějiny a paměť jakožto základní složky sociální identity. Individuální vyprávění představuje pohled jedince na svůj vlastní životní příběh a ohodnocení, jak se na jeho osobních interpretacích minulosti podepsaly události „velké historie“⁷ a společenské faktory. Tyto dva zjednodušené analytické rámce jsou navzájem provázány a reflexivně uspořádány, může mezi nimi ale docházet i ke konfliktům. Proměnlivé podoby těchto vztahů, jejich vzájemná působení a konfrontace se staly významnými oblastmi sociologických výzkumů. Narativní analýza se v průběhu 90. let stala klíčovým nástrojem využívaným pro výzkum životních zkušeností a identit vztahujících se k sociálním skupinám, událostem a situacím. Stalo se tak především proto, že v rámci narativní analýzy není jedinec vytržen ze svých sociálních kontextů, které jsou jeho neoddělitelnou součástí a je tak možná interpretace jak z hlediska individuálního, tak sociálně historického. Je proto možné získat reflexi společenského vývoje v osobité formě, kterou je vyprávění o zkušenostech jedince. Identity, které vznikají z vyprávěných příběhů, jsou tak utvářeny skrze dialog velké historie či institucionalizované kolektivní paměti. Individuální i kolektivní identity, tak vznikají na podobném principu, kterým je víra lidí v něco společného, ať je to reálné či imaginované (Šmídová-Matoušová, 2014, s. 226–229).

---

⁷ Pojem „velká historie“ zahrnuje významné dějinné události, které měly výrazný vliv na životy lidí a díky nim se často měnil i jejich pohled na svět. Mezi takové události patří například listopad 1989, sovětská okupace či Pražské jaro. Tyto velké společensko-historické události také často slouží jako pomocné orientační body v životopisném vyprávění, a to i v případech, kdy jedince nemusely přímo nijak výrazně zasáhnout. (Šmídová-Matoušová, 2014, s. 253)

Britský sociální antropolog Anthony Cohen tento princip označuje jako symbolickou konstrukci komunity. Cohen se zabývá tím, jak u lidí dochází ke konstrukci smyslu sebe jako členů komunity, co stojí za jejich pocitem přináležitosti k dané skupině. Skupiny jsou dle něho symbolické konstrukty, jejichž podstata není ve sdíleném obsahu, ale ve sdílení sociálních rámců paměti, narativů o minulosti a kategorií, díky nimž se mohou jednotliví členové podílet na komunikaci skupiny. Sdílené rámce a narativa o minulosti umožňují vytvoření symbolických hranic komunity, lidé se tak mohou situovat dovnitř skupiny, jako ti, kteří do ní společně s druhými patří. Přestože se ve skupině sdílí prostředky vzpomínání, neznamená to, že všichni členové mají obsahy vzpomínek shodné. Skupiny sami o sobě vzpomínky a minulost nemají, ty se vytváří díky členům komunity, kteří vypráví o společné i o své minulosti svými vlastními slovy. Pokud jednatelce vzpomíná na svou minulost, bude málokdy mluvit jen o sobě a za sebe, ale ve svých vyprávěních bude vystupovat jako člen různých sociálních kategorií, skupin a hráč sociálních rolí. Tyto různé identifikace či naopak vymezování nebo diferenciací se během života a životního příběhu jednotlivců různými způsoby prolínají a odvíjí se od konkrétních situací, v nichž se jedinec v danou chvíli nachází (Cohen, 2001, s. 39–40).

Lze tak říci, že vyprávění, které se svým obsahem soustředí na vzpomínání a již uplynulé události a jejich následnou reinterpetaci z pohledu současnosti, je jedním z podstatných způsobů, jimiž dochází k realizování procesu sociální re-konstrukce identity, jak na úrovni individuální, tak i skupinové.

3.4 Profesionální identita

Lidé, kteří vykonávají stejnou profesi, vytvářejí sociální skupiny, které se vyznačují stejnými charakteristikami v technologickém, ekonomickém i sociálním smyslu. V rámci těchto skupin se utváří specifická profesionální identita, která svou podstatou vychází z identity sociální, neboť všichni, kteří vykonávají danou profesi, dohromady tvoří sociální skupinu, která jako celek získává od okolí připsané charakteristiky a s nimi spojená očekávání. Podobu profesionální identity každého jednotlivce ovlivňuje i jeho osobní vnímání profesionálních zájmů, schopností, cílů a hodnot. Při její tvorbě tak dochází k propojování komplexní struktury významů, v nichž se prolíná motivace a kompetence s přijatými kariérovými úlohami. Američtí psychologové Fred Vondracek a Vladimír Skorikov (2012, s. 693) definují profesionální identitu takto: „*Na popisné úrovni by se mělo jednat o reprezentaci*

„profesního self“ jako aktivního činitele v procesu kariérního vývoje, včetně jedincem samým vnímanými profesními zájmy, hodnotami, schopnostmi, vírou v sama sebe a aspiracemi.“ Jedná se tak o neustálý proces, v němž dochází k utváření postoje osobní zodpovědnosti s ohledem na jedincovu roli v rámci profese, z příslibu chovat se morálně a eticky a zároveň z vývoje pocitu hrdosti na vykonávanou profesi. Pracovní prostředí tak tvoří vhodné podmínky pro sdílení hodnot a pravidel, formování společných cílů, pocitu sounáležitosti a kolegiality i určité odlišnosti od ostatních, což může vést k vymezení „my“ a „oni“, které je základním předpokladem skupinové identifikace.

Profesní identita zároveň představuje další z dimenzí identit, které se podílí na spoluutváření jedincova sebepojetí, tedy toho, kým je a kým se cítí být. Dochází tak záměrnému uvědomování sebe jako pracovníka. Podle norského antropologa Thomas Hyllanda Eriksena (1994, s. 184–185) je právě práce klíčovým prvkem, který formuje základ, z něhož se utváří jedincům pohled na sebe sama a tím i jeho základ identity. Často také působí jako hlavní faktor vzniku smyslu a struktury v životě jednotlivců. Od vykonávané profese se také odvíjí i socioekonomický status, role a pozice ve společnosti. Právě tyto kategorie se mohou v rámci společenských transformací měnit a uzpůsobovat, což je patrné právě na příkladu profese horníků a jejich proměnlivého postavení ve společnosti v době socialismu a dnes.

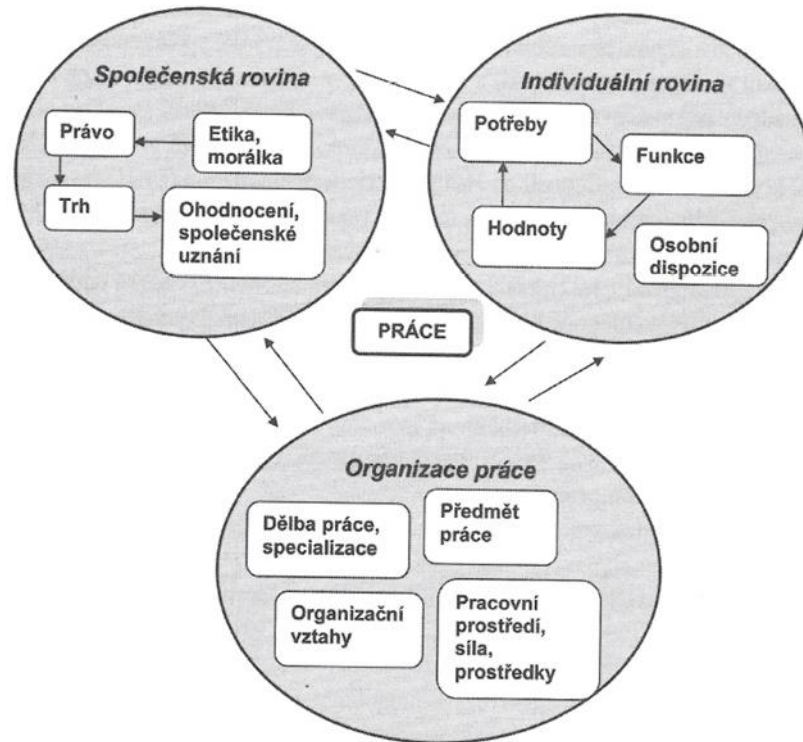
Příslušnost k určitému povolání vychází z odpovídající kvalifikace, která je předpokladem k systematickému výkonu této pracovní činnosti v delším časovém období. Právě dlouhodobé setrvání v dané profesi formuje sociální, psychologickou i fyziologickou podobu jejich vykonavatelů. Ti získávají obdobné rysy, protože jsou na ně kladeny obdobné požadavky a zároveň vykonávají podobné pracovní úkony. Jednotlivé profese se od sebe vzájemně liší, jak svým obsahem, tak nároky, jež jsou požadovány po těch, kteří je vykonávají a řada povolání má proto transformující vliv na jedince, jak z hlediska mentálního, anatomického či sociálního. S každým povoláním je spojeno určité obecné očekávání týkající se chování a vlastností těch, kteří se mu věnují. Tyto představy mohou být ovlivněny společenskopolitickým systémem, kdy se například v Československu v době socialismu národní hospodářství orientovalo především na těžký průmysl, a díky tomu byla preferována dělnická povolání, která se v něm uplatňovala a jež tak získávala na prestiži. Naproti tomu zaměstnání, například ve službách nebo administrativě, byla považována za podřadná a zároveň nevhodná pro muže. I systematická propagace a materiální zvýhodňování, přispěly k vytvoření stereotypů, jež se v různých podobách projevují

i v současné společnosti. Každá profese se vyznačuje také normami, které se týkají například přiměřených reakcí při vstupu do zaměstnání, zařazení se do formální a neformální struktury či při postupu v pracovní hierarchii. Týkají se také vzájemného chování mezi kolegy i vztahy s nadřízenými a podřízenými. Mezi další charakteristiky patří i symboly specifické pro některá povolání. Tyto symboly mohou tvořit například stejnokroje, tituly či historie a folklor, které se mohou projevat v historkách či anekdotách předávaných z generace na generaci. Součástí symboliky může být i profesní slang, který obsahuje slovní zásobu, jež je srozumitelná členům konkrétní profesní skupiny. Významnou roli pro udržení identity i hodnot povolání mají profesní sdružení. Dohlíží na tradice a kontrolují pracovní situaci uvnitř profese a zároveň zastupují zájmy členů v jednáních se státem a dalšími institucemi (Havlová, 1996, s. 8, 14, 29).

Význam zaměstnání a obecně práce pro člověka nespočívá pouze ve funkci, kterou zastává při tvorbě identity jedince. Práce představuje činnost, jež je všudypřítomná v lidském konání již od samotného vzniku společnosti. Dopomáhá k fyzické i psychické aktivizaci a uspokojování potřeb. Je zároveň charakteristická svou komplexností, lze na ni nahlížet z mnoha úhlů pohledu a odlišných kritérií. I přes tuto komplexnost lze vymezit tři základní roviny, graficky znázorněné na schématu níže, které vystihují základní charakteristiky práce: individuální rovina (co práce představuje pro člověka), rovina organizace (jak je práce uspořádána) a rovina společenská (provázanost práce se společností a jevy, které v ní působí) (Svobodová in Čadová et. al. 2006, s. 47).

Schéma 4 Charakteristiky práce

Zdroj: Svobodová in Čadová et. al. 2006, s. 47

Jakákoliv práce v sobě zahrnuje tyto roviny, jelikož v každé formě práce je možné objevit její individuální význam pro člověka, určit způsob, jakým je uspořádána i stanovit její celospolečenský dopad. Člověk v práci utváří jak sám sebe, tak i celou společnost a vstupuje skrze ni do systému společenských vztahů. Práce tak významně ovlivňuje nejen individualitu jedince, ale i společnost jako celek (Svobodová in Čadová et. al. 2006, s. 47).

Pracovní činností, za kterou je pravidelně získávána finanční odměna, je rozuměno zaměstnání. Britský sociolog Anthony Giddens (1999, s. 309) uvádí: „*Práci obecně, ať placenou či neplacenou, můžeme definovat jako vykonávání úkolů vyžadujících mentální a fyzické úsilí, jehož cílem je výroba zboží a služeb k uspokojování lidských potřeb. Za zaměstnání považujeme takovou práci, která se děje výměnou za pravidelnou mzdu či plat. Práce je ve všech kulturách základem ekonomiky. Instituce, které zajišťují výrobu a směnu zboží a služeb, vytvářejí ekonomický systém.*“ V zaměstnání stráví většina lidí převážnou část svého aktivního života, je proto významným faktorem, který utváří a ovlivňuje jejich život. To, jaké zaměstnání či povolání konkrétně vykonáváme, představuje jednu ze základních sociálních charakteristik, na jejichž základě dochází k určení sociálního statusu a pozice v sociální stratifikaci. Mezi další významy zaměstnání lze zařadit získání

finančních prostředků pro zajištění existence a ekonomického standartu, zároveň slouží jako prostředek socializace, protože umožňuje vstup do určitého typu sociálních sítí, zároveň vymezuje prostor pro seberealizaci, uplatnění dovedností a znalostí, určení své osobní identity a také umožňuje získat pocit společenské užitečnosti. Placená práce je zároveň využívána jako společenský nástroj sociální kontroly a udržení řádu ve společnosti. Díky zaměstnání jsou tak uspokojovány potřeby jako je potřeba stimulace, potřeba smysluplného světa, potřeba životní jistoty, potřeba vlastní identity a potřeba životní perspektivy, seberealizace (Mareš, 1994, s. 59).

Během pracovního procesu vstupuje jedinec do různých společenských vztahů, jakými jsou například vztahy mezi spolupracovníky, vztah s nadřízenými či klienty. Tyto vztahy přispívají k společenskému zařazení pracovníka a atmosféře na pracovišti, které patří mezi faktory ovlivňující hodnotu, kterou zaměstnání pro jedince představuje. Tato hodnota se také odvíjí od pocitu smysluplnosti vykonávané činnosti. Pokud jedinec vykonává zaměstnání, které ho vnitřně nenaplnuje, snižuje se jeho motivace, která se může postupně omezit pouze na získání mzdy. Volba povolání je proto důležitým rozhodnutím, z něhož se odvíjí i výběr životního stylu a sociální pozice. Rozhodování je ovlivněno různými faktory. Mezi vnější determinanty profesní volby spadají společenskopolitické a ekonomické charakteristiky společenského systému a jejich promítnutí do lokality. Výrazný vliv má prostředí, ve kterém vyrůstáme a v němž se později pohybujeme. Významně ovlivňují volbu také rodiče, kteří své děti směřují do profesí, které jsou dle nich perspektivní, jak z hlediska finančního ohodnocení, tak společenského postavení, ale i okruh přátel a individuální zájmy a přání. Rodiče mohou zároveň vystupovat jako profesní vzory, což se může projevat v profesní návaznosti, kdy se v rámci rodiny určité povolání předává z generace na generaci (Havlová, 1996, s. 22–24). Hornické povolání patřilo a stále patří, i když v současnosti už v menší míře, než tomu bylo dříve, mezi povolání, ve kterém lze tuto rodinnou návaznost nalézt.⁸ Protože hornictví představuje činnost, jež svou historií sahá až do prvních lidských civilizací, prošlo hornické povolání rozsáhlým vývojem, co se týče způsobů jeho provádění, společenského zařazení a s tím spojenými sociálními charakteristikami i významu, který mělo pro hornické oblasti. V průběhu času se navyšovaly počty horníků a ti tak jako celek začali fungovat jako specifická profesní skupina,

---

⁸ Dokazuje to i označení dědičná štola, kterou je odvodňovací štola, na jejímž budování se postupem času vystřídal několik generací horníků.

vyznačující se vnitřním řádem a organizací práce, vlastní etikou, morálkou i normami a zároveň jedinečnou symbolikou a zvyky. Jednotliví horníci si začali utvářet profesní hodnoty, cíle a zájmy, které v souhrnu s etikou, normami a zvyky charakterizovaly jejich skupinu ve společenském systému a formovaly základ jejich profesní identity. Hornická profese svým specifickým pracovním prostředím, náplní a povahou práce může svým vykonavatelům dodávat pocit jedinečnosti a odlišnosti v porovnání s jinými zaměstnáními, což může působit jako další faktor, jenž se spolupodílí na utváření jedinci profesní identity, která zároveň zasahuje do jeho osobního sebepojetí, tedy toho, kým je a kým se cítí být. Hornická identita je v případě Příbramska úzce propojena i s určitým regionem, a proto je následující část zaměřena na regionální identitu a její provázanost s hornictvím.

3.4.1 Hornictví na pomezí profesní a regionální identity

Regionální identita vzniká vazbou na určité místo či prostor, kde se odehrávají, reprodukují a utvářejí každodenní zkušenosti člověka i skupin. Představuje další formu sociální identity. Při její tvorbě hraje důležitou roli subjektivní vztah k danému místu a míra ztotožnění s lokalitou, také jaký význam místu lidé připisují a jak je jimi chápáno a vymezováno od jiných oblastí. S regionální identitou se pojí otázka vnímání místa, tzv. koncept *sense of place*, neboli způsob vnímání prostředí skrze smysly. Význam místa je tak utvářen vlastními pocity jedinců a zároveň prostřednictvím pocitů skupiny, do které jedinec patří. Český geograf Jaroslav Vencálek (1998, s. 142), také poukazuje na vliv skupin při utváření regionální identity. „Právě územní identita je odrazem vnitřního prostředí jedince, postojů, myšlení a hodnot, které přijímáme od jiných a ztotožňujeme se s nimi“. Na formování regionální identity mají podíl i další faktory. Jedním z nich je princip odlišení, který pomáhá při vymezení nás samých od ostatních skrze místo, kde žijeme. Dále se jedná o princip sebeúcty, který značí pocit hrdosti k danému místu a princip *self-efficacy* neboli sebeúčinnost, kdy místo svými kvalitami a specifiky může život obyvatel lokality určitým způsobem usnadňovat (Gustafson, 2001, s. 16).

Hornická profese je vždy úzce propojena s určitým místem, protože výkon tohoto zaměstnání se odvíjí od geologických podmínek slibujících získání rozmanitých nerostných surovin, které se mohou v dostatečném množství a vhodných podmínkách vyskytovat pouze v určité lokalitě. Příbram a její blízké okolí, se stala výhodnou báňskou lokalitou díky bohatému rudnému ložisku, přičemž dobývání stříbra a později uranu výrazným způsobem ovlivnilo vývoj a podobu tohoto regionu a hornická činnost se stala specifikem této lokality.

Příbram se stala známá jako historické hornické město a horníci sem přicházeli již od dob raného středověku. Tvořili konstantní skupinu obyvatel, jejichž profesní život byl obvykle svázán s konkrétním dolem, díky čemuž se i jejich osobní každodennost odehrávala v Příbrami a jejím okolí, což vedlo k vytvoření vazeb a vztahu k této lokalitě. Právě vztah, který má jedinec k regionu a zároveň mentální reflexe území v jeho mysli a paměti vytváří jeho regionální vědomí neboli identitu. V té je také zahrnut způsob interiorizace a prožívání prostoru skrze sociální vazby. Jádro této identity vytváří každodenní zkušenosti a paměť jedince. Skupinová regionální identita či regionální vědomí se utváří na základě shodných atributů skupin či jednotlivců, kteří v daném místě společně žijí. Jsou jimi například podobná hodnotová orientace, společný kulturní odkaz, společné cíle, vize atd. Jednotlivci, skupiny či společenství, kteří obývají shodný prostor, dokáží díky těmto společným atributům sdílet stejné území, vytvářet jejich kulturní odkaz a podílet se na budoucím vývoji lokality (Heřmánek, Chromý, 2009, s. 113–114).

Významný zdroj regionální identity představují odkazy předchozích generací, které v dané lokalitě žily. Na jedince tak působí přímé skutečnosti, které se dějí tzv. *ted' a tady* a zároveň zkušenosti zprostředkované, kterých se přímo neúčastnil, ale zachovaly se v podobě kolektivní paměti. *„Identita je tedy vytvářena především z faktů lidské paměti. Identita umožňuje schopnost zapamatovat si, třídit a znovu si vybavit určité informace“* (Vencálek, 1998, s. 83). Stěžejní je také zachování kontextu, významu a smyslu, které se k informacím vážou. Právě kontext informací bývá často předmětem manipulací a úprav, zejména pokud se k němu váže negativní konotace. Především skrze kolektivní paměť se reprodukuje a uchovávají společenské jevy, zážitky a události, které jsou spjaté s územím. Kolektivní paměť proto může ovlivňovat i jednání jedinců skrze vliv kulturních vzorců a děděných hodnot. *„Pro udržení této kolektivní, historické paměti jsou důležité obřady ve smyslu udržování a uchovávání tradic a místních zvyků, udržování svátků, připomínání určitých osobností, událostí, míst atd.“* (Einstadt, Giesen, 1995, s. 76). Právě vědomí navázání na předchozí generace a uchování jejich odkazu na daném místě posiluje pouta a vztah k lokalitě, podobně jako spojení významné osobnosti s tímto místem mu propůjčuje nádech jedinečnosti a v obyvatelích může vzbuzovat pocit hrdosti. Dlouholetá hornická tradice na Příbramsku utváří základ kolektivní paměti zdejších horníků, ze které vychází jak jejich regionální, tak i profesní identita, které se z tohoto pohledu navzájem překrývají. Tato kolektivní paměť se utváří a proměňuje v závislosti na společenských procesech, ale stále poskytuje svým nositelům propojení mezi minulostí a jejich současnou každodenností.

Mohou proto získat pocit návaznosti a udržení odkazu předchozích generací, což posiluje jejich identitu v daném prostoru. Spojitost identity regionální s profesní u horníků dokládají i místa paměti, kterými lze označit například jednotlivé šachty či doly. Horníci v těchto místech strávili významnou část života, proto pro ně mohou představovat symbolická místa vzpomínání, která ukotvují jak jejich osobní, tak skupinovou paměť.

Identita ve všech svých podobách je stále svou podstatou sociální konstrukt, který se mění v závislosti na sociálním prostředí a změnách, které v něm probíhají. Výrazným činitelem, který její podobu ovlivňuje, je proces zapomínání, jenž může způsobit ztrátu či přímo zánik identity. Důležitou roli zde hrají tzv. nositelé identity, tedy ti, kteří představují spojující články mezi odkazy předchozích generací a generacemi současnými. Ztráta těchto mezičlánků v kolektivní paměti nebo nezájem o odkaz předchozích generací může identitu pozměnit či vytvořit zcela novou⁹. V perspektivě identity regionální může tento proces vést ke změně místních tradic, upuštění od dodržování některých svátků nebo zvyků či nepřipomínání určitých událostí, čímž se místní identita formuje do nových podob. Přímých nositelů hornické identity na Příbramsku ubývá, je tedy otázkou, jakým vývojem se bude místní hornická identita ubírat.

---

⁹ Příkladem zániku identity v určité lokalitě je odsun německého obyvatelstva po 2. světové válce z oblasti pohraničí. Tímto aktem zde došlo k narušení dosavadních sociálních vazeb, zániku kulturní tradice, náboženských zvyklostí a etnografických specifik. Nově příchozí obyvatelstvo zde postupně vytvořilo identitu novou, podmíněnou novým sociokulturním systémem (Kastner, 1999, s. 46).

4 Praktická část

4.1 Historický exkurz hornictví na Příbramsku

Hornická profese patří mezi nejstarší povolání, které se začalo vyvíjet od doby, kdy člověk objevil význam kovu. Už na egyptských papyrech a japonských svitcích jsou vyobrazeni horníci, dobývající kov. V Evropě hornictví získává na důležitosti poté, co zde byly objeveny zásoby stříbra a zlata, jež panovnické rody začaly využívat k podpoře významu a bohatství svého rodu. Nejstarší písemné zprávy o hornictví v českých zemích jsou z konce 13. století, kdy Václav II. vydal první horní zákon *Ius regale montanorum*, který písemnou formou kodifikoval dosud platné právo zvykové (Skalníková, 1986, s. 8). První dochovaná písemná zpráva o hornické činnosti na Příbramsku pochází z věnovací listiny ze dne 21. 4. 1311, ve které měšťan Konrád z Příbrami spolu se svými syny Jindřichem a Mikulášem darovali biskupu Janovi IV. svou huť. V období středověku procházelo dolování střídajícími se etapami rozvoje a úpadku. Významnější etapou bylo 16. století, kdy se snižovalo množství stříbra vytěžené v Kutné Hoře a pozornost se tak zaměřila na příbramské ložisko. V roce 1534 Ferdinand I. potvrdil v Příbrami platnost jáchymovského horního řádu a roku 1579 byla Příbram Rudolfem II. povýšena na svobodné královské horní město. Období třicetileté války a s ní spojený hospodářský a kulturní rozvrat vedly k hlubokému úpadku hornictví nejen na Příbramsku. Postupná obnova začala až začátkem 18. století, kdy se těžba zaměřila kromě stříbra i na železnou rudu, ale přesto bylo 18. století pro březohorský revír ve znamení ztrátovosti. Zásadní změna přišla až v poslední třetině 18. století, kdy se především díky Janu Antonínu Alisovi, který byl do Příbrami povolán v roce 1772 jako horní mistr a huťmistr, podařilo zavést nové způsoby dolování, efektivní mechanismy čerpacího a odvodňovacího systému a mnohé další změny, které celkově přispěly k novému vzestupu a prosperitě. Doly se začaly budovat se svíslou důlní jámou, což byl v té době novátorský přístup, který umožňoval dosažení, na tehdejší dobu, výrazných hloubek a získání nových zásob kovů. Etapa od konce 18. století do počátku 20. století je proto jednou z nejvýznamnějších v historii příbramského hornictví. Březohorský stříbrorudný revír od druhé poloviny 19. století získal v rámci habsburského státu výsadní místo (Velfl, 2003, s. 26–33). Dynamický rozvojem způsobil zvýšení požadavků na vzdělávání kvalifikovaných hornických a hutnických expertů, což vedlo k založení Montánního učiliště v Příbrami, které později získalo titul Báňská akademie

a v roce 1895 obdržel ústav statut vysoké školy, která zde fungovala až do roku 1945. Se stoupajícími výnosy byl spojen i celkový nárůst pracovních sil. V roce 1749 pracovalo v báňském závodě jen 62 mužů, počátkem 18. století už počet stoupl na 291 a do roku 1885 se počet zaměstnanců na dolech a hutích zvýšil až na 6103 (Smolová, 2016, s. 368, 371–372).

Přestože báňské podnikání vzkvétalo, životní podmínky horníků byly i nadále těžké. V dolech denně pracovali až 10 hodin, ale jejich výplata nemohla pokrýt veškeré rodinné náklady. Manželky horníků si tak často přivydělávaly výrobou skleněných věnců pro místní sklárnu nebo vyráběly růžence ze špalíčků, chlebové daráčky do betlémů či malovaly na sklo obrázky svatých. Některé hornické rodiny pro přilepšenou poskytovaly svatohorským poutníkům noclehy a samy pak přespávaly na půdách. Horníci, kteří při práci utrpěli úraz a nemohli nadále fírat, vyráběli tzv. štuftenverky, což byly zasklené skříňky vyzdobené příbramskými minerály, ve kterých byla znázorněna šachta s havíři, kteří se při otáčení klikou hýbali. Skříňky pak za malý poplatek ukazovali poutníkům při poutích v okolí Svaté Hory. Havíři měli po padesáti letech vykonávané práce nárok na odchod na odpočinek, během něhož dostávali provizi z bratrské pokladny. Každému horníkovi se z výplaty srážel tzv. bratrský peníz, který tuto pokladnu plnil a stejnou část do pokladny odváděl i závod. V důsledku náročných pracovních podmínek, se ale příliš havířů této provize nedožilo (Ježek, 1966, s. 58–59). Složitě životní podmínky příbramských horníků dokládá i příbramský spisovatel Karel Valta (1936, s. 202–205), který detailně popisuje oslavy dosažení 1000metrové hloubky na dole Vojtěch v roce 1875. Slavnost trvala tři dny, během nichž se konaly hornické přehlídky, hornická mše, hrála hornická hudba. Během slavnostního banketu byli vyznamenáni vysocí úředníci, kteří se hloubení přímo neúčastnili. Horníci dostali jako vyznamenání pouze památný stříbrný zlatník a svou nespokojenost vyjádřili v tehdejší časopise „Pravda“ takto: *„Za stoletou namáhavou prací byli poděleni penízem památným, a za to museli o hladu při slavnostech státi jako sochy bezživotné. Oni již vybudovali z větší části dílo toto ohromné, směli pramalý podíl bráti na všeobecné této slavnosti. Kdyby místo okázalé zbytečné nádhery, která převládala, byla se uspořádala chudým horníkům společná hostina, zajisté více by se byla slavnost tato každému líbila...“* (Valta, 1936, s. 204).

Příznivý rozvoj báňského podnikání i samotné Příbrami končí v druhé polovině 90. let 19. století v důsledku hospodářské krize, která zapříčinila pokles cen stříbra a drahých kovů na světových trzích i přechodem evropských států na zlatou měnu. Negativní vliv měly

také ztráty způsobené březohorskou důlní katastrofou v roce 1892. Jednalo se o největší důlní neštěstí, jež nemělo ve světě obdoby. Následkem požáru, který vypukl v dole Marii a podzemím se rozšířil do dalších šachet, zahynulo 319 horníků a záchranářů. Zároveň došlo k rozsáhlým materiálním ztrátám, což s danou hospodářskou situací znamenalo období krize příbramského hornictví. Situace se nijak výrazně nezlepšila ani v průběhu první poloviny 20. století, kdy byla navíc důlní činnost podřízena válečným účelům. Báňský závod se potýkal s nedostatkem kvalifikovaných pracovníků, kteří byli povoláni na frontu i s nedostatkem materiálu. V období první republiky i přes procesy inovace, modernizace a další opatření přetrvávala ztrátovost, což se projevilo i na odlivu pracovních sil, kdy v roce 1934 zaměstnával báňský podnik už pouze 1 290 horníků. Také se začalo jednat o přesunutí Vysoké školy báňské, k čemuž nakonec došlo v roce 1945, kdy byla přestěhována do Ostravy (Smolová, 2016, s. 376, 381, 395).

Po skončení 2. světové války a obnovení Československé republiky započala nová etapa příbramského hornictví, která se nesla ve znamení pokračující tradice hornictví rudného a nově vzniklého hornictví uranového. Poválečný vývoj v Příbrami probíhal ve znamení politicko-hospodářských změn. Na základě prezidentských dekretů došlo k znárodnění dolů i některých průmyslových podniků. Bývalé Státní doly na stříbro a olovo byly nejprve přejmenovány na n. p. Příbramské rudné doly, poté došlo k několika transformačním procesům, až sloučením všech dílčích rudných podniků v Čechách vznikly Rudné doly n. p. Příbram, v jejichž rámci měl velký význam březohorský rudní revír. V něm došlo postupně k řešení problémů, které přetrvaly z minulých let, např. byly zrekonstruovány a opraveny jámy Marie, Ševčinská i Prokop, v celém revíru bylo zavedeno umělé odvětrávání a proběhly výrazné modernizační procesy na všech úsecích pracovní činnosti. Počet zaměstnanců se postupně opět navyšoval, byla proto modernizována sociální zařízení v jednotlivých provozech a od roku 1947 začala výstavba hornických domků pod Březovými Horami, která předcházela následné rozsáhlé zástavbě, jež spojila do té doby samostatné městské celky Příbram a Březové Hory (Skalníková, 2016, s. 415–416). Čtyřicátá léta znamenala nástup nového hornického odvětví, které nezaměnitelně změnilo dosavadní ráz města i život v něm.

4.2 Interpretace získaných dat

4.2.1 Okolnosti výběru hornické profese

V listopadu roku 1945 podepsala Československá republika a Svaz sovětských socialistických republik vzájemnou dohodu, která vymezovala spolupráci při vyhledávání, těžbě a dodávkách radioaktivních surovin do Sovětského svazu. Na základě této dohody byly na území ČSSR ve vytipovaných regionech provedeny průzkumy potencionálních uranových ložisek, na kterých se podíleli i odborníci ze SSSR. O uranovém zrudnění na Příbramsku již existovaly doklady v minulosti, a tak po podrobném geologickém a báňském průzkumu bylo Příbramsko vyhodnoceno jako perspektivní uranová lokalita. V červnu roku 1949 zde vznikla organizace Jáchymovské doly – Báňský inspektorát č. VII, která byla zrušena v roce 1956 a její funkce převzal samostatný národní podnik Jáchymovské doly Příbram, který se o devět let později přeorganizoval na Uranové doly Příbram. (Smolová, 2016, s. 418–419) Na působení sovětských poradců a odborníků v počátcích dobývání uranové rudy v Příbrami vzpomínal pan F.:

„Byly tady sovětští poradci, a to byl třeba hlavní inženýr, vedoucí dolu si ani nepamatuju, že by byl nějak Rusák, ale co byl hlavní inženýr, hlavní ekonom a podobně jo. A ty rozhodovali vlastně, co se bude těžit, kolik se bude těžit a podobně. Nebyli to zase hloupý lidi, byli inženýři, měli nějaký zkušenosti. Později pak využívali i zkušenosti lidí z rudných dolů. Takže ti sovětští inženýři, to byli i geologové a potom, když začala už éra, když už z Ostravy přicházeli noví, teda naše inteligence hornická, tak už i ti Rusové jako pomaloučko odcházeli a na těch vedeních šachet už byli naši lidé. Někteří byli se vzděláním na štíru, spíš rozkazovali a nevěděli taky kolikrát o tom nák moc, ale taky se rychle zapracovali, to se nedá říct, že by to byli sloni v porcelánu.“ (pan F., Rudné i Uranové doly)

Vznikem Jáchymovských dolů začala nová éra hornické historie v Příbrami. Již ale předchozí dlouholeté báňské podnikání představovalo jeden z hlavních zdrojů pracovních příležitostí v této lokalitě a bylo tak běžným jevem, že se hornické profesi věnovalo několik generací v rámci jedné rodiny a předávala se z otce na syna, protože otec vystupoval jako profesní vzor. Tato skutečnost se potvrdila u většiny informátorů, kteří pracovali u Rudných dolů.

„Narodil jsem se v Podlesí, to je vesnička tady pod Březovýmá Horama a potom jsme se přestěhovali do Příbrami. Můj otec byl horník, děda byl horník, praděda byl horník a to i z druhé strany. Jak z matčiny, tak z otcovy strany. Takže víceméně mě to k hornictví táhlo, takže po základní škole jsem šel na průmyslovku hornickou a pak rovnou nastoupil na šachtu. Horničina a hornictví tady bylo od nějakýho pravěku. Ta příbramská oblast byla vždycky chudá na nějakou jinou práci než tu havířinu. (pan B., Rudné i Uranové doly)

„Děda byl havíř, táta byl havíř a táta byl, jak se jim říkalo kovozemědělec, měl tady nějaký ty pozemky, ale to je neuživilo, tak dělal havíře. On dělal tesaře a vypravoval komíny. Já sem tak šel taky na hornický učiliště pod dolem Anna, kde sem se vyučil na zámečníka. To bylo tříletý tady na Peci a potom sem tedy po vyučení šel rok na Annu a pak sem šel na vojnu. Dřív se dělalo, že závod si nechal ty učedníky vždycky někde vyučit, takže sme byli pod tím, takže já věděl, že když se vyučím, půjdu na tu Annenskou, tak mě tam poslali. Dědu sem nezažil. V Orlově bylo hodně havířů, protože to bylo blízko a ona ta obživa jiná nebyla. Většinou každej měl nákej kousek toho polička, no tak šel na tu šachtu.“ (pan J., Rudné doly)

Kovozemědělec je označení pro člena sociální skupiny na vesnici, který ve vesnici vlastnil domek, případně i malé hospodářství, ale jeho trvalé zaměstnání bylo mimo zemědělství (Hudečková, 2017, online). Jejich počet se v Příbrami po konci 2. světové války a po nástupu socialismus snížil, přesto byla jejich přítomnost mezi horníky pracujícími u Rudných dolů znatelná, jak vyplývá z výpovědi pana F.:

„Na rudných se těm havířům říkalo kovozemědělci, oni měli doma ještě i kravičku, nějaký to hospodářství, nákou tu slepičku, maminky většinou nedělaly. To, co on si vydělal na šachtě, tak to samozřejmě přines domů. Oni byli hrozně skromný. A ta skromnost na rudných dolech byla u těch lidí od nepaměti vypěstovaná.“ (pan F., Rudné i Uranové doly)

Z výpovědí narátorů, kteří strávili celou nebo větší část své profesní kariéry u Rudných dolů, je patrné, že hlavními determinanty jejich profesní volby byl vliv rodinného prostředí a profesní vzor rodiče. Byli proto v kontaktu s tímto prostředím už od svého útlého věku, díky čemuž se u nich mohl vytvořit pocit určité návaznosti na rodinnou tradici a zároveň vztah, k tomuto odvětví, což se následně projevilo i v jejich kariérní volbě. Hornictví také na základě zdejší dlouhé historie vytvářelo představu jisté práce, která byla navíc v porovnání s jinými možnostmi zaměstnání lépe finančně ohodnocena. Zároveň zde fungovalo hornické učiliště, na němž už svou praxi žáci absolvovali u Rudných dolů. Mohli

se tak seznámit s pracovním prostředím a fungováním tohoto podniku a po vyučení už nastupovali s praktickými zkušenostmi.

„Rudné doly tady měly už svojí historii, ty generace lidí, který na těch rudných dolech dělaly, se víceméně střídaly. Z otce na syna, ze syna už vychovával dalšího nástupce, který věděl, že asi na těch rudných dolech bude dělat, pokud ještě pojedou. Navíc tady bylo hornický učiliště pro Rudný doly na Vysoký Peci, kde se ty kluci seznámili s horničinou a pak šli rovnou do provozu. Začínali v pomocným provozu, a když se tam rozkoukal, tak se většinou dostal na tu lamačinu. Nebo když ho vzal někdo do party, ty starý havíři už měli svoje party a ty si ty lidi vyhlíželi. Zatímco na uranu byli lidi, který v životě v šachtě nebyli a šli hned dělat lamačinu, takže tam bylo i mnohem víc úrazů. I když tady, když skončilo učiliště, tak se taky přibírali lidi odkudkoliv, ale museli se zaučit. Než šli na lamačinu, tak zhruba dva roky museli dělat v pomocných pracech a okouknout to.“ (pan D., Rudné doly)

Hornické učiliště v Příbrami vzniklo v roce 1944 a bylo umístěno mezi doly Anna a Vojtěch. Na základě tzv. Lánské akce, kdy v důsledku orientace hospodářství na těžký průmysl, vzrostla snaha zvýšit počet pracujících v hornictví a hutnictví, bylo nové střední odborné učiliště Rudných dolů postaveno ve Vysoké Peci, přibližně 5 km od Příbramě. Žáci po vyučení nastoupili u Rudných dolů, které tak měly zajištěný dostatek vyškolených zaměstnanců. Kromě učiliště zde fungovala také Horní škola, která se v letech 1954 a 1955 reorganizovala na Průmyslovou školu hornickou (Odborné učiliště Příbram, online).

V případě narátorů, kteří byli zaměstnání u Uranových dolů, představovala rodinná tradice také jeden z významných determinantů, proč se několik z nich rozhodlo věnovat hornictví. Jejich následný konkrétní výběr zaměstnavatele, kterým byly Uranové doly, pak pramenil z podmínek, které nabízely svým zaměstnancům. V rodině pana R. se hornictví věnoval již jeho děda a otec, on se pro hornictví rozhodl především díky vysoké mzdě, kterou Uranové doly horníkům nabízely.

„Na šachtu jsem se dostal tak, že jsem to podepsal na vojně. Podepsal jsem to na rok a půl vlastně, no a zůstal jsem tam šestnáct let. Děda a táta byl taky horník, tak už to bylo takový povolání, co v rodině už bylo. Ono tady taky nebylo moc co jinýho dělat. Sem sice vyštudoval, jestli se to tak dá říct, no průmyslovku, ale když mi řekli plat, kterej bych měl jako mistr v Pragovce, tak povídám, že to nemá vůbec smysl. Tak sem tam zůstal.“ (pan R., Uranové doly)

Rychle se rozvíjející uranové hornictví vyžadovalo velké množství pracovníků. Tyto nároky na novou pracovní sílu nemohly být uspokojeny pouze na úrovni obyvatel Příbrami, začaly se proto organizovat náborové akce, které probíhaly i u armády, kde byla perspektiva získání mladých mužů, jak vyplynulo i z výpovědi informátora R., vojáci byli navíc motivováni prominutím jednoho roku povinné vojenské služby. Obvykle se náborová smlouva podepisovala na tři, dva či jeden rok. V začátcích uranové těžby nebylo pro nové pracovníky zajištěno vhodné ubytování a pracovní podmínky. Jako kompenzace se proto vyplácely peněžní odměny při podepsání smlouvy. Do Příbrami tak přicházeli lidé z různých koutů Československa a tím také zřetelně vzrostl počet obyvatel města, což vedlo k výstavbě nových městských čtvrtí. Od roku 1952 začala výstavba sídliště Příbram VII, které mělo původně disponovat 900 bytovými jednotkami, ale na základě bohatosti příbramského ložiska bylo v roce 1954 rozhodnuto o navýšení na 3000 bytových jednotek. Pro obyvatele sídliště byly postaveny tři základní školy, čtyři mateřské školky, troje jesle, kulturní dům, plavecký bazén a zimní stadion. Postupně přibývala i další sídliště a výstavba pokračovala až do konce 80. let. Tyto nové městské čtvrti postupně měnily historický ráz Příbrami, kdy staré ulice zanikaly a místo nich vznikala nová sídliště (Valenta, 1995, s. 15, 71). Motivací pracovat u Uranových dolů tak dodávala nejenom možnost vysokého výdělků, ale také příležitost získat poměrně rychle byt. Tato skutečnost byla jedním z hlavních důvodů, proč začal u Uranových dolů pracovat pan P., který je původem vyučený horník z Ostravy, který nedaleko Příbrami sloužil na vojně, během které si zde našel dívku a po skončení vojenské služby už zde zůstal.

„Pak jsem odešel na vojnu tady do Příbrami, po dvou letech, když jsem byl v Rožmitále, tak sme pak šli do Obořiště, kde jsem byl rok. Tam jsem se seznámil se svojí manželkou no a po vojně jsem se oženil a zůstal tady. Půl roku jsem jezdil s ČSAD, pak sem sem šel, jak se říká na šachtu, protože byty prostě dávala jenom šachta. V ČSAD mi řekli za dvanáct let, tak to sem řek, že teda ne a šel sem na šachtu.“ (pan P., Uranové doly)

Informátor L. vyrůstal v Přešticích ležících nedaleko Plzně. Nevyrostl tedy v hornické lokalitě a ani v jeho rodině v tomto odvětví nikdo nepůsobil. Když vystudoval obchodní akademii, uvědomil si, že socialistická ekonomika začíná preferovat těžký průmysl a bylo by tedy výhodně získat zaměstnání v hornictví. Podařilo se mu dostat umístěnku¹⁰

---

¹⁰ Umístěnky představovaly dokument, na jehož základě byli absolventi škol zaměstnáni u vybraných podniků, dle potřeb tehdejšího státního národohospodářského plánu.

k Jáchymovským dolům v Jáchymově, do kterých nastoupil v roce 1954. V této době začínal rozvoj Příbramského uranového revíru, a tak byl z Jáchymova uvolněn do Příbrami, kde poté už zůstal.

„V 50. letech byl vyzdvihovaný hornický stav heslem Já jsem horník, kdo je víc a skutečně i z hlediska postavení zaměstnanců v hornictví byli zvýhodněni finančně a já sice jsem absolvoval maturitu na obchodní akademii, ekonomickou, ale hledal jsem způsob, jak se nechat zaměstnat v tom hornictví, protože ta možnost vydělat si dobré peníze na tu dobu byla hlavně tam. Objevil jsem umístěnky, tehdy jsme nastupovali po maturitě do jednotlivých podniků na základě umístěnek a já jsem objevil umístěnky do Jáchymovských dolů v Plzni a nikdo nechtěl k Jáchymovským dolům do Jáchymova. A mě se podařilo domluvit, že nám dvě ty umístěnky poskytnou. Nastoupil jsem v Jáchymově k Jáchymovským dolům po maturitě v roce 54. Tehdy se začínal ale bouřlivě rozvíjet příbramský rajon, hornický revír a oni nás z Jáchymova nám doporučili, aby jsme nastoupili do Příbrami, což pro nás bylo daleko příjemnější.“ (pan L., Uranové doly)

Vysoké výdělky a příslib bytové jednotky hrály roli při profesní volbě i u dalších informátorů. Motivace vysoké mzdy byla účinná i v důsledku měnové reformy, která proběhla v roce 1953, zrušením přidělového systému a přechodem obyvatelstva na ceny volného trhu. Príslib přidělení bytové jednotky do dvou let za vstup do zaměstnaneckého poměru k těžební organizaci byl zase lákavý především pro mladé lidi, protože tato možnost byla pouze v Příbrami v porovnání s jinými městy jak středočeského, tak západočeského či jihočeského kraje (Valenta, 1995, s. 20). Informátoři také vzpomínali na poměrně velký počet Slováků, kteří do Příbrami přicházeli, aby získali peníze na stavbu domu. Přestože Slováci byli součástí profesní kolektivity horníků, představovali v rámci ní zvláštní kategorii, se kterou byl ze strany ostatních horníků spojen stereotyp pracovitěho člověka, pro kterého má tato práce význam především v získání finančních prostředků. Očekávalo se, že budou členy profesní skupiny pouze omezenou dobu, nebudou proto mít takový zájem na formování a sdílení společných cílů, hodnot a zvyků které byly základem konstrukce skupinové identifikace.

„Bylo tu strašně moc kluků ze Slovenska. A ti, že to bylo na 10 let hrozně zbožňovali, protože přijeli sem, aby si vydělali na domček. Oni dřeli jako blbci, žádný volno nic, to je nezajímalo, těch 10 let dřeli, šetřili maximálně a pak postavili domček na Slovensku a odstěhovali se.“

Těch byly stovky. Když jsem jel na Slovensko, tak pak sem se tam s nima i setkával, jak měli nádherné domky a oni to rádi vzpomínali, že byli na uranu.“ (pan Š., Uranové doly)

Narátor P. uvedl:

„Přicházeli sem lidé hlavně ze Slovenska, když viděli, že to tady ta práce v tom uranovém průmyslu je dobře placená, tak se sem stahovali lidi ze Slovenska, že jo. Říkalo se o nich, já teda na ně nemůžu dopustit, protože bylo hodně lidí ze Slovenska, byli to pracovití lidi jo, ale o nich se říkalo: zarobim penáží na domček, koupím si kobyliku a domček a pudu na Slovensko. No tak co, když uměl pracovat, tak si na ten domček vydělal.“ (pan P., Uranové doly)

Z výpovědí narátorů je zřejmé, že hlavními determinanty jejich profesní volby byla rodinná tradice, kdy jako horník pracoval již jejich otec. Výrazně je tak ovlivnilo prostředí, ve kterém vyrůstali, protože byli s hornickou profesí v kontaktu již v útlém věku a při rozhodování, jakému zaměstnání se chtějí věnovat, dokázali zhodnotit podmínky a specifika této práce a ztotožnit se s nimi. Tento motiv se objevoval nejvíce mezi informátory zaměstnanými u Rudných dolů. Narátory, kteří se rozhodli pro práci u Uranových dolů, ovlivnily nejčastěji společenskopolitické a ekonomické charakteristiky hornické profese, které se promítaly ve vysoké mzdě v porovnání s jinými odvětvími a profesemi a relativně vysokém společenském statusu. Zároveň jim jejich volba umožňovala získat poměrně rychle byt, což bylo pro mladé páry také důležitým faktorem. Rozvoj uranového průmyslu a vznik Jáchymovských dolů v roce 1949 znamenal velkou změnu v dosavadním způsobu fungování Příbramského báňského průmyslu i samotného života ve městě. Uran se stal strategickou surovinou s ohledem na jeho využití v jaderném průmyslu a Sovětský svaz tlačil na své dodavatele, mezi nimiž bylo od roku 1945 i Československo, s potřebou zajistit si co největší přísun. Příbramské Uranové doly proto potřebovaly získat velké množství pracovních sil, v co nejkratší možné době a jako hlavní stimul využívaly vysoké mzdy. Do Příbrami proto za prací přišlo obrovské množství lidí, mezi nimiž byli většinou ti, kteří neměli žádné hornické vzdělání a jejichž důvody věnovat se hornické profesi byly obvykle čistě pragmatické. Se vznikem Jáchymovských dolů, se tak v Příbrami utvořily dvě skupiny horníky, které byly v určitých aspektech odlišné, ale přesto je mnohé spojovalo, jak je zřejmé z kapitol níže.

4.2.2 Horník v době socialismu

Vývoj hornictví po konci 2. světové války byl v Československu determinován poválečným uspořádáním Evropy a začleněním Československa do sféry vlivu Sovětského svazu. V globálních strategických záměrech sovětského generálního štábu představoval československý průmyslový potenciál významnou roli. Prioritou pro Sovětský svaz byly především československá ložiska uranu, která měla klíčový význam pro výrobu atomových zbraní. Po podepsání dohody v roce 1945 o vyhledávání, těžbě a dodávkách radioaktivních surovin do SSSR představovalo hornictví a obecně těžký průmysl jeden z nejdůležitějších oborů hospodářství státu a po únoru 1948 podléhalo centrálně řízenému národnímu hospodářství. Tato orientace vedla k preferování dělnických povolání, která získala na prestiži. Sociální status a pozice horníka v sociální stratifikaci se tak s nástupem socialismu oproti minulosti výrazně změnila. Zatímco dříve horníci žili často ve skromných podmínkách a za svou namáhavou práci dostávali nepoměrně nízký plat, v rámci socialistického zřízení získali jako členové dělnického hnutí významné společenské postavení. Byli mediálně zviditelňováni jak v televizním vysílání, tak v různých tiskovinách a označováni jako přední budovatelé socialismu v zemi. Zvýšená pozornost jim byla věnována i v oblasti etnografie, která se po roce 1950 po vzoru etnografie sovětské přeorientovala z výzkumů sedláka na dělníka. Etnografický časopis *Český lid* pod vedením Olgy Skalníkové, která svou odbornou činností zasvětila studiu dělnictva a způsobu života horníků, se tomuto novému přístupu plně přizpůsobil. Její manžel Milan Skalník ve svém příspěvku v tomto časopise z roku 1951 horníky charakterizoval jako: „*nejčestnější příslušníky dělnické třídy, která svou vládou zajišťuje všem šťastný a spokojený život*“ (Skalník, 1951, s. 181–182). Tento text i další články a statě, které byly zaměřené na horníky, byly ovšem psány tendenčně, tak aby byly poplatné tehdejší době. Měly především napomáhat upevňování konstruovaného obrazu dělníka/horníka v ideologické propagandě socialistického režimu.

Hornictví se stalo důležitým povoláním pro výstavbu socialismu a na základě nárůstu těžkého průmyslu bylo proto nutné získat nové pracovníky právě do oblastí hornictví a hutnictví. V období První republiky a následně i po skončení 2. světové války nepatřilo hornické povolání mezi příliš vyhledávané. Nedalo se tak předpokládat, že by poměrně nízký počet stabilních pracujících v tomto odvětví mohl uspokojit zvýšené požadavky na objemy vytěžených surovin. Byla proto uspořádána tzv. Lánská akce, kterou vyhlásil prezident

Klement Gottwald a jejímž cílem bylo získat, co nejvíce nových pracovníků do oblasti hornictví a hutnictví. V létě roku 1949 pozval Gottwald do prezidentského letního sídla v Lánech u Prahy nejlepší hornické učně z důlních revírů, požádal je o pomoc při získávání nových učňů a zároveň jim přislíbil všestrannou péči. Následně se rozeběhla velmi rozsáhlá kampaň náborů mládeže do hornických učňovských oborů, v jejichž rámci byla mimo jiné vystavěna nová učiliště a internáty a zlepšily se podmínky na těch již stávajících. Ve všech důlních revírech začaly působit Lánské výbory, základní školy navštěvovali vyškolení horničtí náboráři s doprovodem hornických učňů v uniformě, pořádali se besedy o práci v hornictví. Cílem Lánské akce bylo získat 6000 hornických učňů, čehož se podařilo dosáhnout již o rok později, kdy se do učení přihlásilo 10 921 mladých lidí, mezi nimiž byly i dívky (Klát, 2015, online). Na základě Lánské akce bylo zřízeno i nové učiliště příbramských Rudných dolů ve Vysoké Peci nedaleko Příbrami, na kterém se vyučil i narátor A., jehož rozhodnutí vyučit se horníkem bylo částečně ovlivněno i vzrůstající prestiží hornické profese. Nejprve se chtěl vyučit automechanikem, ale tento obor byl už obsazený, a tak mu otec navrhl, aby zkusil hornické učiliště, protože považoval hornictví jako perspektivní obor. Protože na základní škole patřil mezi dobré žáky, přijel se na něho jako na nadějněho budoucího žáka podívat i ředitel hornického učiliště, jak vzpomíná pan A.:

„Já se proto rozhod, ani nevím jak. I když mohl za to trochu táta. Já sem původně chtěl jít dělat automechanika, no jo jenže na automechanika nebylo místo nikde. Tak mi táta jednou povídá a co kdyby ses šel učit na horníka, teď je to považovaná práce, tak by ses neměl špatně. Já jsem říkal tak jo. Já jsem taky jedinej v rodině uměl zacházet s lopatou a krumpáčem jako kluk, tak sem na to měl předpoklady. (Smích) Já sem měl i hezký vysvědčení a tak, když sem ve škole řek, že chci jít na horníka, přijel se na mě do školy jako na jedinýho podívat ředitel hornickýho učiliště. Povídal mi, že bude rád, když se stanu jejich žákem a jak to tam u nich chodí a tak. Tak sem tam šel a byl sem za to rád.“ (pan A., Rudné doly)

Narátora T. k hornické profesi zlákal nábor, který se konal v jeho rodné vesnici na Slovensku na základě Lánské akce. Ještě s dalšími čtyřmi kamarády tak nastoupil do hornického učiliště v Karviné. S tímto obdobím měl spojené především vzpomínky na velmi dobré zázemí a možnosti, které učiliště nabízelo svým žákům:

„K nám do vesnice přišel nábor z Karviné a my jako dobrodruzi kluci patnáctiletý sme se tam přihlásili. Přihlásilo se nás tam asi pět nebo šest a na šachtě sem zůstal jedinej, ostatní pak zdrhli. Na tom učilišti, tak tam sme se měli ale daleko líp než jinde, než třeba brácha

támhle v učilišti v Žilině, když se učil na zedníka. My sme měli spoustu výhod, fasovali jsme uniformy, první rok takovou šedou, druhý rok byla taková černá, ta musela vydržet i třetí rok. Měli jsme tam dobrý jídlo, měli sme dovolený, jezdili sme na lyže. Měli sme tam hrozně velký vyžití. Mohli jsme sportovat, hrát hokej, cokoliv. Měli jsme tam hřiště, bylo to v tomhle hodně dobrý.“ (pan T., Uranové doly)

Hornická profese se tak od 50. let stala privilegovaným zaměstnáním, kterému se věnovalo stále více lidí. Aby byla zdůrazněna důležitost tohoto povolání pro socialistickou společnost, pronesl ve svém projevu při příležitosti výstavy 700 let československého hornictví předseda vlády Zápotocký, že havíři mohou prohlašovat ostatním pracujícím „*Já jsem horník, kdo je víc!*“. Toto heslo mělo značit uznání namáhavé hornické práce a nepostradatelnost horníků pro socialistickou společnost. Z výpovědi narátorů bylo zřejmé, že se toto heslo užívalo především v souvislosti s uhelným hornictvím a příbramští horníci se s ním příliš neztotožňovali, přestože bylo možné nalézt i výjimky. Informátoři se také shodovali, že bylo používáno především k účelům politické agitace a získání nových pracovních sil v období 50. až 60. let. Narátoři ho využívali spíše jako prostředek humoru, jak je patrné i z výpovědi pana R.:

„V 50. letech byl vyzdvihovanéj hornickéj stav tím heslem Já jsem horník, kdo je víc a je pravda, že zaměstnanci v hornictví byli zvýhodněný hlavně finančně oproti jiným, ale jinak to byly politický žvásty, který se samozřejmě říkaly v 50. letech, když se chodilo do hornictví a bylo potřeba nabrat lidi, ale to nikdo z havířů nebral vážně. Tady u nás se to heslo ani nijak moc nepoužívalo, to bylo spíš v těch 50. a 60. letech na tý Ostravě. Tam se to propagovalo a oni to propagovali vlastně to vedení, protože potřebovali nalákat lidi. Uhlí bylo potřeba, uran taky, ale takový hesla se tady nerazily. Tady se naopak říkalo, Já jsem horník, kdo je víc, no přece dva horníci, nebo taky štajgr a taky mam tuberu a zápal plic. (Smích) Takže bylo dobrý, že horníci byli víc vážený, ale tohle heslo tady horníci nijak nehlásili ani nebrali nijak vážně. Aspoň já jsem se s tím v mym okolí nesetkal.“ (pan R., Uranové doly)

Přestože pro narátory heslo *Já jsem horník, kdo je víc*, znamenalo především symbol politické agitace než cokoli jiného, uznávali, že horníci měli v mnohých směrech oproti ostatním zaměstnáním určité výhody a privilegia. Přednostní postavení tohoto zaměstnání v socialistické ekonomice dokládala především vysoká mzda. V perspektivě příbramského hornictví byly výdělky nejvyšší u Uranových dolů především v počátečním bouřlivém

rozvoji, kdy bylo prioritou získat v co nejkratším možném čase, co největší množství uranu. Jak rozdílné byly měsíční mzdy zaměstnanců uranových dolů v porovnání s mzdami pracovníků u dalších podniků v okrese Příbram, je patrné z tabulky níže.

Tabulka 2 Průměrné měsíční mzdy pracovníka ve vybraných podnicích v okrese Příbram

Průměrné měsíční mzdy 1 pracovníka ve vybraných závodech a provozovnách okresu Příbram							
Vybrané závody a provozovny	R o k						
	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967
UD - Příbram	2413	2511	2440	2453	2361	2415	2522
Vltavské elektrárny	1660	1716	1730	1774	1799	1796	1909
Rudné doly Příbram	1867	1880	1832	1898	1902	1950	2055
Kovohutě Příbram	1738	1770	1797	1818	1836	1873	1985
Kovohutě Mníšek	1708	1636	1723	1772	1803	1784	1880
Hut.montáže Sedlčany	1331	1409	1455	1388	1550	1558	1605
SVA Příbram	1474	1490	1374	1369	1453	1534	1614
Moravia Dobříš	1471	1473	1431	1486	1521	1499	1600
Agrostroj Rožmitál	1445	1513	1527	1491	1503	1658	1667
Železářny Čenkov	1449	1480	1508	1565	1539	1637	1640
ČZM Břežnice	1182	1180	1221	1269	1207	1281	1359
SDZ Sublima Břežnice	1452	1491	1521	1582	1552	1669	1714
SDZ Kovo Břežnice	1141	1287	1282	1353	1026	1203	1314
SDZ Věšín	1337	1350	1422	1422	1422	1322	1562
SDZ Sedlčany	1358	1500	1344	1481	1339	1368	1426
Hamiro Příbram	1078	1149	1184	1130	1151	1184	1198
Jitex Rožmitál	992	1009	1013	901	1058	999	1101
Rukavič.záv. Dobříš	1079	1140	1149	1147	1190	1229	1282
PDZ Kamýk	1386	1387	1351	1372	1408	1352	1315
Stř.prům.masný Příb.	1451	1422	1373	1477	1459	1514	1570
Laktos Sedlčany	1204	1251	1238	1345	1316	1385	1493
Pivovary Vys.Chlumec	1149	1227	1264	1332	1303	1276	1313
Mlýny,pek.a cukrářny Břežnice	1353	1457	1434	1344	1399	1416	1453
ČSPK Hudčice	1593	1545	1484	1798	1840	1814	1960

Zdroj: Valenta, 1995, s. 30

Je však nutné zdůraznit, že výše platu se také odvíjela od vykonávané pozice, byla proto rozdílná jak u horníků – lamačů, tak mašinkářů, zámečnicků či komínářů atd. a také záleželo, zda má dotyčný hornické vzdělání či zkušenosti v hornictví. Ti, kteří neměli žádné vzdělání, byli zařazeni do páté platové třídy, měli ovšem možnost docházet do učebních kurzů, aby získali potřebné znalosti a poté mohli postoupit i do vyšší platové třídy. Nejvíce byli odměňováni lamači, kteří v 8. platové třídě dostávali až 600 Kčs za směnu, jak vzpomínal informátor Š.:

„Oni se hrozně rychle naučili zacházet s horničinou, i když většina těch civilů, viděla šachtu jen z rychlíku. Začali dělat v pátý třídě a potřebovali se dostat do šestý, do sedmý i do osmý, a tak byly kurzy, kam chodili po pracovní době, aby se vzdělávali v tom hornictví. Za rok pak moh dostat šestou třídu, za další rok sedmou, když byl šikovnej a pracovitej a ještě se učil. Tam byly ty peníze slušný, proti ostatním. Když nastoupil v sedmdesátým roce za pátou třídu, tak měl dvě stovky na šichtu a to jinde neměl. Ten lamač v osmý třídě už měl 600 na šichtu. To ale zase motivovalo k tomu, aby se z tý pátý třídy dostali vejš. To byla výhoda, že tam byly ty prostředky a ty kluci, jak přišli a chytli se, tak už nechtěli odejít.“ (pan Š., Uranové doly)

V důsledku politických změn po únoru roku 1948 začalo být národní hospodářství řízeno direktivně po vzoru sovětského modelu. Všechny podniky byly znárodněny, čímž tak ztratily svou hospodářskou samostatnost. Ekonomické nástroje tržního hospodářství byly nahrazeny direktivně stanovenými ukazateli plánu, které probíhaly v pětiletých obdobích, tzv. pětiletkách. Jednotlivé podniky dostávaly roční plány, jaké množství surovin je třeba vytěžit a celkový předpoklad pětiletého období. Tyto plány byly rozdělené na jednotlivé kvartály, v rámci kterých řídicí pracovníci stanovili úkoly a normy, které museli horníci splnit. Mezi pracovníky, kteří měli takovéto plány a úkoly na starost byl i pan Š. Výše mzdy horníků v jednotlivých směnách byla tak závislá od toho, zda splnili stanovený plán. Pokud se někomu podařilo plnit i více, než byl základní požadavek, dostal finanční prémie, které byly v období 50. a 60. let ve výši 50% a později se snížily na 35%. Jak je patrné ze slov pana Š., tento způsob motivace byl velmi účinný, neboť měl zkušenost, že jednotlivé hornické party přijímaly plány s velkým odhodláním.

„Co bylo na těch kolektivech velmi důležitý, tak my sme dělali každej kvartál s technikama aktivy, kde sme seznámili, jak kvartál dopadnul, jaký jsou úkoly pro další kvartál. Protože my jsme na celej závod dostali roční plán metrů, dobývek, všeho možnýho a hlavně rudy a peněz a výhled na pětiletku. Takže ten roční plán byl závaznej a ten výhled, téměř závaznej, ale tam malilinko mohlo dojít ke změnám, ale většinou se to nechávalo. Takže jsme seznámili všechny lidi, co nás čeká a kde, co musíme udělat, a bylo neuvěřitelný, co ty lidi dělali, aby to bylo splněný. Kolektivy tady byly skutečně dobrý, když se jim vysvětlilo, o co jde a co se musí, tak sem se nesetkal s tím, že by lidi řekli, to nebudem nebo to nestačíme. Naopak řekli, co k tomu potřebujou, aby se to udělalo. Každěj plán se tak dával na kvartál a hodnotily se kvartály, a když bylo všechno splněný, tak byly prémie. Zezačátku 50%, v těch 50. letech začátkem 60. let Pak to bylo 35%, ale stejně to byly velký peníze, takže se muselo bojovat i 35%, to byl měsíční plat v kvartále navíc, že jo. Všichni tvrdě bojovali, aby se plnilo. Nestalo se mi na Lešetících, aby nebyl splněnej kvartál.“ (pan Š., Uranové doly)

Vysoký plat byl tak podmíněn proaktivním přístupem a také vzájemnou spoluprací mezi pracovníky jednotlivých směn. Pokud někdo pracoval v nižším tempu, projevilo se to na odvedené práci a z toho získané mzdy celé směny vzpomínal narátor P.:

„Když byl v některý partě někdo, kdo tolik nepracoval, tak ostatní na něj dělat nechtěli. Určitý peníze se totiž dostávaly i za udělaný metry. Dejme tomu na šichtu to bylo 358 korun za metr, takže se musela odvézt nějaká práce. Chodilo se na tři směny a každá směna si

musela odvést svou práci, aby se určité metry odevzdaly, jak s rudou tak s tím vším, aby měl člověk nějakou výplatu. Když byly v tý partě po 12 lidech, tak to bylo, co se otáčet. Když tam nebyla ruda, tak to bylo horší, protože to vám započtli plošné metry ale ne rudu a ta dělala peníze. Zase za každé dílek rudy se dostaly peníze navíc. Když tam byla ruda, tak to bylo dobrý, když tam nebyla, bylo to horší.“ (pan P., Uranové doly)

Mezi informátory panovala shoda v názoru, že práce u Uranových dolů byla ve znamení překonávání norem a vysokého tempa, podpořená vidinou vysoké peněžní odměny, zatímco horníci zaměstnaní u Rudných dolů pracovali ve volnějším tempu a s odlišným přístupem k práci. I jejich plat byl v porovnání s jinými zaměstnáními poměrně vysoký, ale nedosahoval tak vysokých částek jako v případě uranové těžby, což bylo dáno i faktem, že těžba na Rudných dolech přestávala být rentabilní. O rozdílném přístupu a podmínkách v těchto dvou podnicích mluvil pan F., který pracoval u obou z nich:

„Na uranu tam se jelo na plný obrátky, produktivita tam lítala a na rudných se dělalo pomalu v klidu. Rudné doly jely takovej rozumnej plán a ten se snažily udržet, protože kdyby ho zlikvidovaly za dva roky, tak co potom dál. Kdežto uran začínal a hlavně plán kovu byl velkej, takže ten se musel plnit. Proto se tam každé den dělalo na 100% a víc a ty lidi to věděli, tak se snažili. Na rudnejch se mi líbilo, že tam to měli promyšlený. Jedna parta navrtala a odpálila, druhá parta vybagrovala a zadřevila, nehonili se. Kdežto na uranu to muselo bejt najednou, jedna parta navrtat, odpálit a vybagrovat a něco tam zavěsit. Ty se už honili, tam už to bylo o penězích. Čím víc toho bylo, tím byl větší peníz, tam si každé hrál na svým písečku. Kdežto na rudnejch ne, tam to bylo hornictví, jak má bejt. Kdežto tady to šlo o peníze.“ (pan F., Rudné i Uranové doly)

Rozdíl v přístupu k práci pramenil především z faktu, že na Uranových dolech pracoval mnohem vyšší počet horníků, mezi nimiž bylo mnoho lidí, kteří sem přišli z různých míst republiky za účelem vydělat si a v okamžiku dosažení tohoto cíle zase toto zaměstnání opustili. Naproti tomu u Rudných dolů fungovala určitá pevná základna horníků, pro které hornická profese znamenala celoživotní zaměstnání, které jim dávalo smysl i z dalších hledisek, než byl jen účel získat prostředky pro živobytí, jak se domnívá informátor M.:

„Uran byl pro mě vždycky takový zlatokopové, ve svojí podstatě. Ty s tou havířinou, s takovou tou pravou klasickou havířinou neměli moc společnýho. Tam šlo hlavně o výkon a

hlavně o to, aby co nejvíc smolince dostaly ven, o rychlost pochopitelně. Ta klasická havířská práce, včetně toho hornického života byla úplně jiná. Ten život hornické na rudnejch byl úplně jinej oproti hornickému způsobu života na uranu. Na rudných se jelo v klidnějším tempu a správným způsobem, byly tam i lepší vztahy mezi sebou. Na uranu byl bez urážky sběr lidí z celé země, takže se tam dostali lidi, kteří tam šli hlavně pro peníze. Oni tam dělali třeba dva tři roky, bylo jim jedno, co dělají. Ten způsob života už nebyl to, co já chápu jako havířinu jako takovou. Na rudných měli k práci osobní vztah, tam kdo tohle dělal, tak většinou to dělal celý život.“ (pan M., Rudné doly)

Či informátor B.:

„Na uranu byli lidi, který šli na uran proto, aby vydělali nějaký peníze a pak odešli, kdežto na rudných se to bralo jako celoživotní zaměstnání, bralo se to jako řemeslo, měli k tomu takový bližší vztah, kdy se tam střídali i generace lidí, kdy tam pracovali dědové, otcové i synové. Bylo to tam pak znát. Mě stačilo pracovat na uranu dva roky a moc rád sem se vrátil zase zpátky na rudný.“ (pan B., Rudné i Uranové doly)

K motivaci pro vyšší výkony sloužily i socialistické soutěže, které probíhaly mezi jednotlivými kolektivy v rámci jedné šachty i v rámci celých Uranových dolů. V počátečních letech dolování se vytvářela především soutěž úderníků¹¹ a po roce 1952 pak rychlorazičská hnutí. Vznikaly tak Brigády socialistické práce, které tvořily kolektivy horníků, kteří se mimo svých základních pracovních povinností, snažily překročit stanovené pracovní plány. Uskutečňovaly se i různé rekordy, za které horníci mohli kromě finanční odměny získat i vyznamenání. Soutěže a rekordy ovšem vedly i k rivalitě mezi jednotlivými partami horníků, kdy ti, kteří se nějaké soutěže či rekordu účastnili, měli lepší pracovní podmínky než ostatní, jak upozornil narátor T. Jeho pracovní skupina se snažila jeden rekord vytvořit, on se této iniciativy ale odmítl účastnit. Rekordy a soutěže neuznával, neviděl v nich žádný smysl. Práce, kterou musel odvést, byla dle něho už tak dost náročná.

„Dělaly se tu taky různé soutěže a rekordy, tak byla i rivalita mezi jednotlivýma partama. Když se dělaly rekordy, to se mi nelíbilo a já sem žádné rekord dělat nechtěl. Jako naše parta kdysi dělala rekord na komínech, ale já jsem se nezúčastnil. Říkal sem svému vedoucímu, ne já tohle dělat nebudu, nebudu se honit jako blázen. Já sem tohle neuznával. Když se ale dělal rekord, tak pochopitelně trpěly další party, protože ty dostávaly přednostné

---

¹¹ Úderníky byli označováni dělníci, kterým se podařilo výrazně překročit pracovní plán.

vozy, materiál, takže o čem to bylo. Já sem nějaký rekordy neuznával. Dělal jsem pomalu, neměl sem takový výdělek jako ostatní, ale zaplat' pánbůh, jsem to přežil.“ (pan T., Uranové doly)

Pomine-li se vysoká mzda, přinášela hornická profese výhody také v jiných oblastech. Rozsáhlá výstavba bytových jednotek, umožňovala horníkům v poměrně krátké době získat byt, uranové i rudné doly zároveň disponovaly několika podnikovými chatami např. na Šumavě, v Tatrách, u Orlické přehrady, takže možností, kde strávit svou dovolenou měli horníci také dostatek. Zároveň mohli vyjet i do zahraničí, informátoři ve svých vyprávěních vzpomínali na dovolené v Polsku, Bulharsku, Rumunsku či Chorvatsku.

K potvrzení významné role horníků ve společnosti přispíval i Hornický den, který Ústřední výbor Svazu zaměstnanců v hornictví vyhlásil 11. září roku 1949 a jeho slavení ustanovil každoročně na druhou zářijovou neděli. Tento den měl sloužit jako oslava bilancování a hlášení překročení úkolů pro socialistický stát a zároveň celospolečenská oslava hornické práce. V rámci oslav se prodávalo zboží, které bylo jindy nedostatkové, konala se představení, ve kterých účinkovali známé osobnosti a probíhaly různé doprovodné akce. Svým způsobem tak Den horníků navazoval na dříve pořádané hornické slavnosti, ale s přidanou politickou agitací, jejímž cílem bylo nahradit tradiční hornické oslavy svátku sv. Barbory a sv. Prokopa., které měly církevní kontext, jenž v této době nebyl žádoucí. Pro samotné horníky znamenal Den horníků symbol celospolečenského uznání jejich práce a zároveň příležitost užít si s kamarády společný čas mimo šachty. Podle pana M. bylo potřeba, aby horníci cítili nějaké uznání, a proto se namísto hornických oslav, které byly dříve spojené s křesťanskými patrony, ustanovil den horníků. Navíc v tento den horníci dostávali věrnostní příplatek, který symbolizoval uznání a ocenění věrnosti hornickému povolání.

„Den horníků měl v podstatě nahradit ty dřívější hornický svátky, protože horníci postrádali určitý uznání, to uznání bejvalo i tím, že starý horníci před začátkem směny si poklekli a modlili se, kdysi ve středověku. Byla to nějaká událost pro ně. Kdežto v té době potupně jaksi bylo nutný nějakým způsobem najít tu cestu. Takže se vytvořil ten Den horníků a taky byl důvod, protože se dával věrňák, věrnostní příplatek se vyplácel v té době, což byly velký peníze, na tu dobu bylo to šest tisíc, to byly velký peníze pro horníky a byly jednotný bez ohledu na funkci.“ (pan M., Rudné doly)

Narátor Š. vzpomínal na průběh dne, kdy se nejdříve pořádaly schůze a zasedání, na nichž byla zhodnocena odvedená práce a vyznamenání nejlepší pracovníci. Následně probíhal kulturní program jak na Novém rybníce, tak v kulturním domě, který byl oblíbený i mezi širokou veřejností. Jak je zjevné ze slov níže, jednalo se především o důvod k společnému napití a oslavě.

„Byl to významný den, důl slavil, generálka slavila, podnik slavil, byl to záběr pěkný, ale muselo se s tím počítat. Pořádali se akce v kulturáku a na Nováku. Já sem měl jeden z problémů ze začátku, že když sem přišel a v kulturáku byly všechny ty akce a já sem si šel s někým dát štamprle, tak přišel druhý, objednal tři, přišel třetí, objednal čtyři a já sem si myslel, že bych měl pro všechny objednat, tak sem objednal pět a to byl konec. Pak sem zjistil, že někdy takový dvě, tři a utéct, než platit další. Jinak tam to bylo takový, tam to teklo všechno proudem. Nejdříve byly schůze, pak se dávaly vyznamenání, nejlepší pracovník dolu a nejlepší pracovník podniku. Na těch dolových to byly takový diplomy různé, za ten rok, co kdo udělal dobrýho, se oslavilo. To Dny horníků to byly slávy pěkný, ale kupodivu se vzácně stalo, že by někdo nepřišel druhý den na šichtu z horníků. Každý vypil tolik, aby se zvládal nejen domů dostat, ale ještě i na šichtu.“ (pan Š., Uranové doly)

Hornické povolání mělo v době socialismu bezesporu zvláštní postavení. Horníky si politický režim vybral jako ukázkové zástupce dělnické třídy, kteří byli stavěni do pozice budovatelů světlých zítřků či vedoucích činitelů společenského vývoje. Sociální kategorie horníka tak získala specifický význam, který byl konstruován a ustanovován v rámci společenskopolitických kontextů dané doby. Jednotlivý horníci se mohli s tímto obrazem a připsanými významy ztotožnit a přijmout je za své či si vytvořit vlastní verzi toho, co pro něho znamená být horníkem. Na základě této své osobní pozice mohli přispět k transformaci přijatého významu kategorie horník v rámci lokálního nebo širšího kulturního prostředí. Stále na ně ovšem v určité míře působila již zaběhnutá představa reflektující, co znamená být horníkem v daném sociálním kontextu. Samotní pamětníci připouštěli, že bylo hornictví privilegovanou profesí ovšem z jejich pohledu šlo především o práci, která je bavila a dávala jim smysl. S rolí budovatelů nové společnosti se nijak výrazně neztotožňovali, své zaměstnání brali jako každé jiné. Mezi horníky byli dle nich, jak podporovatelé komunistického režimu, kteří byli v komunistické straně, i ti, kteří se s jeho myšlenkami neztotožňovali. O svém členství ve straně mluvil pouze jeden narátor, který se ke KSČM přidal v roce 1974. Důvody, které k jeho rozhodnutí vedly, příliš nerozvedl, pouze dodal, že

ho přemluvil kamarád. Své volby nelitoval a dodal, že jako člen KSČM mohl pomoci pár kamarádům z problémů. Informátoři uznávali, že se hornické povolání pod vlivem politické propagandy stalo prestižnější a váženější, než tomu bylo dříve, jeho podstata ale zůstala stejná. Stále se neslo ve znamení tvrdé a náročné práce, kterou, jak uvedl narátor T., za horníky nikdo jiný neudělal.

„Určitá snaha nějak tu horničinu ovlivňovat byla, někdy se jim to podařilo, ale ruce nikdo nedal. Všechno sme museli udělat sami, takže těžko ovlivňovat člověka, kterej dře v šachtě a teď mu říkat něco musíš. Režim je prostě režim, jestli to bylo za Německa nebo za komunistů, tak je to furt pro toho dělníka pořád stejný. Prostě musíš makat, jinak ti žádný takovýhle výmysly nepomůžou. Takovýto, jestli budeš ve straně nebo ne, budeš pak mít výhody, žádný výhody jsme tam v tomhle neměli. Když si udělal, co si měl tak sis vydělal a my sme mezi sebou nijak neřešili, jestli je někdo komunista nebo ne.“ (pan T., Uranové doly)

4.2.3 Hornické tradice a symboly

Hornictví je svou podstatou velmi specifické zaměstnání, které je výjimečné především v prostředí pracoviště a s tím spojenými náročnými podmínkami, ale i unikátními profesními tradicemi a symbolikou, které se podílejí na konstrukci skupinové identity horníků. Práce v podzemí vyžaduje jak fyzickou, tak psychickou odolnost a je zde také riziko zranění, onemocnění či v nejhorším případě smrti. Lze předpokládat, že i tyto náročné podmínky byly důvodem, proč se už od raných dob horníci sdružovali do spolků, mnohdy se nazývali bratrstvy, protože při výkonu jejich profese byla soudržnost a spolupráce často velmi klíčová. Hlavně v době středověku mohli být členy takovýchto spolků především kvalifikovaní horníci, kteří tak mimo jiné reprezentovali hornictví jako zvláštní stav. Horníci tak začali vystupovat jako specifická sociální a profesní skupina, která se vyznačovala vlastním souborem hodnot, pravidel, zvyků a symbolů. Svou příslušnost a identifikaci s hornickou profesí chtěli prezentovat i navenek, což vedlo ke vzniku slavnostního oblečení, které vycházelo z prvků typických pro pracovní oděv používaný v podzemí, modifikovaných pro slavnostní příležitosti, jež se odehrávaly na povrchu. Mezi takovéto slavnostní události patřily hornické parády a holdovací pochody horníků, pokud horní revíry a jejich okolí navštívili panovníci či jiné významné osoby. Tradice hornických uniforem byla nejsilnější v období 19. století, kdy se především v příbramském rudním revíru udržovala ve velké míře. Změna přišla v roce 1900, kdy v evropských uhelných revírech proběhly stávk

a nepokoje za zvýšení mezd a zkrácení pracovní doby a hornická uniforma byla hromadně odkládána. Přelom století tak znamenal výrazný ústup hornické uniformy, jako symbolu stavovské reprezentace. Renesance hornické uniformy započala tzv. Lánskou akcí v roce 1950, která představovala plán celostátního organizovaného náboru pracovních sil pro hornictví a hutnictví. Stejnokroj oblékli jak prezident republiky a příslušní ministři, tak stovky hornických učňů. Hornickou uniformu si v období socialismu v Československu jednotlivé podniky přizpůsobovaly až do roku 1983, kdy byl vydán ministerský výnos, který stanovoval předepsaný vzhled (Skalníková, 1986, s. 8–10). V tomto období už nebylo běžné, aby měl uniformu každý horník, jako tomu bylo dříve. Uniforma se používala v hornických učilištích, její vzhled byl ale více střízlivý, než tomu bylo kdysi. V samotných podnicích ji měli vedoucí či řídicí pracovníci jednotlivých závodů, kteří ji oblékali při oficiálních příležitostech. S hornickou uniformou, kterou nosil na učilišti, má úsměvnou vzpomínku pan A.:

„Já sem měl uniformu, když sem se učil na učilišti, tam sme měli uniformy. To přišlo ještě, tehdá byla Lánská akce v 50. letech, támhle se učili v lánech. A my sme měli jako hornický učni, tak sme měli a takhle na klopě, to bylo klasický sako, takový uniformový s mosaznýma knoflíkama a lodičky sme měli. A tadyhle na těch klopách sme měli HU a na druhý straně bylo taky HU a ty, když se nás ptali, co to znamená, tak sme říkali, to znamená hornický učeň. No a to druhý HU znamená, víš, co to znamená celý, hornický učeň hovno umí. Takže uniformy sme měli jako učni ale pak už ne. No ony byly, ale měl je jen někdo. Vím, že je měla hornická kapela pak jako vedení, ty měli perkytle. My obyčejní horníci sme chodili jen tak. My sme radši moc nechodili. Já sem měl perkytli, až když sem začal dělat předsedu podnikovýho výboru. Když někam jede odborovej svaz, tak musí jet v perkytlích.“ (pan A., Rudné doly)

Řadoví horníci a zaměstnanci šachet uniformy nedostávali. Museli si ji pořídit pouze v případě, že jim bylo uděleno vyznamenání. Udělení a následné předání vyznamenání byla oficiální záležitost, bylo tak nutné, aby se na ni horníci dostavili v reprezentujícím oděvu, čímž hornická uniforma stále byla.

„Když někdo dostal státní vyznamenání tak musel mít uniformu a dostal jí. Jinak jí neměl. Já jí dostal díky tomu, že sem šel na státní vyznamenání a tak sem tu uniformu musel mít. Já jsem dostal všechna hornická vyznamenání, až po ty nejvyšší a ze státních vyznamenání, pracovníků dolů, podniků, generálky, ministerstva, tak sem dostal za zásluhy o výstavbu a

pak už byl rád práce, takže v tomhle směru si mě zase vážili. A tu uniformu tu mam do dneska. Všichni horníci ji ale neměli, jako to bylo tehdá za Rakouska-Uherska. Pokud někdo chtěl, moh by si jí leda koupit, ale ta stála čtyři nebo pět tisíc. Ona ta uniforma vytvářela určitý respekt. Třeba u těch učňů, protože učit se horníkem, žádná sranda.“ (pan Š., Uranové doly)

Z výpovědi narátora Š. vyplývá, že uniformu k příležitosti vyznamenání dostal. Tato skutečnost zřejmě nebyla vždy pravidlem, protože informátor T., naproti tomu vzpomínal, že musel za uniformu částečně zaplatit. Důvodem této rozdílné zkušenosti může být odlišné postavení těchto dvou informátorů v rámci podniku Uranové doly. Zatímco informátor Š. pracoval jako hlavní inženýr, pan T. pracoval na pozici lamače a raziče komínů.

„Hornickou uniformu sem si musel koupit až ke konci, když sem dostal nějaký vyznamenání, tak abych tam nešel v civilu. Ne že bych si jí musel úplně koupit, ale 900 korun sem musel připlatit. Využívala se na oficiální příležitosti, já sem jí měl většinou na pohřby a pak na to vyznamenání.“ (pan T., Uranové doly)

Účelem hornické uniformy bylo především reprezentovat navenek hornický stav a zdůraznit jeho vážnost a postavení. Uniforma byla zároveň symbolem příslušnosti ke konkrétní kategorii lidí, který upevňoval vzájemnou identifikaci jednotlivých členů této skupiny. Přestože byl tento význam nejznatelnější za doby Rakouska-Uherska a éry hornických parád a pochodů i o několik dekad později hornická uniforma nadále představovala symbol výjimečnosti hornické profese a odlišovala horníky od ostatních profesí. Svým nositelům dodávala pocit, že jsou součástí určitého společenství, které je svým způsobem výjimečné, jak je patrné i z výpovědi narátora M. Uniforma proto byla jednou z důležitých součástí skupinové identity horníků.:

„V téhle době už nebylo obvyklý, aby měl uniformu každej. Já si pamatuju, my jsme na podniku měli uniformu, pochopitelně, a asi čtyři nebo pět švancar. Ty uniformy byly na podniku jako součást majetku, tak samozřejmě my, co sme nějak reprezentovali tu havířinu navenek, tak my sme ty uniformy měli. Ty staré uniformy byly z hrozně tlustý látky, takže když v tom šel člověk ven a bylo teplo, bylo to hrozný. Pak se nechávaly šít z tenčích látek. Ty uniformy se berou, jako bych řek, to byla určitá čest. To byla, je to jako kterákoliv uniforma ve svý podstatě, ale pro ty horníky to mělo určitej význam v tom, že je to k něčemu přiřazovalo. Ta identita těch lidí, který se potřebujou z toho sociálního hlediska, se potřebujou někam přiřadit, protože individualita je sice hezká věc ale v rámci toho celku se

potřebujete k něčemu přiřadit a ty uniformy v tomhle hrozně pomáhaly.“ (pan M., Uranové doly)

V současnosti hornickou uniformu oblékají bývalí horníci a členové hornických spolků, především při společenských a kulturních událostech. Stále pro ně představuje důležitý symbol příslušnosti k této profesní skupině. Hornický stejnokroj nosili a stále nosí i členové hornických kapel, které hrají tradiční hornické písně. Ty lze podle obsahu rozdělit na několik druhů. V období Habsburské monarchie v nich převládaly prvky stavovské a náboženské a zpívaly se před fáráním. Písně, které chválily hornické povolání, ale zároveň se v nich objevovalo i nebezpečí, pojící se s touto prací a které doporučovaly dívkám horníka za muže, jsou písně kramářské. Následně se objevovaly písně inspirované aktuálními událostmi, které zároveň obsahovaly satirické prvky či balady vykreslující důlní katastrofy či stávky. Mnoho hornických písní postupem času zlidovělo i mimo hornické prostředí (Tyllner, 2007, s. 264).

Hornické kapely byly neodmyslitelně spjaty s hornickými parádami, kde měly čestné místo v čele průvodu, ale i s dalšími akcemi, jako byly poutě, plesy či hornické slavnosti. Hornickou parádou byla označována povinná účast horníků během významných církevních a státních dnů. Církevní slavnosti probíhaly například v období Velikonoc, či během významných událostí konajících se na příbramském poutním místě Svaté Hoře. Významná byla paráda pořádaná 4. července tzv. prokopská, které se v dobách největšího rozkvětu, v druhé polovině 19. století, účastnilo až 5000 osob. V předvečer tohoto dne probíhalo tzv. čepobití, což byl průvod 20 horníků (lampářů) s rozsvícenými svítilnami na tyčích, kteří doprovázeli hornickou kapelu při průchodu městem. Nástupem hospodářské krize a s tím spojeným útlumem rozvoje báňské činnosti i společenskými změnami probíhajícími začátkem 20. století skončilo pořádání hornických parád v takovéto masové podobě (Valta, 1939, s. 249–251). S nástupem socialistického režimu v ČSSR už nebyly pořádané žádné samostatné hornické parády, horníci se pouze stejně jako ostatní obyvatelé Příbrami účastnili Prvomájových průvodů. Hornické kapely fungovaly i nadále, jejich členem mohl být i ten, kdo nepracoval v Báňských závodech. Informátoři vzpomínali, že se kapely jmenovaly podle svého kapelníka např. Zárubovci. Obvykle hrály na plesech či na Den horníků, ale jejich repertoár kromě havířských písní obsahoval i tehdejší moderní tvorbu.

„Hornický písničky sme někdy zpívali v hospodě, ono to v těch havířích bylo. Většinou to bylo Kamarádi dolů sfárejme. Takový ty nejznámnější. Na rudných dolech i fungovala

kapela, říkali si Zárubovci. Ty, když hráli, tak hráli v perkytlích, ale hráli všechno. Některý z nich byli horníci, ale ne všichni, oni všichni horníci nejsou muzikanti.“ (pan B., Rudné i Uranové doly)

Téměř všichni narátoři ve svých vyprávěních vzpomněli na Hornickou hymnu – *Hornický stav budiž velebený*, která vznikla už v 19. století. Jeden z informátorů uvedl, že ji stále zpívá i s bývalými kolegy, když se schází k příležitosti dne důlní katastrofy na dole Vojtěch. Celý text písně je uveden v příloze této práce.

„Když jsme se sešli v hospodě na Vršíčku, co byla tradiční havířská hospoda na Březových horách, tak sme tam taky nějaký zpívali, třeba i tu Hornickou hymnu. Když se scházíme ještě teď k výročí katastrofy na Vojtěchu, tak si jí tam taky zazpíváme.“ (pan J., Rudné doly)

Hornické písně se mezi horníky udržovaly především v prostředí místních hospod, kam se obvykle chodilo po práci. Hornických hospod bylo v Příbrami několik, horníci z Uranových dolů nejčastěji navštěvovali Velký a Malý kotel, zatímco mezi pracovníky Rudných dolů byly oblíbené hospody Na vršíčku, U kosů, či U Reichertů. Obvykle se zde zpívaly spíše lidové a jiné momentálně populární písničky, ale když se zde horníci sešli například ke Dni horníků a hrála zde hornická kapela, vzpomnělo se i na tradiční hornické písně, jak uvedl informátor R. Hornická hymna i jiné hornické písně jsou důležitým symbolem, který charakterizoval profesní skupinu horníků od jiných profesní i sociálních skupin. Horníci do nich promítali každodennost svého hornického života, své radosti i trápení. Při společných sešlostech, kdy se hornické písně zpívaly a zpívají jsou proto prostředkem, který napomáhá společné identifikaci a podpoře vzájemné pospolitosti, díky čemuž je upevňována kolektivní identita skupiny.

„Když sme se sešli v hospodě po šichtě, tak tam se už moc hornický písničky nezpívaly, spíš normální lidovky. Hornický písně se tady v hospodách zpívali, když byla nějaká paráda, třeba Den horníků, tak pak v hospodě u Kosů hráli třeba Zárubovci, tak tam se sešla sešlost a tam se zpívaly hornický písničky.“ (pan R., Uranové doly)

Horníci také dle slov informátorů dodržovali zvyk nepracovat na Velký pátek a Štědrý den. Velký pátek je připomínkou utrpení a smrti Ježíše Krista, jsou s ním ale svázány i mnohé lidové pověry. Jednou z nich je zákaz hýbat se zemí, horníci se proto v tento den sešli v šachtě, ale nepracovali zde, jen si mezi sebou povídali a odpočívali. Na Štědrý den si na nárazišti ozdobili stromeček a také společně poseděli.

„Na Velký pátek a Štědrý den se nefáralo, a nebo když se sfáralo, tak se sedělo na firoltě, to bylo náraží u šachty, tam byl stromeček a povídalo se. Na Velký pátek to bylo kvůli tomu, že se říkalo, že se nesmí hýbat se zemí, tak to havíři dodržovali.“ (pan J., Rudné doly)

Pro horníky bylo také typické vyřezávání betlémů, bylo proto mezi nimi možné najít zdatné řezbáře. Pan J. se vyřezávání začal věnovat až po odchodu do důchodu. V době, kdy byl zaměstnán na šachtě, se už řezbářství příliš horníků nevěnovalo. Pouze jeho otec mu vyprávěl, že si horníci běžně uřízli kus fošny a během volné chvíle či cesty klecí si z něho vyřezávali různé figurky.

„Horníci dřív i běžně vyřezávali betlémy nebo je různě vyráběli i z jinýho materiálu než ze dřeva. Otec mi říkal, že chlap uříz kus válu, to je 5 cm fošna a nožkem to vyřezal, jenže musí na to bejt talent. Já sám sem začal vyřezávat, až když sem byl už v důchodu. Za mý doby už nebylo moc běžný, že by hodně havířů vyřezávalo, to bylo dřív, když ještě pracoval právě táta. To horníci vyřezávali i svatýho Prokopa a Barborku a nechávali je ve výklenkách v šachtě.“ (pan J., Rudné doly)

Jediným narátorem, který se začal vyřezávání věnovat v době své práce, byl pan T., který 15 let pracoval na pozici lamače ale poté, co se mu projevila vasonéuróza, byl přerazen do skladiště střeliva. Protože byl ze své přechodí pozice zvyklý věnovat se neustále nějaké činnosti a ve skladišti pouze ráno vydal střelivo a poté čekal, zda někdo nepoužitou část vrátí, měl dostatek času vyřezávat různé figurky. Jak sám říká, byl prý posledním horníkem, který vyřezával v podzemí. Této zálibě se věnuje stále a stal se i předsedou spolku Příbramských betlémářů.

„Horníci dřív byli velcí šikulové. Třeba když přišel na dílo, zfáral dolů a pak na konci šichty zase čekal na klec čtvrt hodiny, tak měl špalík dřeva a i tu čtvrt hodinu neváhal a vyřezával. Já můžu říct, že já sem byl poslední havíř, kterej vyřezává v podzemí. Po mě už nikdo nebyl. Uranový doly skončily, Rudný doly skončily a já sem byl poslední, kterej vyřezává v podzemí a kterýho našli vždycky podle pilin a hoblin, kde sem co nechal. Tak říkali tady byl zase Čabčuk. Já sem dělal ve skladu střeliva, vydal sem ráno střelivo a musel sem čekat do konce šichty, jestli to někdo vrátí. Takže já sem tam neměl, co dělat. Tam bylo teplo, takže ideální podmínky na řezání. Oni byli ty lidi dřív celkově takový šikovnější a schopný si spoustu věcí udělat sami. Jenže v době, co sem byl já, tak to už na takovýhle věci nebyl, čas to se muselo makat, co to šlo.“ (pan T., Uranové doly)

Skok přes kůži

Důležitým hornickým zvykem, který se uskutečňoval na zdejší Vysoké škole Báňské, byl Skok přes kůži. Jednalo se o obřad pasování adepta přijatého ke studiu na báňské akademii. Studenti, kteří zde chtěli studovat hornictví nebo hutnictví museli skokem přes kůži dokázat, že jsou tohoto studia hodni. Kůže neboli flek byl kožený kus přišitý na hornickou kytli, na níž si horník během práce v dole sedal. Při hornických parádách byla kůže na kytli nošena jako slavnostní část oděvu. Skokem přes kůži dokazovali noví studenti, že jsou hodni studovat hornictví nebo hutnictví na báňské akademii. Samotnému skoku předcházela pečlivá příprava nových studentů, kteří byli nazýváni lišáci – fuksové. Starší kantor je naučil všechny hornické písně a odpoledne v den slavnosti se všichni lišáci sešli na společné večeři. V této chvíli už byli oblečeni do tradičních hornických kytlí a dlouhých kalhot, na hlavách měli lodičku neboli šachmici a drželi havířský kahan. Následoval průvod městem k domu tzv. nadlišáka, což byl vybraný starší a zkušený student. Ve chvíli, kdy se přidal k průvodu, se rozžehly kahany a za zvolání „Ať žije nadlišák!“ průvod pokračoval od hostince k hostinci, kde byli jeho účastníci bezplatně pohoštěni. Důležité bylo zastavení před rektorátem akademie, kde se zazpívala studentská hymna *Gaudeamus igitur* a následně i hymna hornická *Hornický stav budiž velebený*. Průvod končil svou pouť před sokolovnou, kde následně probíhal už samotný Skok.

Sál sokolovny byl vyzdoben v hornických barvách černé a zelené, v čele stál stůl, který představoval presidiální tablici, kde seděl rektor, prorektor, děkanové a profesori akademie, ale zároveň pozvaní hosté, např. zástupci ministerstva, úřadů, dolů, města atd. Na úvod zazněla opět studentská a hornická hymna a po dalších slavnostních písních vstoupil nadlišák a požádal „vysoké presidium“ o vstup nováčků-lišáků a zároveň ohlásil jejich počet a národnost. Následoval projev presidia a poté už lišáci postupně na podiu přeskakovali přes kůži, kterou držel rektor a obvykle zástupce ministerstva průmyslu. Lišáci museli se sklenicí piva vystoupit na židli, poté po vybídnutí nadlišáka oznámit své jméno, národnost a heslo. Nadlišák následně pronesl „sil se“, nováček vypil sklenici a po povelu „skoč“ přeskočil přes kůži. Poté ho políbil kmotr a byl opásán druhým flekem (SPŠ a VOŠ Příbram, 2013, online).

V takovéto podobě se slavnost Skoku přes kůži konala naposledy v roce 1945, kdy byla Vysoká škola báňská přemístěna do Ostravy. Díky rozvoji těžby uranu se v Příbrami začalo každoročně pořádat odborné sympozium Hornická Příbram ve vědě a technice, v rámci něhož byl v roce 1966 k příležitosti oslav 750 let založení města uspořádán sjezd absolventů VŠB v Příbrami a uspořádán vzpomínkový Skok přes kůži. K úplné obnově této

tradice došlo v roce 1981, kdy se slavnost stala každoroční součástí sympozia za účasti žáků Střední průmyslové školy v Příbrami. Samotný průběh slavnostního hornického večera, jak je také skok nazýván, se postupem času částečně pozměnil, oproti původní podobě, ale podstata zůstává stejná. Skoku přes kůži se jako student Vysoké báňské školy v Ostravě zúčastnil i narátor M., který ho následně pomáhal organizovat i po nástupu k Rudným dolům v Příbrami.

„Existuje rituál přijímání do hornického stavu Skok přes Kůži. Ten rituál sem sám zažil na vysoké, kdy ve škole na báňské fakultě čtvrtý ročníky, takhle druhý ročníky, první ne, tam to většinou ještě odejde, ale druhý ročníky už sou stabilnější. Čtvrtý ročníky ty fakulty dostanou vždycky jednoho z druháků, tomu se říká kmotr a křtěnec a toho maj jako připravit na ten rituál a zavazujou se, že se budou o něj i v budoucnu teoreticky starat. První skok sem zažil, když sem byl ve druhým ročníku a ted druhý sem třeba už připravoval a měl sem svého křtěnce. To přijetí je takový, že je nějak ceremoniál. Ten ceremoniál je, že je takzvaná tablice, je to na bázi Gaudeamus, každá ta tablice to je základní píseň úvodní píseň toho ceremoniálu. A základ toho je, že je, většinou se to spojuje pro vícero oborů, jsou hutníci, horníci jako takový a třeba byli měřiči. Dneska to jsou ještě strojaři a další, co jsou na průmce a to sou takový jako stoly, kde sedí ty kmotři. Ty kluci jsou jinde a pořádají se takový soutěže, těch je spousta to nemá cenu rozebírat a samozřejmě se do toho dávají různé výkřiky. Používá se tam latinských slov jako abeas - můžeš, když žádáš o slovo nebo Robo verbum, když žádáš o ticho, silencium je ticho a podobně. Takže se používají i určité latinské názvy u toho, vytváří to takovou atmosféru, jako cechovně historickou, ale nese to sebou i určité ráz toho historického řemesla těch horníků, protože ty horníci i od středověku, byli určitá skupina nebo třída, vrstva lidí, která, nějakým způsobem je spojovalo zaměstnání, práce i zájem. Někdo měl rád kameny třeba, tak je sbíral, takže je to spojovalo dohromady no a samozřejmě že se spojovali dohromady i tito lidi, no a aby neseděli jen tak, tak si vytvářeli různé situace, které se nakonec uzákonily no, a základem toho bylo, že se začaly dávat do toho a zpívaly se hornické písně, jako byla třeba hornická hymna. Vlastní pak rituál, toho skoku přes kůži je ten, že když se to všechno sejde, tak uprostřed toho sálu je sud, ten dotýčeň vyleze na ten sud a má sebou svého kmotra. Ten kmotr se ho ptá, řekni jméno, tak řekne jméno, proč si tady – chci se stát členem hornického bratrstva, jaký máš heslo – tak řekne heslo, některý sou pěkný, některý jsou chycený za hlavu, záleží, kdo to je. Když nemá heslo, může třeba zazpívat nebo říct básničku. Když pak toto řekne, tak musí vypít půl litr piva na ex, pak se to snižovalo, tak se dávaly malý piva, já osobně sem zažil, když se skákalo

s tuplákem. Ted' tam stojí ty dva, ty drží takzvané flek. To je kousek kůže, kterej si havíři ve středověku připínali na zadek, protože nebyli dřív takový cesty, ale byly šikmý a havíři sjížděli po tom koženým fleku dolů, kde třeba nabírali tu horninu a vynášeli ji nahoru a zase sjížděli dolů. Tento flek má vyraženej znak kladívek a ten drží dva a on musí z toho sudu přes ten flek seskočit. Pak se mu blahopřeje a měl by dostat švancarů no a stává se právoplatným členem cechu a pak začíná, většinou začíná ta další zábava, třeba ty soutěže.“ (pan M., Rudné doly)

Skoku přes kůži se několikrát zúčastnil i pan A., ale v pozici kmotra, přestože byl vyučeným horníkem. Skok byl totiž určen pouze pro studenty průmyslové školy, žáci zdejšího učiliště se ho tak neúčastnili. Ve svém vyprávění vzpomínal především na zábavu, která probíhala po skončení samotného aktu skoku. Kromě tablic, které jsou složené ze studentů jednotlivých oborů a jejich kmotrů a čestné tablice perkmistra, který celou slavnost řídí, zde také vystupuje tzv. pivní policie, která dohlíží, aby jednotlivé tablice měly stálý přísun tekutin, kdy nápoj je nazýván kytičkou. S pivní policií je spojen stůl, označený pivní zasedání, kam jsou symbolicky odsouzeni ti, kteří nedodrží předepsaná pravidla večera a určitým způsobem vyrušují. Za trest zde musí vypít 0,5 litru slané vody.

„Účastnil sem se Skoku přes kůži jako kmotr, vždycky sem byl v tablici hornický, každej měl proti sobě svého adepta. Kmotr stojí proti tomu adeptovi, a když on přeskočí, tak ho obejmě, popláca a řekne, „vítám tě do cechu“ a je to. Dřív se to dělalo ještě v kulturáku. Kromě tablic tam byla pivní policie a muselo se tam furt pít pivo. Pivní policie měla funkci tu, aby dávala pozor, aby před sebou nikdo neměl prázdněj půllitr. Tam bylo pivo zadarmo. A když Pivní zasedání bylo, že když někdo dělal nákej bordýlek, tak byl odsouzeněj k pivnímu zasedání a tam byl stolek s židlema a tam musel vypít půl litr teplý slany vody. To je něco hroznýho, mě tam jednou taky odsoudili. Perkmistr povídá, hornická tablice, pan Doubek a jeho soused se odsuzuje na pivní zasedání a tam sme do sebe lámali tu sklenici teplý vody. Tam se dělaly všelijaký takový pytlíkoviny. Musej vylézt na sud, říct nákej heslo nebo moto nebo použít klasiky a museli skočit přes tu kůži. Ta kůže je vlastně flek, po kterých se dřív jezdilo po šupnách dřevěnejch. Kmotr stojí proti tomu adeptovi, a když on přeskočí, tak ho obejmě, popláca a řekne, vítám tě do cechu a je to. Bylo to na průmyslovce zděděný z Vysoký školy báňský, co tady byla, ale na hornickým učilišti se to nedělalo.“ (pan A., Rudné doly)

Tradice tohoto rituálu přetrvala až do současnosti, kdy je organizován Cechem příbramských horníků a hutníků a Střední průmyslovou a Vyšší odbornou školou v Příbrami,

kteří ho stále pořádají v místní sokolovně. Ačkoli dnes tento zvyk probíhá v symbolické rovině, protože se na průmyslové škole už nevyučují hornické obory, ožívá díky němu každoročně hornická historie a udržuje se nadále v povědomí jak studentů, kteří se skoku účastní, tak i ostatních účastníků.

Hornické symboly

Jak již bylo uvedeno, hornické povolání patří mezi ta nejstarší. Z původních způsobů havířské práce vznikla i specifická symbolika. V současné době neexistuje právní úprava stanovující konkrétní seznam hornických symbolů, ale na základě havířské tradice lze hornické symboly zařadit a popsat. Z výpovědí narátorů vyšlo najevo pět hlavních hornických symbolů, které jsou dle nich pro hornickou profesi důležité a charakteristické. Je to hornický znak, horničtí patroni, kahan, permoník a pozdrav Zdař Bůh!

Základním symbolem, který hornickou profesi všeobecně charakterizuje, je hornický znak. Ten představují dva zkřížené nejstarší havířské nástroje – mlátek a želízko. Mlátek byl používán v nejstarších počátcích hornictví, kdy se chodby razily bez pomoci trhavin. Želízko sloužilo k vysekávání rovnoběžných rýh na čelné ražební stěně. Havíři do něho tloukli kladivem – mlátkem s oboustrannou bicí plochou, které drželi v pravé ruce. V hornickém znaku je kladivo vyobrazeno vpředu symbolizující prvé uchopení. Želízko se drželo v levé ruce, je proto zobrazeno na levé části. Na násadě bylo volně nastrčené, aby se otřesy z úderů nepřenášely na ruce, toto volné nasazení je ve znaku vyobrazené přečnivající násadou. Hornická kladívka, jak jsou tyto oba nástroje v hornickém znaku obecně nazývána, jsou často použita i ve znacích měst a obcí, kde symbolizují hornickou historii dané lokality. Často bývají spojena s barvami zelenou a černou, které jsou považovány za tradiční hornické barvy (Podešť, 2016, online). O hornickém znaku a jeho podobě mluvil narátor D., z jehož promluvy byl znatelný respekt k horníkům, kteří s hornickými kladívky pracovali.

„S horničinou sou spojený i specifický symboly, který určitým způsobem tu práci charakterizují, a když je někde vidíte, hned víte, že to patří k hornictví. Takovej hlavní symbol bych řek, je hornickéj znak, na kterým jsou hornický kladívka. Na levý straně je to mlátek, ten je plochej a na pravý želízko, to vypadá jako takový kladivo. S nimi havíři v začátcích hornictví pracovali. Je to skoro nepředstavitelný, jak s takovýma nástrojema byli schopný vyhloubit takový jámy a štoly. Já si to teda neumím skoro představit, my jsme měli vrtačku a to bylo něco úplně jinýho.“ (pan D., Uranové doly)

K hornickému znaku se vyjádřil i další narátor pan L., který připomněl, že je hornický znak použit i ve znaku místní části Příbrami, jíž jsou Březové Hory. Ty byly dříve samostatným městečkem, jež bylo v roce 1896 povýšeno Františkem Josefem I. na královské horní město a o rok později mu byl udělen městský znak, v němž jsou vyobrazeny zkřížená hornická kladívka jako symbol zdejší hornické činnosti. Zároveň narátor zmiňuje hornické patrony, v nichž horníci viděli své ochránce před nebezpečnými situacemi, které mohou v šachtě nastat.

„Řek bych, že v každý profesi se dá najít něco, co je pro ni typický, takový její symboly. Jako třeba doktoři mají takovou tu hůl s hadem a třeba ještě bílej plášť, ale to ted' říkám, co mě tak napadá. No a horníci zase mají kladívka, což je vlastně i hornickéj znak, překřížený kladívka, používá se třeba ve znacích měst nebo obcí, kde byla nějaká hornická minulost. Třeba tady u nás je ve znaku Březových Hor, který byly dřív samostatná obec vedle Příbrami, než se pak spojily dohromady. Používají se třeba, i když to je takový smutný, když umře nějaký bývalý horník nebo někdo, kdo s tím měl něco společnýho, tak se na parte taky dávají kladívka, ale obrácený vzhůru nohama. No a další takový typický sou třeba hornický patroni, to byli vlastně různí svatí, který měli horníky chránit v podzemí. U nás to byl hlavně svatý Prokop a svatá Barborka. Ta Barborka byla vlastně patronka jakoby pro všechny horníky i jinde, mimo Česko a Prokop byl takovej typickej českéj patron horníků.“ (pan L., Uranové doly)

Ti, kdo vykonávají profese a zaměstnání, jejichž součástí je i nebezpečí ohrožení života, se často snažili získat pocit bezpečí v různých patronech či ochráncích, kteří nad nimi drželi pomyslnou ochranu. V případě horníků byla mocnou patronkou, jež byla uctívána napříč celou Evropou svatá Barbora, a ryze českým patronem byl také svatý Prokop. Horničtí patroni se řadí do středověké církevní ideologie, která za účelem přesvědčení pracujících, že jen díky ochraně svatých a církve bude jejich práce zdařilá, vytvořila soustavu ochranných patronů. Slavnosti, pořádané na svátek sv. Barbory, jsou zaznamenány již ze začátku 19. století, kdy se horníci ve slavnostních krojích shromáždili na svém dole a pod vedením horních úředníků a hornické kapely vyrazili na mši, po které následovala v hostinci taneční zábava. V podobném duchu probíhaly i oslavy sv. Prokopa, pořádané 4. července v Příbrami. Tyto oslavy počátkem 20. století postupně upadaly a nástupem socialistického režimu byly nahrazeny Dnem horníků (Sdružení hornických a hutnických spolků ČR, online). V současné době se na Příbramsku oživila tradice oslav na svátek sv. Prokopa v podobě

každoročně pořádané hornické Prokopské pouti, jejímž hlavním organizátorem je hornický spolek Prokop. Tradice pouti byla obnovena v roce 1990 a dnes se jí účastní horníci a hutníci nejenom z České republiky, ale též zástupci partnerských báňských měst, hornických spolků a těžařských organizací z dalších zemí Evropy (spolek Prokop, online).

Z výpovědí narátorů bylo patrné, že v době jejich zaměstnání se už víra v hornické patrony zmenšovala i v důsledku společenských změn, které proběhly po 2. světové válce a posléze i s nástupem socialistického režimu v Československu. Náboženství a víra byly v této době potlačovány, z čehož pramenila snaha o omezení či zrušení církevních svátků a slavností. Některé hornické tradice a zvyky byly s náboženstvím úzce propojené, například oslava svatého Prokopa, průvody horníků při každoroční slavnostní korunovací panenky Marie na Svaté Hoře, pravidelné nedělní návštěvy kostela, pomodlení před cestou do šachty i ctění svatých patronů. Nejstarší informátoři vzpomínali, že v začátcích jejich práce se setkávali se starými horníky, kteří se stále pravidelně před vstupem do klece a opět na konci směny, když se dostali zpět na povrch, pomodlili a někteří z nich chodili i nadále do kostela. Dle slov pana M. byla u těchto horníků znatelná jiná výchova a přístup k práci i životu.

„Havíři vztah k patronům měli, skok přes kůži se pravidelně dělal na 6. prosince, kdy je svátek Barbory, protože Barbora byla odjakživa patronkou horníků. Je to trošku komplikovanější takhle, protože jak postupně upadal vliv církvi a jak ty starší generace, které byly jinak vedený jinak vychovávaný, ať už to byly starší generace hornický i obecně ostatní, ale u těch starších generací zejména hornických bylo dost, že totiž pravidelně vždycky v neděli si horníci vzali uniformu, švancarů a chodili do kostela. To byl prostě rituál, protože před každým, kdysi, já to nezažil už. Ale pokud mi říkali starý chlapi, že si pamatují, jejich rodiče, táta, když šel do práce, byl to horník, tak ten než vstoupil do klece, tak se pomodlil. Takže to byla otázka výchovy a určitýho systému a úrovně, ta sociální úroveň té společnosti. Takže to se dodržovalo, samozřejmě postupem doby to usínalo, usínalo a upadalo. Už já v pozdějších letech, sem úplně neviděl silnější obrat. Je pravda, že v rámci rituálů, se ta Barbora bere a někteří ty další patroni, ale je to hodně málo. Ale dřív to bylo, mám pocit, že před 1938 to bylo dost silný, před válkou. Ale samozřejmě válka, ta pozměnila dost lidí, pak samozřejmě přišel únor 48, to pozměnilo spoustu lidí, nátlaky a tak dál. Takže lidi sami o sobě od toho začali ustupovat.“ (pan M., Rudné doly)

Ve svých výpovědích se narátoři, kteří byli zaměstnání u Rudných dolů, shodovali, že přestože již víra v hornické patrony nebyla tak silná a znatelná, jako tomu bylo dříve,

i nadále k nim horníci chovali určitou vážnost. Stále bylo možné v šachtách nalézt na určitých místech samotnými horníky vyřezané sošky svatého Prokopa, panenky Marie či Ježíše na kříži, které zde zůstaly v upomínce na staré časy a havířský život, jak uvedl pan B. Zároveň upozornil, že přestože byla v době socialismu opatření, která se snažila tradice spojené s náboženstvím omezit, zůstala v povědomí určité části horníků vzpomínka na dříve pořádanou Prokopskou pouť a ti ji posléze v 90. letech 20. století obnovili.

„Tradice hornických patronů se na Rudných dolech udržovala pořád, tam se to i ctilo, třeba na šachtě Prokop na nárazišti, tam byl výklenek a tam byla soška svatého Prokopa. Na nárazištích ještě po dědech byly taky takový výklenky na jednotlivých patrech a tam byly taky sošky Panny Marie nebo Ježíše na křížku a to se tam dál udržovalo, to nikdo nezničil. Vždycky se tady ta tradice svým způsobem zachovávala. V době socialismu se víceméně ty starý tradice odbourávaly a zůstal jen Den horníků, až pak, po devadesátém roce, se obnovily ty různé poutě v těch dřívějších tradičních uniformách, jako je Prokopská pouť nebo setkávání hornických měst a spolků.“ (pan B., Rudné i Uranové doly)

Podobně jako narátor B. vnímal vztah k patronům i informátor A., který kromě již zmíněných sošek upozorňoval i na památná místa, která upomínala na důležité okamžiky v příbramské hornické historii, jako bylo první dosažení 1000 metrů hloubky na světě na dole Vojtěch v roce 1875 či upomínka na důlní katastrofu na dole Marii, kde v roce 1892 zemřelo přes 319 horníků.

„Furt tam ta historická havířina byla cejtit. Ještě dneska by se našla na prvním patře prokopský jámy, tak tam je soška svatýho Prokopa. Na Vojtěšský šachtě byla na 30. patře vytesaná pamětní cedule na paměť dosažení 1000 m hloubky na světě. Pak byly různě, co se týká důlní katastrofy, víc bylo takových hmatatelných připomínek. Na různých šachtách a patrech byly sošky patronů, který ale dělali přímo havíři. Ty tradice tady byly vždycky cejtit, jako z toho dění. Ono to většinou směřovalo k náboženství a k církvi, tak proto to úplně nešlo.“ (pan A., Rudné doly)

Výrazného úpadku a zániku hornických tradic a slavností spojených s náboženstvím po roce 1948 si byl vědom pan F., z jehož výpovědi bylo zjevné, jaký nátlak vyvíjel režim na omezení vlivu náboženství. Obnovení Prokopské pouti vítal, ale zdůrazňoval, že zájem o ni po několika prvních ročnicích trochu opadl. Zároveň pan F. připouštěl, že v době jeho

působení na šachtě už víra v hornické patrony slábla, přestože ti, kteří byli věřící, chodili do kostela stále i přes riziko možných represí.

„Ono se to dost změnilo po únoru 48, protože taková hornická paráda, Prokopská pouť byla současně i svátkem svatého Prokopa, že jo. Když si vezmete, že církev upadla v nemilost, tak tydlety slavnosti, svatoprokopská pouť, kdy se pak ještě chodilo ke kostelíku svatého Prokopa, tak to upadlo. Ty tradice bych řekl, velice rychle zanikaly po tom únoru 1948. Samozřejmě lidi, který chodili do kostela a byli věřící, tam chodili pořád, bez ohledu, jestli je někdo fotí nebo filmuje. Teď je aspoň obnovena Prokopská pouť, ale už to taky není tak veliký, jako to bylo na té první konané po pádu režimu. Ta starší generace od nás, co byla třeba ročníky 1910 do toho ročníku 1940-50 tam to měli ještě po rodičích, takovej ten vztah k těm svátkům a té havířině a potom už to vzalo za svý. Ráno se pomodlili Ochraňuj nás svatý Prokope, ochraňuj nás ode všeho zlého, že jo. Takto se pomodlili a pak teprve šli na dílo. Na prokopský štole je soška svatého Prokopa. Dneska už se opět chodí do kostela, ale v té době, my sme byli svazáci, copak my sme mohli chodit do kostela, nebo ty co už byli v KSČ.“ (pan F., Rudné i Uranové doly)

Celkově lze zhodnotit, že s měnící se společností, kterou poznamenaly dvě světové války, postupně slábl vztah k náboženství, což se ještě více prohloubilo s příchodem socialistického zřízení. Tento trend se projevil i mezi příbramskými horníky. Všichni informátoři se shodli, že tradice a vztah k hornickým patronům postupně slábl i pod tlakem socialistického režimu, který se snažil vše, co bylo spojené s vírou omezit či potlačit. Je však nutné zdůraznit, že mezi informátory také panovala shoda v názoru, že se přese všechno v určité míře horničtí patroni stále ctili, ale pouze mezi horníky na Rudných dolech. Narátoři, kteří byli zaměstnáni u Uranových dolů, sami zdůrazňovali, že ve zdejším prostředí už tato symbolika nehrála téměř žádnou roli, jako v případě narátora T., který uvedl:

„Na uranu se mluvilo jen o skřítkách, ale patroni se tam už nijak neřešili ani neuctívali. To spíš ještě svým způsobem trochu fungovalo na rudných, ale pochopitelně ty Rudný doly existovaly dýl než ty Uranový doly. Na těch uranovejch tam přišel nábor z celý Československý republiky, čili na těch rudnejch dolech byli jako rodina, kdežto tady na těch uranovejch se šlo jen po penězích pochopitelně, každej tam přišel, aby si vydělal a pak se zase vrátil domů. Takže tam ty lidi kolikrát žádnou hornickou historii nebo vztah k takhle, k něčemu neměli.“ (pan T., Uranové doly)

Jak vyplývá z výpovědi pana T., mohlo to být dáno i velkým počtem zaměstnanců, kteří nepocházeli z Příbramě ani jiné oblasti, kde by probíhala nějaká hornická činnost a sami tak k této profesi ani jejím tradicím či symbolům neměli žádný bližší vztah. Byl to pro ně pouze způsob, jak získat prostředky na živobytí. Podobný názor zastává i informátor Š., dle kterého nebyl na takové věci čas, navíc se domnívá, že si byli horníci jisti, že jim taková víra k ničemu nebude. Možná změna by podle něho byla, pokud by se v den těchto patronů slavil přímo konkrétní svátek, pak by se postoj uranových horníků mohl změnit. Tak tomu bylo dříve, kdy ještě probíhala Prokopská pouť, která byla ale v době nástupu uranové těžby zrušena.

„Problém byl, že ty lidi tam dělali deset let a pak konec. Navíc ti, co tam zůstali, třeba dvacet let a tak nemělo s tou tradicí nic společného. Zavzpomínalo se někdy, ale nic to neřešilo, byly jiné úkoly než vzpomínat a vědělo se, že Barbora moc nepomůže. Navíc, když k tomu nebyl žádný svátek, jako to bylo třeba na Slovensku, měli svatou Barboru a slavili na den svatý Barbory, ale tady se hornické den slavil v září a to platilo a svátek na svatou Barboru nebyl žádný, tak to nehrálo žádnou roli. Kdyby byl svátek, tak jo, tak by možná byla i určitá úcta.“ (pan Š., Uranové doly)

Kromě hornického znaku a hornických patronů také narátoři mezi hlavní symboly, zařadili kahan, který byl pro havíře nezbytný. Horníci k osvětlení podzemí v nejstarších dobách používali dřevěné louče, připevněné na stěnách chodeb. První kahany se na českém území objevily ve 13. století. Až do začátku 19. století byly kahany ploché, s knotem a hákovým závěsem. Jejich otevřený plamen mohl způsobit výbuch důlních plynů. V roce 1815 byl vynalezen bezpečnostní kahan, který měl zakryt olejový plamen ocelovou sítkou, díky čemuž se změnil i jeho tvar na vysokou a štíhlou lampu. Následně se svítilo i karbidovými lampami, které využívaly reakce vody a karbidu (vápníku). Samotní informátoři ve svých pracovních začátcích používali tzv. karbidky, jak byly karbidové lampy nazývány, ale brzo je již nahradily elektrické baterky (Sdružení hornických a hutnických spolků ČR, online).

Tmavé prostředí podzemních dolů zároveň podněcovalo fantazii horníků. Ta se projevovala v jejich pověřivosti, díky čemuž vznikaly různé pověsti o nadpřirozených bytostech, které se v šachtách objevovaly. Symbolem hornické činnosti se tak stal i permoník, který podle horníků představoval mystické vyjádření ducha hlubin, trpaslíka či raráška obývajícího podzemí, který obvykle horníkům pomáhal nebo je varoval před

hrozícím nebezpečím. Permoníci byli častým motivem hornických pověstí i pohádek a stali se pevnou součástí hornického folkloru (Podešť, 2016, online). Mezi horníky kolovalo několik historek, v nichž se objevoval permoník, který nějakým způsobem horníkům pomohl. Vyprávěli je starší horníci, pro pobavení a zkrácení času například při čekání na důlní klec nebo při svačině, ale pouze na rudných dolech.

„Pár takových historek o permonících sem slyšel, povídali je spíš ze srandy starší havíři, když jsme měli třeba svačinu nebo se čekalo na klec. Oni to byly spíš takový pohádky. Myslím, že je i knížka, která je o hornických pohádkách a tam je toho o permonících spousta. Je pravda, že je to takovej jeden symbol, kterej si člověk vybaví, když se mluví o šachtách a hornících. Taký se stal motivem pro různé hornický ceny jako je teď Zlatý permon nebo Český permon. Tak bych řekl, že je takovou pevnou součástí toho hornictví, už k němu tak patří.“ (pan J., Rudné doly)

„Řekl bych, že permoník je ještě taky taková důležitá postavička spojená s tou naší profesí, když tak nad tím přemýšlím. Povídaly se různé pohádky o permonících, ale to bylo na rudných, na uranu tam ne. Možná je tam někdo znal taky, ale nikdy jsem o nich nikoho mluvit neslyšel. To se spíš vyprávělo doma dětem, když chtěly nějakou pohádku, tak co může horník vymyslet, než permoníka. (smích)“ (pan B., Rudné i Uranové doly)

Výrazným symbolem, který je s hornickou profesí spjat je hornický pozdrav Zdař Bůh!, který vznikl jako slovanská modifikace německého Glück Auf!, jež znamenalo Štěstí vzhůru, tedy přání šťastného návratu z hlubin. Horníci jiný pozdrav, jak při setkání, tak loučení, nepoužívali. Někdy se užíval ve zkrácené formě Zdař! nebo Zdar! Váha tohoto pozdravu se v Příbrami projevila i využitím zkomoleniny Zdaboř při pojmenování jedné zdejší městské části (Tomíček, 2015, online, s. 2). Přestože je z tohoto pozdravu zřejmá spojitost s náboženstvím, aktivně se mezi horníky používalo i v době socialismu a platí to i pro současnou dobu.

„Všichni horníci se mezi sebou zdravili Zdař Bůh! To ani jinak nešlo. Já si pamatuju, že jsem na svojí první šichtě, když sem dělal štajgra přišel a říkám jim Čest práci soudruzi, a to by ste viděla, jak mě hnali. Prej jaký soudruzi, tak to už sem pak nikdy ani nezkusil. (smích)“ (pan Š., Uranové doly)

„Na šachtě se vždycky zdravilo Zdař Bůh!, pak se třeba řeklo ještě i ahoj nebo tak, ale Zdař Bůh! bylo taková nutnost až v podstatě rituál bych řekl. Nezměnilo se to ani za komunistů

a i teď, když se havíři potkají, ať je to někde ve městě třeba na nákupu nebo někdy na nějaký hornický akci, tak si vždycky řeknou Zdař Bůh!, to už k nám horníkům zkrátka tak patří.“ (pan D., Rudné doly)

4.2.4 Specifika hornické profese

Hornický humor

V každém zaměstnání lze nalézt určité charakteristiky a specifika, která jsou s ním spojená. Vychází z podstaty dané činnosti a vytváří je ti, kteří se konkrétnímu zaměstnání věnují. Z provedených narácí bylo proto možné rozpoznat i několik specifických aspektů hornického života. Jako jeden z nejvýraznějších vyšel najevo svérázný styl humoru, který zdůrazňovali ve svých vyprávěních všichni informátoři. Konkrétně se projevoval v podobě různých veselých historek, kdy se některé vyprávěly jen na určité šachtě, zatímco jiné se tradovaly mezi všemi horníky. Zároveň zde byla také obrovská obliba přezdívek, které si horníci mezi sebou dávali. Ve svém vyprávění zavzpomínal na úsměvnou historku pan F., který se ještě s jedním kolegou vydal navštívit nemocného kamaráda na tzv. soudružskou návštěvu.:

„Pamatuji si několik takových veselých příhod. Protože ty lidi šli po šachtě na to políčko a museli tam něco udělat, tam jeden havíř povídá mámě, hele já bych měl kravkám vyvézt hnuj a ještě bych měl na pole jít něco udělat. Máma povídá no jo, ale vždyť chodíš do práce, přijdeš utahanej. Oni ty havíři chodili pěšky tady do okolních vesnic, tenhle byl z Bohutína. Tak vymyslel, že se hodí marod a doma si něco udělá. Za mnou pak přišel závodní a povídá, hele Jirko, co kdybychom se jeli na Frantu podívat, uděláme mu soudružskou návštěvu. Tak jsme sedli do auta a jeli sme tam. On měl kousek od hlavní silnice baráček, tam velký vrata dřevěný jako bývaly u statků. Tak jsme zabouchali a říkáme: Franto, Franto soudružská návštěva! A Franta zrovna vez kolečko s hnojem, a jak tohle slyšel, praštil s kolečkem a vrazil nohy do hnoje. Ještě se z toho hnoje kouřilo a křičel na mámu, ať jde otevřít. Tak ta nám otevřela a on měl ty nohy v hnoji, tak mu říkáme Franto, co to děláš a on, že mu doktor doporučil, aby měl nohy v teple. Samozřejmě, potom se přiznal, že potřeboval dělat práci doma, tak jsme si dali společně skleničku a takhle dopadla soudružská návštěva.“ (pan F., Rudné i Uranové doly)

Narátor následně dodal, že se tato příhoda dotyčnému připomínala ještě dlouho poté, co k ní došlo. Kromě takovýchto veselých historek, byly mezi horníky oblíbené již zmiňované přezdívky, označované i jako nadávky. Z hlediska vyjádření a podstaty pojetí lze tyto přezdívky rozdělit do tří kategorií. První byly přezdívky ve vlastním slova smyslu, dále to byla přízviska a pokřikováanky. Přezdívky byly výrazy, které se určitým způsobem přiřadily jednotlivému horníkovi a pod nimiž byl všeobecně znám a nazýván jako např.: Bucík, Poběžnej, Jehla atd. Další kategorií byla přízviska. Jednalo se o doplňky vlastních jmen, které svým způsobem vystihovaly činnost nebo jednání horníka, např.: Franta polívčička, Vojta voběšenec, Venca pucka atd. Poslední kategorií byly pokřikováanky a pokřiky, které představovaly specifický útvar, kdy v celých verších či dialozích byla zachycena pointa určité události, která daného horníka charakterizovala. Sloužily jako veselý a ironizující pokřik či popichování jmenovaného i ostatních (Bejček, 1976, s. 1–3). Jak je zřejmé z výpovědi narátora A., označení pokřik vycházelo ze skutečnosti, že horníci, kteří jeli v kleci šachtou je na každém patře na dotyčné volali. Zároveň vzpomínal na pokřik, který měl podobu písničky:

„Srandičky a různý naschvály a žertíky, to se dělalo pořád, to k horníkům vždycky patřilo. Většinou to bylo tak, že na sebe někdo řekl, nějakou blbost, co udělal, takže se na něj křičely různý přezdívky. Já jsem kolikrát nevěděl, jak se jmenuje a říkal jsem mu přezdívkou. To si pamatuju dobře, že hodně byly pokřiky a v tom pokřiku bylo to, co on na sebe řek, že udělal. Třeba si pamatuju, že na Vojtěšský byla dokonce písnička na jednoho. Nějakej Kočí tam dělal na třicátým patře a na něj byla písnička: Falcýr jede od Oseče, Kočí na loučce seče. Pak tam nějak bylo on se stále dívá slza krúpívá a pak bylo povídám paní Lehká, ta kosa ta je těžká, ta kosa to je věc, ted' lítám jako švec, ted' už mohu na nohu – a to tam bylo důležitý, protože on marodil, že nemoh chodit, tak byl doma. Tenkrát jezdily soudružský návštěvy. Ta paní Lehká byla sekretářka ředitele a ten Falc byl předseda závodního výboru ROH a oni k němu jeli na soudružskou návštěvu do Obecnice a on mezi Osečí a Obecnici sekal louku a oni ho viděli, tak z toho měl průšvih a pak to někdo takhle sesumíroval. Když jela klec okolo toho patra tak se křičelo: Mohů na nohů. To bylo, si myslím, že takových 60%, 70% lidí bylo, na který se křičely takovýhle pokřiky.“ (pan A., Rudné dolý)

Takovéto přezdívky a pokřiky vznikaly většinou řadou různých vlivů, od konkrétní události, symbolizace rodové činnosti, po charakterové vlastnosti či vzhled dotyčného. Pan B. byl většinu svého profesního života zaměstnancem Rudných dolů, ale dva roky

odpracoval i na Uranových dolech, ve své výpovědi proto srovnával míru užívání přezdivek u obou podniků. Dle jeho zkušenosti byly přezdívky a jiné používání humoru specifické především pro horníky z Rudných dolů, kde zisk přezdívky symbolizoval soudržnost s kolektivem. Mezi horníky na uranu dle něho nebylo používání přezdívek běžné. Protože v jeho případě na šachtě pracoval i jeho děda, vzpomněl kromě své vlastní přezdívky i na pozadí vzniku té jeho:

„Spíše se dělaly takový naschvály, jakoby žertovný naschvály a potom se o tom skoro celá šachta bavila, jak kdo koho vypek. Dávaly se přezdívky, kdo na rudnejch dolech neměl přezdítku, tak do toho kolektivu nezapadnul. To byl rozdíl zase mezi uranovejma, tam se tohleto nepěstovalo, tam se sjelo dolů, rozběhlo se to na pracoviště, přiběhlo se z pracoviště a vyběhlo se nahorů, takže tam takovýhle vztahy mezi lidma nebyly. Ty přezdívky se dávaly různě, podle různých příhod, který se staly a pak se na tu šachtu donesly. Můj děda měl třeba přezdítku Hrál si husám na máje. To vzniklo z toho, že on byl v takový hornický kapele a hrál tam na trombón a někde byli na nějakým posvícení nebo pouti a ted' tam mezi tu kapelu vletěly husy a on se tak lek, že začal i s tím trombónem, kterej měl kolem krku, šplhat na máj. V tu ránu se to dostalo na šachtu, v druhej den a už měl přezdítku Hrál si husám na máje. Já měl taky přezdítku a ta byla Tančmajstr, protože sme chodili s manželkou do tanečního kroužku a jezdili sme po soutěžích a pochopitelně, že se to dozvěděli, tak mi už začali říkat Tančmajstr. Takhle to vznikalo, z nějaký příhody, která se někde stala. Jak vždycky jela ta klec, tak už věděli na kterým to patře, kdo bude, tak pokřikovali a ty zas tam už měli připravenej kyblík s vodou a do tý klece to zalily.“ (pan B., Rudné i Uranové doly)

Poněkud odlišnou zkušenost, oproti narátoru B. má informátor F. Také nejprve pracoval na Rudných dolech, ale po jejich uzavření v roce 1979 přešel do Uranových dolů, kde byl zaměstnán dalších 10 let. Uznává, že zde přezdívky nebyly tolik rozšířené, jako tomu bylo na Rudných dolech, ale přece jenom se s nimi v určité míře setkal. Mezi horníky na uranu dle něho převládaly spíše žertovné nápisy, které byly v některých případech až vulgární:

„Těch pokřiků tam bylo mraky, některý byly vtipný. On když ten havíř přišel a něco se mu doma nepovedlo, tak to na sebe většinou vykecal a chlapi mu hned dali nadávku, tak se tomu říkalo. Jeden třeba vyměňoval žárovku a měl mokrou ruku a ono to s ním začlo cukat, tak volal na mámu: Mámo zastav hodiny. Tak máma šla a v kuchyni zastavila ten ciferník. On to na sebe samozřejmě pak řekl, a když fárar, většinou, když už byli pod úrovní jámy pod

nástupišťem, tak už se ozývalo Mámo zastav hodiny! Těhletěch nadávek takzvaných, těch tam byly stovky, na Jáchymovských tolik ne, tam byly taky, ale tam zase byly nápisy na potrubí na lutnách a někdy až vulgární.“ (pan F., Rudné i Uranové doly)

K posouzení situace přispívají výpovědi informátorů, kteří byli po celou svou profesní dráhu zaměstnanci Uranových dolů. Z jejich vyprávění je patrné, že se zde přezdívky používaly, i když je možné, že neměly tak rozmanité podoby, jako tomu bylo mezi horníky na Rudných dolech. Podle informátora T. bylo dokonce běžné, že někteří horníci nevěděli, jak se kdo jmenuje vlastním jménem, ale znali ho pouze pod přezdívkou. Stalo se mu, že i jeho manželku oslovovali paní Čabčuková namísto oficiálního příjmení. Stejně jako informátor F. také zmiňoval různé posměšné nápisy, které se psaly například na potrubí:

„Náký ty srandičky se taky dělaly a na šachtě měl každý své jméno, neexistovalo, aby se mu říkalo normálně jménem, ale každé měl nějakou přezdívku a tak se mu říkalo. Mě třeba říkali Čabčuk, to prej byla nějaká pohádka. My jsme byli takoví dva kamarádi, někdo nám to jméno dal. Ten kamarád bydlel v Mostu a asi po roce, co jsme fáráli spolu, tak měl úraz a podleh tomu, tak Čabčuk zůstal sám. Ještě dneska mi tak kamarádi říkají. Vtípky se na každého vymýšlely, po potrubích se psalo, když někdo udělal něco špatného, tak třeba Čabčuk je vůl a podobně. To se vždycky odvíjelo od toho, co zkažil. Dokonce i mojí manželce kolikrát říkali paní Čabčuková, když jsme spolu někam šli, třeba na ples a sešli se tam další chlapy z šachty.“ (pan T., Uranové doly)

I narátor Š., který pracoval na pozici hlavního inženýra na šachtě v Lešetících, se během svého 30letého působení u Uranových dolů setkal s používáním přezdívek, jak mezi manuálními pracovníky v šachtách, tak mezi techniky a inženýry, kteří pracovali na povrchu. I on má zkušenost s tím, že někteří nevěděli, jak se dotyčný správně jmenuje, ale znali ho pouze pod přezdívkou. Právě humor dle něho sloužil jako prostředek k vyrovnání se s náročnou prací v obtížných podmínkách.

„Přezdívky byly, tomu se nikdo neubránil, přeřekl se a už jí měl. Takových bylo hodně, jak se jmenoval, nikdo nevěděl, ale jak se přezdívá, to věděli všichni. To byly jak manuel, tak u techniků taky. Humor byl pro horníky typickej. Ta práce je dost náročná, a kdyby se tam z něčeho nedělala sranda, tak si to nedovedu představit. Srandu si z každého dělali, to je jediná možnost, jak snést ten život v podzemí.“ (pan Š., Uranové doly)

Lze zhodnotit, že se specifický humor určitým způsobem udržoval mezi všemi příbramskými horníky, ať pracovali u Rudných či Uranových dolů. Kromě šachet se mu dařilo i v hornických hospodách, kam si havíři chodili odpočinout po práci. Nejvíce se projevoval v užívání přezdívek a pokřiků i vyprávění veselých historek. Přezdívky byly mezi horníky velmi rozšířené a symbolizovaly zvláštní projev přátelství a soudržnosti. Humor jako atribut a společný znak hornické pospolitosti, pomáhal horníkům především zvládat náročnou práci v podzemí, která představovala zátěž jak psychickou, tak fyzickou. Přinášel jim uvolnění a zpestřoval každodenní pracovní rutinu. Hornický humor jako zvláštního atribut v životě horníků zaujal i příbramského historika Eduarda Bejčka, který mezi horníky sbíral jednotlivé přezdívky a jejich významy, humorné historky a různé vtipy. Ze získaného materiálu následně vydal tři knihy, *Hornická satira na Příbramsku*, *Hornické fejetony a humor* a *Hornický humor na Příbramsku*.

Soudržnost a solidarita

Ve vzpomínkách všech narátorů se kromě humoru objevoval další výrazný prvek, kterým byla vzájemná solidarita mezi horníky. Informátoři během svých vyprávění zdůrazňovali, že bez důvěry, kterou k sobě navzájem chovali, by nebylo možné hornickou profesi vykonávat. Důležitost, kterou pro ně tento atribut představoval, zdůrazňoval způsob, jímž o něm mluvili. Nejvíce znatelné to bylo ve výpovědi pana L. Ten nejprve studoval Vysokou školu báňskou v Ostravě, kde mu bylo po prvním ročníku nabídnuto studium v Sovětském svazu na Báňském institutu v Leningradě. Po jeho absolvování si ho vyžádali na Uranové doly v Příbrami. V té době se od vysokoškolských studentů požadovalo, aby měli praxi z provozu, a proto musel půl roku pracovat v podzemí, kde vystřídal různé pozice a udělal si i dekret na střelné práce. Poté nastoupil na báňské ředitelství, kde mu ale nevyhovovala tamější atmosféra a po absolvování povinné vojenské služby odešel do geologického průzkumu. Za čtyřicet let, které strávil u Uranových dolů, vystřídal různé jiné funkce, přednášel i na Vysoké škole báňské v Ostravě, ale podle jeho slov si nejvíce vážil zkušenosti, kterou získal ze své půl roční praxe z podzemí. O tomto období hovořil nalomeným hlasem a se slzami v očích.

„Byl obrovské rozdíl, mezi tím, když jsem pracoval mezi horníky a pak v kanceláři. Oni ty horníci jsou opravdový. Tam když se sfára, tak ty starý horníci řeknou, když se ta klec pohne, Zdaž Bůh. Protože oni ví, že se nemusí vyjct. A v tý šachtě je přátelství, kdežto na tom generálním ředitelství, tam se vypracovali nejaktivnější a nejagresivnější lidi a já sem

pochoпил, že mezi ně nepatřím. Ty horníci si jeden druhého vážili, protože věděli, že mu může ten kamarád zachránit život, když se něco stane, že jsou tam na sebe navzájem odkázány. Jsem moc rád, že sem se k tomu hornickému povolání dostal, pochopil sem ten duch a mě to osobně vyhovovalo a byl sem svým způsobem hrdej na to, že sem tím prošel. Ekonom, kterej uměl střelnou práci, uměl bagrovat a vrtat, jezdil s důlní lokomotivou ty jen tak nebyli.“ (pan L., Uranové doly)

O důležitosti vzájemné důvěry hovořil i narátor F., který zároveň zdůrazňoval vzájemnou výpomoc, nejen během pracovní doby, ale i mimo ni. Aby mohla mezi horníky vzniknout a fungovat vzájemná soudržnost a důvěra, museli být spolu kamarádi, bylo proto běžné, že společně často mluvili nejen o práci, ale řešili o osobní záležitosti a problémy. Zároveň se mezi nimi dodržovala úcta ke starším a zkušenějším horníkům, kteří své znalosti a zkušenosti předávali mladším.

„Takhle mezi těma havířema byla strašná solidarita, kdo měl nějaký potíže nebo něco, tak mu pomohli. Třeba z toho stresu mu pomohli, a když třeba potřeboval s něčím pomoc i mimo šachtu, tak to taky nebyl problém. Oni ty havíři třeba ráno, když přijeli vlakem, tak spolu pohovořili v kantýně, pohovořili spolu na nástupišti, než na ně přišla řada, aby sfárali a pak pohovořili na nárazišti, tomu se říkalo firol. Takže většinou mezi sebou věděli, každej mezi sebou, první poslední. Já, když jsem šel třeba na noční, tak na mě už kluci čekali, tak jsme spolu popovídali, co je novýho, co se kde stalo. Ctili se starší, a když se něco stalo, tak i když by mu šlo o život, tak šel kamarádovi pomoc, to tam ta soudržnost, těch havířů byla.“ (pan F., Rudné i Uranové doly)

Z výpovědi narátora M. bylo zřejmé, že pro něho mezi důležité vlastnosti patřila odpovědnost, se kterou museli horníci přistupovat ke své práci. Sám má zkušenost i s těmi, kteří odpovědnost neměli, ti ale tvořili menšinu. Jeho důraz na tuto vlastnost může vycházet i z jeho zkušenosti důlního vedoucího neboli štajgra, kdy právě vedoucí pracovníci by především měli promýšlet svá rozhodnutí, protože jsou na nich závislí jejich podřízení. Jako jednu z nebezpečných situací, která může v podzemí nastat, zmiňoval odstřeely prováděné plastickou trhavinou:

„Hornictví, to je jako obor dost zvláštní v tom, že na práci každého závisí život druhého. Tam je strašně důležitá určitá odpovědnost. Já osobně sem se setkal s lidma, který odpovědnost neměli, ale asi ve větší míře sem se setkal i s lidma, který odpovědnost měli

a byli schopný říct, třeba hele, teď tam nechod'te, protože to ještě není vyvětraný, protože když se nadýcháte po odpalu, tak vás vezou. Byli schopni, jaksi tu odpovědnost pro ty druhý nést. Nebo třeba, když se střídaly směny, tak vždycky na konci směny se právě proved odštěl a teď se muselo počkat, až se to vyvětrá a záleželo, jak intenzivní je větrání a třeba se tam už přišlo a z dálky byl cítit smrad. Ta plastická trhavina, když se totiž shodí, tak je výrazně cítit a ty výpary způsobují dost problémů. To byly důležité vlastnosti, odpovědnost a kamarádství. Protože když toto je, tak samozřejmě záleží na životě každého z nich, a když si navzájem nebudou ty životy hlídat, tak je to pak špatný.“ (pan M., Rudné doly)

Pokud došlo mezi horníky k určitým rozepřím, či vzájemným střetům a hádkám, bylo nutné, aby tyto konflikty zůstaly tzv. na povrchu. Jakmile nastoupili do důlní klece, která je rozvážela na jednotlivá patra štoly, museli být vzájemné neshody zapomenuty, jak vyplývá ze slov pana B. a Š.:

„Mezi horníkama byla charakteristická vzájemná solidarita, museli mezi sebou spolupracovat, aby se nestala žádná katastrofa. Jakmile se sfáralo dolů, tak se všechny konflikty, který někdo mezi sebou měl, se smazaly. Dole si každéj uvědomoval, že neví, jestli vyjede nebo nevyjede, co se může stát a že je vlastně odkázán jeden na druhého. Takže věděl, že když se mu náhodou něco stane, tak mu ten druhěj pomůže.“ (pan B., Rudné i Uranové doly)

Informátor Š. zároveň zdůrazňoval úctu a pokoru k přírodě, neboť v podzemí, dle něho, není nikdy jisté, co se může stát. Takovýto přístup k práci byl znát u starších horníků, od kterých jej převzali i ti mladí. Pokud si tento postoj udrželi, byla velká pravděpodobnost, že se jim nic nestane, míní narátor:

„Musí mít úctu k přírodě, ono v tom podzemí člověk nikdy neví, co bude další metr a to většina měla. Všechno se tam může stát. Dnem sfáráni byli všichni kamarádi, vyfárali, mohli se hádat, ale dole neznám, aby někdo na někoho křivý slovo řekl. Tam už ta úcta ke kamarádovi, ktorej ho může zachránit, byla. Tam skutečně nikdo, neví, co bude za chvílku. To byl téměř zaručeně úspěch, že vyfárají, když nebudou podceňovat a blbnout. To ti starší havíři uctívali ohromně a ty mladý kluci, to převzali od nich. Tu opatrnost, jak udělali odpal, tak se tam podívat.“ (pan Š., Uranové doly)

Důležitost a opodstatnění solidarity, vzájemné důvěry a úcty k přírodě vycházela z nebezpečného prostředí, kterým nepochybně doly a jednotlivé šachty byly. Práci zde

nezvládl každý a stávalo se, že někteří tyto podmínky neunesli především po psychické stránce, kdy se nedokázali vyrovnat se stísněnými prostory, absencí denního světla a vědomím, že jim každý pracovní den hrozí určité nebezpečí. Srovnat se s těmito obtížemi pomáhala mimo jiné právě vzájemná pomoc a důvěra, která horníkům dodávala pocit jistoty, že na náročnou práci nejsou sami. Soudržnost, důvěra, silná kolegialita jsou tak výraznými činiteli, kteří se podíleli na konstrukci sociální identity horníků.

Hornická mluva

V jednotlivých profesích lze nalézt specifickou terminologii, která obsahuje výrazy a termíny, jež se k ní vážou. Nejinak je tomu i v případě hornické profese, ve které se používala a stále používá specifická hornická mluva a názvosloví, jež zahrnuje především pracovní prostředí, nástroje používané při práci, pracovní činnosti a postupy či označení pro různé pracovní pozice, které zde fungují. Pro hornický slovník je specifické, že v něm lze nalézt mnoho slov, která byla přejata z němčiny. Je to dáno tím, že už v době středověku přicházelo do českých zemí za prací mnoho německých horníků, protože českých horníků bylo v té době nedostatek. Postupem času získala některá slova svou počestěnou podobu, ale v mnoha případech je stále znatelný německý původ výrazů, přestože je zastřen značným zkomolením. Hornický slang se také vyvíjel do různých podob, podle regionu, kde byl užíván. Je tak možné najít výrazy, které byly společné všem horníkům nezávisle na oblasti jejich působení, ale také termíny, které se užívaly či ještě užívají například pouze mezi horníky Ostravskými či Kladenskými. Většině slov, které hornická slang obsahoval, se horníci naučili až v průběhu své práce v podzemí, stávalo se tak, že starší horníci slang využívali k různým vtípkům, kterými škádlili nováčky. Takovouto zkušenost měl informátor T., který se vyučil v Karviné. Během studia docházel na praxi do dolu Československé armády, kde dostal za úkol svému nadřízenému přinést *bindloch*, který mu měl dát jiný horník:

„Ty starší horníci si dělali z těch nováčků srandičky, takže se na mě dva domluvili a jeden mi řek, půjdeš tamhle k tomu mistrovi na předeck a doneseš mi bindloch. No tak co to je bindloch, to sem nevěděl. Tak sem tam šel, ten mi dal takovouhle tvárnici, tak sem to dones a ten první mi říká, co sem ti říkal, že máš přinést bindloch, dyť ti dal tvárnici. Tak si ze mě udělali takovouhle srandu. Ten bindloch bylo vlastně vypikovat lůžko na stropnici dřevěnou.“ (pan T., Uranové doly)

Zároveň se zde setkal se zvykem žvýkání tabáku, který byl rozšířený právě mezi ostravskými horníky, protože v dolech byl přísný zákaz kouření. Žvýkání tabáku bylo ovšem dovoleno, proto to byl vítaný způsob, jak tělu dodat nikotin. Tabáku, který horníci používali ke žvýkání, se říkalo *bago*.

„Tam se nesmělo kouřit, tam se žvejkal tabák. Tak jsem měl takovou příhodu, že mi jako kluci sme samozřejmě kouřili. Když sme sfárali dolů, tak tam byl takovej chlap, havíř starej, to byl náš mistr. A ten říká: Tak Janko, když nekuříš, tak se musíš naučit bagovat. Já si říkám, co to je. No a on měl ty tváře vytažený obě, že tam si nacpal to bago, ten tabák. Někdy se to namočilo do rumu, nechalo se to zaparit, aby nesmrđěl ten tabák z pusy. Pak když si to naložíte a otevřete ten pytlík, tak to po celý šachtě cejtěj a říkaj, dej mi na šlívky. Tak sem se ptal, jak to mám teda udělat, tak mi ukázal, že si to mám nacpat do obou tváří a chvílku požvýkat, pak dvakrát do sebe a jednou vyplivnout. To si ze mě samozřejmě dělali srandu, já dvakrát polknul, neměl sem, co vyplivnout, tak sem to poznal po šichtě.“ (pan T., Uranové doly)

K hornickému slangu jako takovému se mezi narátory vyjádřil pouze pan F., který zmiňoval vliv německých horníků a také uvedl příklady slov, která mají německý původ:

„Když se přesuneme třeba o takových 200 let zpátky, tak už bylo jasný, že tady v Příbrami to bohatství je, to sme byli Rakousko-Uhersko. Protož tady bylo těch havířů poměrně málo, tak sem začali přicházet z Německa, stejně jako na Slovensko. Takže v té naší hantýrce hornické, je hodně německých slov a do poslední doby, dejme tomu, když se tady přestalo fárat, do tý doby, když vám někdo řekl fárt, tak každý havíř věděl, že jde o žebřík nebo Bort. To byly takový názvy německý převzatý z němčiny. Nikdo neřek vrták a nikdo neřek žebřík.“ (pan F., Rudné i Uranové doly)

Všichni informátoři používali různé slangové výrazy samovolně během svých vyprávění, v některých případech konkrétní slova vysvětlili, často se ale stávalo, že je použili, aniž by si uvědomovali, že posluchači nemusí být znám jejich význam. Mezi nejčastěji používanými výrazy byly *štajgr*, což je označení pro důlního vedoucího, *fajsl* neboli mlátek nebo jinak řečeno kladívko, které je vyobrazené i v hornickém znaku, slovo *firolt* označující náraziště nebo prostor u těžní jámy, kde se shromažďují vozíky s těživem a jsou zde naráženy (vsunovány) do těžních klecí a zároveň se zde schází horníci před odchodem na pracoviště a před výjezdem z dolu koncem směny. Dále to byly výrazy jako

šála, což znamená těžební klec, která se používá pro přesun do jednotlivých pater dolu, také *švancara*, to je slavnostní hornická hůl, která je součástí slavností uniformy. *Šichta* je výraz pro pracovní směnu, *starina* označuje opuštěné důlní dílo, *sledná* je označení pro štolu raženou po žíle, *sfárat* znamená sjet do dolu a výraz *havíř* znamenající starší označení pro lamače, rubače. Je tak zřejmé, že informátoři mnoho profesních výrazů přijali za běžnou součást vlastní slovní zásoby a používají je zcela automaticky. Prostřednictvím hornické mluvy je tak podpořena skupinová identifikace jedinců, kdy specifická slovní zásoba podporuje vědomí příslušnosti k jedné skupině a odlišnost od skupiny jiné, tedy dichotomii „my” a „oni”. Díky tomu je zároveň upevňována skupinová identity horníků. Hornický slang současně představuje charakteristický znak vymezující členy profesní skupiny horníků od ostatních profesních skupin.

4.2.5 Hornická identita v současnosti

Hornická historie příbramských dolů se uzavírá v roce 1991, kdy byla na Příbramsku ukončena těžební činnost uranového průmyslu. Ještě dříve se uzavřela i kapitola rudného hornictví, a to v roce 1978, kdy byla zastavena těžební činnost v Březohorském ložisku. Na odkaz rudných a uranových dolů následně navázal státní podnik Diamo, který se ovšem nevěnuje těžbě, ale zahlazování negativních následků hornické činnosti (Velf, 2013, s. 136–137).

Přestože v 90. letech 20. století s uzavřením dolů již hornická profese na Příbramsku zanikla, stále zde již bývalí horníci tvořili výraznou skupinu obyvatel. Ačkoli již jejich aktivní profesní dráha skončila, stále pro ně bylo jejich bývalé zaměstnání důležitým aspektem života, kterému se chtěli, ač už v pozměněné podobě věnovat i nadále. Postupem času se tak u některých začala rodit myšlenka organizace hornických spolků, díky kterým by mohli udržovat i nadále hornický odkaz a tradici a zároveň jejich prostřednictvím předat své životní zkušenosti. Mimo to, by byli i nadále v kontaktu s kolegy a udržovali tak hornickou komunitu stále aktivní. V souvislosti s politickými změnami, které přinesly události listopadu 1989, začalo postupně docházet k obnově spolkové činnosti, jak na úrovni celorepublikové, tak také na úrovni regionů a měst. V Příbrami tak došlo k obnově spolkové činnosti, která zde měla tradici už z dob Rakouské monarchie, kdy rozvoj řemesel, které se začaly soustředit do cechů, vytvořil podmínky pro vznik spolků na bázi profesní příslušnosti. Významným milníkem v hornické spolkové činnosti bylo založení Báňské akademie později Vysoké školy báňské. Protože národnostní složení tamních studentů bylo značně různorodé,

vznikaly zde různé spolky založené na základě národnosti jako Baník – spolek slovenských posluchačů či Ostravan – středisko posluchačů z Ostravsko-karvinského revíru. Vznikaly také spolky, zaměřené na oblast studia např. Spolek posluchačů báňského inženýrství. Dominantní postavení ovšem zaujímal spolek Prokop, který v Příbrami vznikl v roce 1898. Oficiální název spolku byl Prokop, spolek slovanských posluchačů Vysoké školy báňské v Příbrami a fungoval až do roku 1939. Po ukončení 2. světové války se projevovaly snahy o jeho obnovu, ale protože byla Vysoká škola báňská přestěhována do Ostravy, skončily neúspěchem (Iványi, 2006, s. 23–24).

V době socialismus byly většiny spolků zrušeny a nahrazeny organizacemi, které byly centrálně řízeny a organizovány komunistickou stranou a jejich prvořadým úkolem byla pomoc při budování socialismus. V této době tak v Příbrami nefungoval žádný hornický spolek. Určitou výjimku představovalo symposium Hornická Příbram ve vědě a technice, které se začalo pořádat od roku 1962. Jeho náplní bylo pořádání odborných přednášek a sezení zaměřených na nové technologie a postupy v oblasti hornictví. V rámci symposia se po krátké době začaly mimo odborných přednášek organizovat doplňující kulturně-historické a společenské akce, jejichž cílem bylo propagovat město Příbram i region a seznamovat účastníky Symposia s tradicemi, zvyky a způsobem života horníků a hutníků na Příbramsku. Mezi takovéto akce patřil i Hornický večer, při němž byl předváděn akt přijímání adeptů do hornického a hutnického společenství zvaný Skok přes kůži. Organizační skupina této akce se posléze změnila na volný spolek přátel a propagátorů hornicko-hutnických tradic a cílů symposia. Právě toto volné sdružení dalo základ vzniku občanského sdružení Cech příbramských horníků a hutníků (Cech příbramských horníků a hutníků, online). Mezi zakládajícími členy cechu byl i informátor M., který vysvětloval základní myšlenku a fungování cechu. Podstatou cechu je zachování a udržování hornických a hutnických tradic a hornických písní. Mezi hlavní činnosti patří každoroční pořádání rituálu přijímání do hornického cechu zvané Skok přes kůži a zpívání hornických písní v rámci cechu i na veřejnosti. Každý člen má ve spolku svou oblíbenou píseň, které se říká kytička a pokud má například narozeniny, tak mu ji ostatní členové zazpívají.

„Já jsem jeden ze zakládajících členů příbramského Cechu horníků a hutníků, jehož hlavní aktivitou je pořádání rituálu přijímání do hornického stavu Skok přes kůži. Důležitou součástí téhle tradice jsou taky hornické písně. Základní nit cechu je, že se tam zpívají hornické písně, náš cech měl dokonce velmi kvalitní sbor. Ty písničky jsou velice pěkné a většinou má každý člen svojí písničku. Když měl z těch horníků někdo třeba narozeniny, tak

se to sešlo a on dostal od perkmistra což je vedoucí cechu a má svého pravo a levobokýho hadláta, to jsou jeho zástupci, možnost nechat si zazpívat svoji říká se tomu kytička, takže oblíbenou písničku. A ostatní členové cechu mu jí pak zpívají. Ty písničky se sbírají. Někdo si vezme na starost, že třeba přinese nějakou novou píseň a není třeba z Příbramska je třeba z Kladenska, protože ty vzájemné vazby mezi rudným hornictvím a uhelným hornictvím jsou. Je to sice trochu jiná surovina, ale ta technologie té práce je podobná. My jsme vydaly sborník hornických písní a pak se rozdají členům. Jsou i s notama, aby se mohli zpívat, a pak se to naučí.“ (pan M., Rudné doly)

V rámci cechu fungují i přísná pravidla během tzv. sesí, jak jsou nazývány schůze pořádané obvykle v hornické hospodě na Marii. Vedoucí cechu je označován jako perkmistr a řídí průběh sese s používáním latinských názvů, jak vysvětlil pan M.:

„Když se horníci sejdou v hospodě, tak se tomu neříká schůze ale sese. Tam panuje dost přísný řád, tam nesmíte jít na záchod, musíte požádat. Když chcete promluvit, musíte požádat. Jinak jdete do trestu a ten trest může být takovej, že třeba se nesmíte napít piva dřív než ostatní nebo se pivo nepije na ex ale na diagonálu a podobně a to je příkaz. Takže to je dost řízený a samozřejmě perkmistr, co to má starosti, tak říká třeba tempus ex, to je přestávka a lidi můžou jít třeba na záchod. Je to teda řízený, není to samovolný, že si tam může každý říkat, co chce. Když někdo řekne robo verbum a perkmistr nechce, aby mluvil, řekne not abeas a nesmí mluvit. Jak promluví, tak hned de do trestu, když řekne abeas, tak může mluvit. Taky na každý sesi dostane někdo za úkol říct nějaký příběh, kterej by měl bejt třeba vtipnej, mít nějakou pointu. Nemusí to být nic dokladovaný. Pak se tam plánují akce, kterých se účastníme a i se povídá mezi sebou o běžných věcech.“ (pan M., Rudné doly)

Ze zakládajících členů zůstaly již pouze tři i s panem M. Cech je tak z velké části tvořen poměrně mladými lidmi. Přijímání mladých členů je dle informátora nutné proto, aby mohl cech fungovat i v budoucnu, je ovšem skeptický v otázce jejich přínosu pro samotné sdružení. S ohledem na jejich věk se nemohli věnovat hornickému povolání, a tak se pan M. domnívá, že nemají a ani mít nemohou takový vztah k hornickým tradicím jako horníci samotní. Jejich hlavní motivaci vidí v zájezdech na zahraniční hornické akce, kterých se cech také účastní.

„Já jsem jeden ze zakládajících členů příbramskýho Cechu horníků a hutníků. S těma co sme to před 35 lety zakládaly, tak ty už jsou většinou mrtvý. Mě bude 80 a dalším 83 a jinak samý

mladý. Já vždycky říkám, jděte do pytle, vy jste spolek horníků, nikdo z nich v šachtě nebyl a chtěj dodržovat tradice. Jenže jak postupně odcházej ty starší generace, tak ten zájem mladejch je prostě takovej jako u toho cechu. Kam pojedeme, pojedeme do Rakouska do Švýcarska? Oni samozřejmě nemůžou mít vypěstovanej vztah k tomu hornictví, protože v tom nikdy nedělali. Oni se k tomu cechu dostali, tak že je nutný samozřejmě, aby ten cech fungoval, tak aby tam byli lidi, když staří umíraj. Otázka ovšem je, co přinesou a za jak dlouho dobu se z toho stane cestovní turistická kancelář a né skutečně tradiční spolek, kterej udržuje určitý tradice a kulturu, která tady byla daná z minulých časů.“ (pan M., Rudné doly)

Činnost hornických spolků je důležitá, protože se díky nim i po letech od ukončení hornické činnosti zachovává podoba hornického života a s ním spojené zvyky a tradice, které byly pro toto povolání charakteristické, míní informátor. Je ovšem otázkou, jak dlouho se jejich činnost udrží, neboť samotní horníci, kteří jsou přímými nositeli těchto tradic a způsobu života již ve velké míře vymírají. Bez jejich aktivity a snahy předat své životní zkušenosti dál je pravděpodobné, že hornický odkaz zůstane pevnou součástí historie, ovšem zmizí z reálného života, neboť nové generace nebudou mít s hornickou profesí ani jejími vykonavateli žádnou přímou zkušenost.

„Je dobře, že tady spolky fungujou a udržuje se hornická tradice a odkaz i dál, po tom se už doly zavřely. Když se to udrží co nejdéle, bude to dobře. Nejsem ale příliš optimista v tom, že to vydrží za 20 nebo 30 let. To je doba nejméně dvou generací a pokud ty generace se do takovýhle situace nedostanou konkrétním poznáním, tak jim to nic neřekne. Když už se společnost dostane do jiné fáze zájmu, tak tohle musí zapadnout. Může se někde v historických knihách o tom psát, podle mě to nezapadne v historii, ale zapadne to v reálném životě. Je to dáno určitým generačním momentem, kdy ta práce byla nějak podstatná důležitá, ale když tyhle generace odejdou, tak se to pak dá těžko udržet dál.“ (pan M., Rudné doly)

Mimo Cechu Příbramských horníků a hutníku v Příbrami působí další hornický spolek s názvem Prokop. Ten vznikl v roce 1992 a jak je zřejmé z jeho názvu, vychází z tradice akademického spolku Prokop, který v Příbrami fungoval na Vysoké škole báňské. Hlavní pohnutkou k založení spolku byla myšlenka obnovit tradici Prokopské poutě, která se v Příbrami pravidelně konala až do roku 1948, kdy byla nahrazena Dnem horníků.

Iniciativa vzešla z řad horníků, kteří se scházeli v hornické hospodě na Vršíčku, jak uvedl narátor A.:

„S nápadem obnovit Prokopskou pouť přišli tři kamarádi Balada, Chrudoš Fiala a Jarda Srp, který se spolu scházeli v hornický hospůdce na Vršíčku. Chtěli, aby se nezapomnělo, že horníci byli vždycky důležitou součástí Příbrami, a tak je napadlo, že dřív se tady dělaly Prokopský poutě a že by ji mohli obnovit. V té době byla i dobrá spolupráce s městem, takže pořádali o pomoc i město a ta první pouť se uskutečnila. Na Vršíčku se scházeli i další bývalí horníci a kamarádi ale i mladý lidi a na základě úspěchu pouti se společně začali bavit o tom, že by mohli založit spolek a obnovit právě ten spolek Prokop. Ono bylo dobrý, že po revoluci se všechny takovýhle věci podporovaly, všichni byli akční a bavilo je to.“ (pan A., Rudné doly)

Spolek získal v roce 1993 od Diama do vlastnictví areál dolu Marie, kde našel své zázemí. Postupně provádí obnovu tohoto objektu a pořádá zde mnoho různých akcí. Mezi nimi je známý především hornický Mikuláš, který se poprvé uskutečnil v roce 1994. Rodiče s dětmi nejprve průvodce vezme na prohlídku Mariánské štol, kde nad nimi následně převezme ochranu vládce podzemní říše permon se svými pomocníky permoníky. Ve štole je vytvořené peklo s čerty, ze kterého se návštěvníci následně vydávají do nebe za Mikulášem, které je v patře šachetní budovy dolu Marie. Tato akce se stala velmi úspěšnou a její koncepci převzaly i další spolky po republice (spolek Prokop, online). Nejvýznamnější akcí spolku, ale zůstává Prokopská pouť, na které se ve spolupráci se spolkem podílí také Hornické muzeum, město Příbram i jiné spolky, mezi nimiž je i Cech Příbramských horníků a hutníků. Přínos pouti je především v udržení návaznosti hornické tradice a seznámení široké veřejnosti s hornickou profesí a jejími specifiky, soudí narátor A., který je členem spolku. Velkou výhodou je dle něho také to, že program poutě nabízí mnoho různých aktivit a událostí, mezi nimiž si může každý najít něco, co ho zaujme.

„Prokopská pouť se stala už za ta léta nepostradatelnou součástí programu akcí, co se v Příbrami dělají. Myslím si, že v podstatě každé Příbramák na ní někdy byl. Ona je velká výhoda v tom, že ten její program je hrozně bohatý. Kromě stánků a atrakcí pro děti, se dělají různé doprovodné akce a vystoupení. Je to celý víkend, takže za dva dny toho probíhá opravdu hodně. Třeba v sobotu večer je tradiční průvod hornických světlonošů, kterému se říká čepobití. V neděli ráno jde z náměstí slavnostní průvod, taková hornická paráda, kde jdou horníci v uniformách, jsou tam zástupci spolků i nejen hornických, hraje samozřejmě

hornická kapela a dojde se ke kostelu svatého Prokopa, kde před kostelem koná slavnosti mše. Díky spolupráci s muzeem jsou otevřeny všechny jeho expozice za symbolickou korunu, takže to je taky velký lákadlo. Myslím, že si tam každý vždycky najde to svoje.“ (pan A., Rudné doly)

Ačkoli spolek organizuje poměrně dost různorodých akcí, potýká se s podobným problémem jako Cech, a to nezájmem mladých lidí o členství ve spolku, usuzuje pan F. Uznává, že někteří mladí jsou členy, ale jejich hlavní zájem je spíše pobavení během pořádání Mikuláše než hlubší zájem o hornické tradice a historii. Spolek vznikl už před 25 lety a zakládající členové pochopitelně zestárli a již nemají tolik sil, aby se na spolkových aktivitách výrazně podíleli.

„V 90. roce, kdy byla obnovena Prokopská pouť, tak to byly mraky lidu, jenže ono se všechno okouká. Tenkrát byl průvod dlouhatánckej. Dneska už ty lidi stárnou, kteří chodili dřív v průvodu, přece jenom to už máte přes 20 let, tak kterým bylo čtyřicet dneska je šedesát sedmdesát. Spíš teď tak stojej na chodníku jo. Po tom devadesátém roce my už máme 28 poutí. Ty mladý už taky ani nevím kolikrát, o co jde. Vztah těch mladých lidí, jak to vidím v tom našem spolku, kde je už nás asi patnáct, kterým je v průměru kolem sedmdesáti pěti let. Ty mladší tam sice jdou, ale hlavně na Mikuláše, protože tam je legrace, ale když jsou nějaký velký akce, tak už se jim moc nechce. Máme ve spolku potíže stejně jako i ostatní, třeba Cech a na Řimbabě, kolik mají mladých. Ty se tam přijdou podívat, akorát když je nějaký sraz, protože je legrace. Upadá to, upadá. Co můžeme dělat. Mladý přijdou na některý akce pomoc, ale aby byli aktivními členy, a i něco o tom spolku věděli, kdy byl založen, jaký je jeho poslání si myslím, kolikrát ani neví.“ (pan F., Rudné i Uranové doly)

Narátor K. ve svém vyprávění porovnával činnosti spolku Prokop a spolku Řimbaba, což je třetí hornický spolek, který v Příbrami působí a je z těchto spolků nejmladší. Spolek Řimbaba sídlí v areálu bývalého dolu Řimbaba, kde zpřístupnil zdejší Řimbabskou štolu a v areálu se snaží postupně vybudovat malé muzeum věnované hornictví i lokální historii Bohutínska. Řimbabský spolek se nachází ve fázi budování, kterou již spolek Prokop prošel, a proto se nyní Prokop soustředí na společenské akce, soudí narátor. Tím, že je spolek Řimbaba poměrně mladý, vznikl v roce 2006, má více aktivních členů, než je tomu v případě Prokopa. Činnosti spojené s opravou a zvelebováním areálu, byly dle pana K., také jednou z nejhezčích fází aktivit spolku Prokop, kdy měli všichni členové určitou vizi, které chtěli dosáhnout a měli proto snahu udělat své maximum. V současné chvíli má spolek stále

mnoho cílů a plánů, ale i díky zvyšujícímu se věku členů, už není jejich zapojení do spolkových aktivit takové, jako bylo dříve a dosažení naplánovaných záměrů není jednoduché.

„Řimbaba je relativně mladý spolek, oni ještě úplně nezestárli, ty mají těch aktivních členů mnohem víc. Oni jsou akční, protože oni teď budují. My jsme tady ten areál ze začátku prvních 10 let taky celej předělávali a opravovali. Pak sme měli už postaven, tak sme se začali věnovat hlavně společenským akcím. Oni nepořádají tolik zájezdů třeba jako my a ty jsou přístupný pro všechny. Hodně spolupracujeme s postiženými dětma a s dětským domovem. My sme si taky více hráli jako sami pro sebe bych tak řekl, když jsme to tu opravovali. To je ale ta nejhezčí fáze, bych tak řekl, kdy máte náhou vizi a jste motivovaný, proto si myslím, že jsou schopný scházet se každou sobotu a něco dělat. My toho děláme pořád hodně a rádi, ale je už to složitější, protože těch aktivních členů je stále méně a méně.“
(pan K., Uranové doly)

Spolek Řimbaba je občanské sdružení rodáků, přátel a příznivců regionu Bohutínska¹², které vzniklo v roce 2006. Jeho hlavním cílem je vybudování malého muzea věnovaného hornické profesi a také lokální historii Bohutínska jako celku. Zároveň se snaží udržovat hornické tradice a pořádat v areálu dolu Řimbaba společenské akce tematicky zaměřené nejenom na hornictví. Za dobu svého působení už spolek zpřístupnil několik expozic např. hornický byt, který se nachází v původní části budovy z počátku 80. let 19. století a byl určen pro tehdejšího vedoucího dolu či expozici soudobé hornické techniky. Kromě povrchových expozic spolek opravil a zpřístupnil Řimbabskou štolu, která byla založena pravděpodobně již v 16. století (Spolek Řimbaba, online). V současné chvíli má spolek 35 stálých členů, mezi nimiž byli i čtyři narátoři. Informátor B. je jedním ze zakládajících členů, kteří spolek založili z nostalgie i zájmu uchovat hornické tradice a přiblížit hornické povolání jako celek široké veřejnosti, jak uvedl. Po hornické činnosti zůstalo v Příbrami a jejím okolí mnoho artefaktů, jako jsou těžební věže jednotlivých šachet i areály samotných dolů. Zakladatelé spolku se rozhodli jeden z těchto areálů zrekonstruovat a zachovat ho jako památku na zdejší těžbu. Začali proto v těchto prostorech vytvářet své zázemí. Přestože jedním z jejich cílů, je vytvoření muzea, snaží se svým přístupem odlišit od klasických muzeí, zdůraznil pan B.:

---

¹² Obec Bohutín se nachází přibližně 2 kilometry od města Příbram.

„Zakládajících členů bylo 11, z různých profesních vrstev, byl tam báňskej projektant, bezpečák z uranovejch dolů. Byl sem to já jako bývalý zaměstnanec rudných dolů, který byly od roku 2001, byly zrušený a byly vklíněný do státního podniku Diamo. My jsme spolek zakládali trochu z nostalgie po starých časech, ale hlavně taky s cílem uchovat ty hornický tradice a spíš ještě tý veřejnosti přiblížit to hornický řemeslo jako celek. I z toho důvodu, že tady zbyla spousta artefaktů, jako třeba areál Řimbaby. Byla by škoda, kdyby takovýhle místa postupně zchátrala a zapomnělo se na ně. Těch 11 zakládajících členů mělo vizi vybudovat tady skanzen a každěj rok jsme připravili novou expozici. Snažíme se to tady postupně opravit a dát dohromady. Pak jsou tady ještě muzea a ty to dělaj trochu jinak, to je vlastně na bázi výkladu, maximum návštěvníků, ukážou něco, ale nedokážou si tak s těma lidma popovídat a dostat se tak nějak ke kořenům, je to spíš ukázat ty expozice. Samozřejmě, že to má význam taky, ale my jsme řekli, že to budeme dělat trošku jinak a zatím to tak funguje. Teď nás je dohromady 35 a ještě nám pomáhá spousta lidí, který členy ani nejsou a taky samozřejmě spolupracujeme i se spolkem Prokop i s Příbramským cechem a taky Hornickým muzeem.“ (pan B., Rudné i Uranové doly)

Informátor D. se ke spolku přidal před třemi lety. Někteří z již stávajících členů byli jeho kamarádi, kterým chodil příležitostně pomáhat. Líbil se mu pracovitý přístup, který mají členové spolku, kdy se každou sobotu dopoledne schází na dole Řimbaba a společně se snaží zrekonstruovat další části dolu. K oficiálnímu vstupu do spolku ho mimo přímlyv jeho kamarádů přivedl zájem podílet se na udržování hornických tradic, které jako horník na Uranových dolech nezažil. Ve spolku je spokojený a domnívá se, že i díky mladším členům má spolek dobrou budoucnost:

„Já sem se ke spolku přidal hlavně proto, že se mi líbilo, jakěj přístup mají kluci k práci, že se tady vždycky v sobotu sejdou a jde se udělat něco, abychom to tady zase posunuli někam dál. Taky se mi líbí, že se snaží prezentovat ty tradice, který byly, co já jako uraňák nijak nezažil, proto to uranu už nefungovalo. Tam byli lidi z celý republiky, ale mezi rudňákama to bylo znát pořád. Navíc tady byli už moji kamarádi a já sem za nima chodil, tak mi pak říkají, proč se k nim rovnou taky nepřidám, tak sem členem už tři roky. Myslím, že jako spolek fungujeme dobře, máme mezi sebou i mladší členy, který to zajímá, tak bych řek, že budoucnost máme.“ (pan D., Uranové doly)

Fungováním spolku kladně hodnotí i informátor R., který oceňuje především přátelskou atmosféru mezi členy. Hlavním faktorem, který dle jeho mínění všechny členy

spojuje, je kladný vztah ke své bývalé profesi a potřeba být i nadále součástí hornického kolektivu. I přestože již svou profesi nevykonávají, stále se identifikují jako členové této sociální kategorie, i nadále se cítí být horníky. Členství v hornickém spolku jim proto dává možnost být v kontaktu se svými bývalými kolegy, věnovat se tomu, co je baví a v rámci vzájemných interakcí udržovat i nadále svou skupinovou identitu.

„Podívejte, co jsme tady všechno vytvořili, a to jsme většina bývalí havíři a štajgři a nějaký inženýři a všichni si tu hrajeme. Jak říkal můj kluk, když jsme začínali, dědkové si hrajou na havíře říkal a už je tu s námi taky. Já mu říkám, my si nehrajeme, děláme jen to, co nás baví, starý sme, ale co má člověk dělat. To hornický povolání a život byl hezkej a proto, aby sme z toho ještě měli aspoň něco sme tady. Že se tady scházíme, to je proto, aby, jsme si užili i dál tu srandu a kamarádství jako bylo na šachtě. Tady jeden kamarád, říká vždyť já sem chodim kvůli těm vašim blbým kecům havířskejm. My sme pořád ještě ty havíři, ty rudňácký, my to v sobě pořád máme, to se těžko vysvětluje.“ (pan R., Rudné doly)

Přestože každé ze tří hornických sdružení, která v Příbrami fungují, má svoji vlastní oblast zájmu, ze které se odvíjí jejich činnost a konkrétní aktivity, jejich podstata je shodná. Vznikly z iniciativy bývalých horníků a zaměstnanců Rudných i Uranových dolů, kteří chtěli zachovat vzpomínku na hornickou profesi a celkovou hornickou činnost, která byla výrazným faktorem, jenž utvářel podobu i životní podmínky v Příbrami po několik století. Hornické spolky jsou v současné době hlavními držiteli hornických tradic a hornického odkazu, v rámci kterých se bývalí horníci snaží předat své životní zkušenosti i dalším generacím. Z postojů narátorů je zřejmé, že pro ně spolky představují způsob, jak být nadále součástí své profesní skupiny, přestože již své bývalé povolání nevykonávají. Mohou tak stále sdílet společné hodnoty, formovat kolektivní cíle a plány, které mají sice pozměněnou podobu, než tomu bylo v době jejich aktivní profesní činnosti, ale přesto pro ně představují prostředek, který jim umožňuje v určité podobě udržovat i nadále svou profesní identitu. Problém ovšem spočívá ve faktu, že počet žijících horníků se každým rokem výrazně snižuje. Náročné podmínky pracovního prostředí se značným způsobem promítly do zdravotního stavu pracovníků dolů a mnoho z nich utrpělo nemoci z povolání, mezi kterými byly nejčastěji vasonéuróza, silikóza plic a rakovina plic či mají v jiné formě trvale poškozené zdraví. Od uzavření příbramských dolů uplynulo 26 let a bývalý horníci jsou tak v současné chvíli již v pokročilém věku, od čehož se odvíjí i jejich snižující se aktivita v hornických spolcích a jejich klesající počet. Ze slov narátorů vyplývá, že zájem mladých

lidí o členství v hornických spolcích není příliš velký, přesto lze mezi jejich členy nalézt i mladší ročníky. Je ovšem otázkou, do jaké míry tito mladší lidé, kteří už nemají přímou zkušenost s výkonem hornické profese, dokáží udržovat hornický odkaz způsobem, jakým je tomu u bývalých horníků. Lze předpokládat, že jejich motivace být součástí hornické komunity vychází z osobního zájmu o hornické prostředí a historii, je také často obvyklé, že se ke spolku přidávají, protože je zde již nějaký člen jejich rodiny, obvykle otec či děda. Mezi informátory byla ovšem znatelná skepse ohledně budoucnosti, protože se obávají, že noví členové spolků nemají a ani nemohou mít stejnou vazbu a vztah k horničině jako mají oni samotní. Přestože doufají, že budou spolky fungovat i nadále, dá se očekávat, že se jejich fungování a podoba pozmění, protože s odchodem členů, kteří jsou přímými nositeli hornické paměti, zmizí i jejich přímé zkušenosti.

Hornický odkaz je už nyní pevnou součástí historie Příbrami, což dokládá i existence Hornického muzea, které je největší svého druhu v České republice. Aktivity hornického muzea společně s působením hornických spolků udržují ve společnosti povědomí o historii, podmínkách hornické činnosti i proměnách způsobu hornického života v Příbrami. Zároveň zachovávají mnoho artefaktů, které se k této oblasti vážou, jako jsou objekty bývalých dolů, těžební věže, samotné šachty nebo pracovní nástroje a stroje. I nadále udržují některé hornické tradice a zvyky. Hornická identita, tak zůstane v těchto atributech a aktivitách zachována, ale pouze jako připomínka již uplynulých časů, neboť s odchodem všech bývalých horníků ztratí své přímé nositele, kteří skupinovou identitu „my“ příbramští horníci přímo konstruují a u kterých tvoří součást jejich vědomí a osobnosti.

5 Zhodnocení výsledků

Hlavním cílem diplomové práce bylo zjistit, zda a jakým způsobem bývalí horníci pracující v příbramských Rudných a Uranových dolech vnímají svou skupinovou identitu, a to v kontextu biografických vyprávění zástupců této profesní kolektivity. Na základě těchto vyprávění byly posléze identifikovány atributy a specifika této identity a bylo analyzováno, zda se tato identita určitým způsobem udržuje i nadále, přestože se již horníci své profesi nevěnují a hornická činnost byla v této oblasti ukončena.

Horníci a jejich život je s Příbramskem provázán již od středověku, kdy se zde začalo těžit stříbro. První dochovaná písemná zmínka o těžbě rud na tomto území pochází z roku 1311, poslední důl se uzavřel roku 1991, hornická činnost zde souvisle trvala 690 let. Během této dlouhé doby se zde vytvořila silná hornická tradice a horníci se stali výraznou skupinou, která si postupně vytvořila soubor specifických zvyků, rituálů a tradic, které vycházely z jejich životních i pracovních podmínek. Podoba těchto charakteristik byla proměnlivá v závislosti na společenských a politických podmínkách, které ovlivňovaly jak pracovní, tak soukromý život horníků. Období největší slávy příbramského rudného revíru bylo od poloviny 19. století do začátku století 20., kdy zdejší doly zajišťovaly 97,7% produkce olovnato-stříbrných rud v celém Rakousku-Uhersku. V této době byla silná tradice slavnostních hornických parád, na nichž byli horníci prezentováni jako vážený stav, vznikalo mnoho hornických písní, ve kterých byla zachycena pracovní i osobní realita hornického života. Ve vážené úctě byli mezi horníky chováni jejich patroni, svatý Prokop a svatá Barbora. Všechny tyto atributy a specifika hornického povolání determinovaly skupinovou identitu tehdejších horníků. Hospodářské krize společně s důlní katastrofou v roce 1892 zapříčinily úpadek báňského podnikání, který přetrvával až do konce 2. světové války, což mělo za následek odchod poměrně velkého počtu horníků ze zdejší oblasti i proměnu podoby profesní identity těch, kteří zde zůstali.

Pro samotnou práci je významné především období počínající rokem 1948, kdy se k politické moci v Československu dostala Komunistická strana a započala historie Československého socialistického státu, neboť v období socialismu byli profesně aktivní zvolení nárátoři. Proměna politického uspořádání po únoru 1948 znamenala výraznou změnu v dosavadním báňském podnikání v Příbrami. Region Příbramska byl vyhodnocen jako perspektivní lokalita pro těžbu uranu a v roce 1949 zde vznikla organizace Jáchymovské doly, která se postupně přeorganizovala do podniku Uranové doly Příbram. Poprvé zde začaly fungovat dva samostatné těžební podniky, jejichž zaměstnanci vytvořili

dvě skupiny horníků, tzv. rudňáky a uraňáky, které mnohé spojovalo, ale zároveň se ukázalo, že mezi nimi byly znatelné i určité odlišnosti. Sociální status a pozice horníka v sociální stratifikaci v období socialismu v Československu se oproti minulosti výrazně změnila. Jako členové dělnického hnutí představovali v perspektivě socialistické ideologie skupinu předních budovatelů socialismu v zemi. Důvodem preference dělnických povolání bylo také přeorientování národního hospodářství na těžký průmysl, proto se jejich role a postavení ve společnosti posunulo do předních pozic. Systematická propagace a materiální zvýhodňování hornické profese, projevující se především vysokou mzdou a jinými výsadami, mezi nimiž byl dřívější odchod do důchodu, delší placená dovolená či věrnostní příplatek, měly za následek zvýšený zájem o výkon této profese, který byl znatelný i v případě Uranových dolů v Příbrami. Nejvyšší počet zaměstnanců v tomto podniku v roce 1958 dosáhl čísla 9147. Většina horníků, kteří zde pracovali, neměla s hornictvím žádné předchozí zkušenosti ani odborné vzdělání, zatímco na Rudných dolech, díky jejich dlouhé historii pracovalo mnoho horníků, kteří si toto povolání předávali generačně v rámci své rodiny, díky čemuž měli více zkušeností a odlišný vztah k této profesi. Odborné zaměstnance navíc Rudné doly získávaly i ze svého hornického učiliště. Z analýzy rozhovorů vyšlo najevo, že pro horníky pracující na Rudných dolech bylo hornické povolání bráno jako celoživotní zaměstnání, kterému se věnovali nejenom za účelem zisku mzdy, ale i z důvodů svého zájmu a pocitu smysluplnosti, který jim přinášelo. Vybraní informátoři pracující u Uranových dolů se hornické profesi věnovali také po celou svou profesní dráhu, shodovali se ale, že zde bylo velké množství lidí, jejichž jediným cílem bylo získat určitou sumu peněz a poté toto zaměstnání opustit, protože pro ně nebylo ničím jiným důležité. Podoba profesní identity každého jednotlivce je ovlivněna i jeho osobním vnímáním profesních zájmů, schopností, cílů a hodnot. Je tak zřejmé, že relace k profesní identitě byla u jednotlivých zaměstnanců rudných i uranových dolů odlišná. V případě těch, kteří hornické povolání vykonávali pouze omezenou dobu, motivováni výhradně finanční odměnou, byla malá míra skupinové identifikace, a tudíž se u nich ani nevytvořila nijak výrazná profesní identita. Naproti tomu u jedinců, pro které členství v profesní skupině horníků mělo význam nejenom v hmotné odměně, byla vzájemná identifikace výrazná a vedla k utvoření sdílené sociální/profesní identity.

Klíčovým atributem, který se významně podílí na konstrukci sociální identity horníků se ukázala být schopnost soudržnosti a solidarity. Tento prvek vychází z náročných pracovních podmínek, které v podzemí panují. Při hloubení šachet a dobývání rudy hrozily otřesy a závaly, po odstřelu horniny se zvyšovalo riziko nadýchání nebezpečných plynů

a bylo proto nutné pracovat obezřetně. Pokud došlo k nějakému problému, byl často dotyčný odkázán na pomoc některého svého kolegy, než dorazili záchranáři. I proto bylo nutné, aby se veškeré vzájemné neshody a rozpory mezi jednotlivci ve chvíli sestupu do podzemí odložily. Lze tak říci, že vzájemná důvěra a solidarita, byly mezi horníky životní nutností. Práce v podzemí, bez denního světla byla náročná i po psychické stránce. K tomu, aby se horníci s touto situací snáze vyrovnali, využívali především specifický humor. Tato strategie obsahovala různé naschvály, vyprávění humorných příběhů či vzájemné pošťuchování. Velmi oblíbené bylo také užívání přezdivek, které jednotlivci získávali nejčastěji podle nějaké úsměvné příhody, která se jim stala a s níž se poté svěřili svým kolegům, či podle svého vzhledu nebo pokud se jim něco během výkonu práce nepovedlo. Přezdívky bylo možné rozlišit na tři kategorie, kterými byly přezdívky ve vlastním slova smyslu obvykle jednoslovné. Druhou kategorií byly přízviska, která doplňovala vlastní jména horníků a vystihovala nějaké jednání či vlastnost, která pro ně byla typická. Poslední kategorií tvořily pokřikovánky a pokřiky, kdy v celých verších či dialozích byla zachycena pointa určité události, která daného horníka charakterizovala. Užívání přezdivek bylo více rozšířené mezi horníky z Rudných dolů. Zde byla přezdívka považována za doklad přijetí a uznání členství v hornické kolektivitě. Na Uranových dolech byly přezdívky také používány, ovšem v menší míře.

Dalším prvkem, který se podílí na utváření profesní identity horníků, je hornická mluva neboli slang. Profesní mluva je jedním z ustavujících prvků intersubjektivně sdílené smysluplnosti mezi jednotlivými členy kolektivity horníků a podílí se také na utváření jejich společného vědění a paměti. Za dlouholetou existenci hornického povolání se utvořil specifický hornický slovník, který obsahuje především výrazy spojené s pracovním prostředím, nástroji používanými při práci, pracovními činnostmi a postupy či označeními pro různé pracovní pozice, které v podzemí fungují. Mnoho slov a výrazů je přejatých z němčiny, neboť v době středověku bylo horníků v českých zemích nedostatek a přišla sem proto značná část horníků z Německa. Postupem času získala některá slova svou počeštěnou podobu, ale v mnoha případech je stále znatelný německý původ výrazů, přestože je zastřen značným zkomolením. Hornický slang má také mnoho podob v závislosti na regionu, kde je užíván. Existují tak výrazy, které jsou mezi horníky užívány plošně, ale také termíny, které se užívaly či ještě užívají například pouze mezi horníky ostravskými či kladenskými. Z analýzy rozhovorů nebylo možné stanovit specifické výrazy horníků příbramských, neboť narátoři užívali všeobecně rozšířené pojmy.

Mezi příbramskými horníky se vytvořila řada tradic a zvyků, kdy se některé udržovaly pouze v určitých historických etapách a poté byly nahrazeny novými, či se pouze pozměnila jejich podoba nebo forma a přetrvaly až do moderní doby. Velká část hornických zvyků a tradic byla v určité míře provázána s náboženstvím, protože mnoho horníků v období 19. století i v první polovině století 20. bylo věřících. Se společenskými změnami po 2. světové válce a s nástupem socialismu v Československu věřících ubývalo, a to i mezi horníky. Náboženství a víra byly režimem potlačovány, s čehož pramenila snaha o omezení či zrušení církevních svátků a slavností. Toto omezení se dotklo i tradiční hornické slavnosti věnované svatému Prokopovi, která se v Příbrami každoročně konala. Horníci už se také neúčastnili slavnostní korunovace panenky Marie na Svaté Hoře. Ctění a víra v hornické patrony svatého Prokopa a svatou Barboru zůstala zachována mezi horníky Rudných dolů, ovšem už pouze v symbolické rovině, zatímco mezi horníky na Uranových dolech nebyla znatelná vůbec. Celkově lze zhodnotit, že tradice a zvyky udržované mezi horníky v první polovině 20. století již postupně zanikaly v závislosti na odchodu generace těchto starých horníků. Tradicí, která se, ač v pozměněné podobě udržovala i v období socialismu, byla slavnost přijímání studentů do hornického cechu. Tento rituál vznikl na Vysoké škole báňské, k jeho symbolické obnově došlo v roce 1967 a díky Cechu příbramských horníků a hutníků a Střední průmyslové školy Příbram se pořádá i v současnosti. Obnovení se v roce 1990 dočkala i slavnostní Prokopská pouť, kterou se rozhodli oživit členové spolku Prokop a v rámci které se opět pořádá např. hornická paráda a polní mše před kostelíkem svatého Prokopa či večerní čepobití, což je pochod hornické kapely se světloňoši ze staré Příbrami na Březové Hory. Díky hornickým kapelám se zachovalo i mnoho starých hornických písní, které se zpívaly především v hospodách na Hornický den nebo hornickém plese a podobných společenských událostech. Jednou z nejdůležitějších hornických písní je hornická hymna – Hornický stav budiž veleben, která se zpívá i v současnosti při příležitostech setkání horníků. Hornická hymna i jiné hornické písně jsou důležitým znakem, vymezujícím profesní skupinu horníků od jiných profesní i sociálních skupin. Horníci do nich promítali každodennost svého hornického života, své radosti i trápení. Staly se tak prostředkem společné identifikaci a posílení vzájemné pospolitosti, což vedlo k potvrzení a udržování kolektivní identity skupiny.

S hornickou profesí se pojí i specifická symbolika, která vznikla z původních způsobů hornické práce. Základním symbolem je hornický znak, který tvoří dva zkřížené nejstarší havířské nástroje – mlátek a želízko. Dalšími symboly, které považovali informátoři

za zásadní, jsou horničtí patroni, kahan, permoník a pozdrav Zdař Bůh! Tyto symboly všeobecně reprezentují hornickou profesi a jsou s ní spojeny i v povědomí široké veřejnosti. Jsou také nástrojem sloužícím k vymezení příslušnosti k této konkrétní profesní skupině.

Historie příbramských dolů se uzavřela v roce 1991, kdy byla na Příbramsku ukončena těžební činnost uranového průmyslu. Přestože tak došlo k ukončení tradice hornické profese na Příbramsku, pro některé již vysloužilé horníky představovalo jejich bývalé zaměstnání důležitý aspekt života, kterému se chtěli, ač v pozměněné formě věnovat i nadále. Po roce 1990 tak z jejich iniciativy postupně vznikly tři hornické spolky, které sdružují bývalé horníky a mají za cíl udržovat hornický odkaz a tradice. Zároveň slouží jako prostředek k předávání přímých zkušeností s hornickou profesí i generacím, které aktivní hornickou činnost v Příbrami již nezažily a také udržení hornické komunity i nadále aktivní. Z analýzy vyplynulo, že hornické spolky pro informátory představují způsob, jak být stále součástí své profesní skupiny, přestože již své bývalé povolání nevykonávají. Umožňují jim i nadále sdílet společné hodnoty, formovat kolektivní cíle a plány, které mají sice pozměněnou podobu, než tomu bylo v době jejich aktivní profesní činnosti, ale přesto se dají považovat za prostředek, kterým je udržována jejich profesní identita. Protože se již profesní skupina příbramských horníků nerozšiřuje, naopak jejich zástupců rok od roku ubývá, lze předpokládat, že se smrtí jejich posledních přímých nositelů zůstane sociální identita horníků zachována pouze v symbolické rovině v rámci vzpomínek a artefaktů spojených s hornickou profesí na Příbramsku.

6 Závěr

Diplomová práce se zabývala problematikou konstrukce a udržování sociální, respektive profesní identity v prostředí příbramských horníků. Hlavním cílem této diplomové práce bylo zjistit, zda a jakým způsobem bývalí horníci pracující v příbramských Rudných a Uranových dolech vnímají svou skupinovou identitu. Dílčími cíli pak vymezení specifik a identifikace atributů, které tuto identitu vytváří a stanovení, jakým způsobem, pokud vůbec, je dále reprodukována. Práce byla rozdělena do dvou hlavních oddílů, tedy na část teoretickou a praktickou. V teoretické části diplomové práce byly definovány hlavní teoretické koncepty týkající se jejího tematického zaměření. V první řadě se tedy jednalo o vymezení konceptu „identity“, která je pojímána v kontextu sociokulturní antropologie a sociologie jako proměnlivý a sociální konstrukt. Dále byly vymezeny dva hlavní druhy identifikace, kterými jsou osobní a kolektivní identita. Následovalo rozvedení konceptu sociální identity z hlediska teorie sociální identity a teorie sebekategorizace. V procesu identifikace je významným činitelem individuální a kolektivní paměť, v rámci jejíž specifikace byl podrobněji přiblížen koncept kulturní paměti, který je charakterizován vzpomínkami ztělesněnými v prostoru a přenesenými do materiálních entit. Z hlediska stanovené metody výzkumu byla také rozebrána funkce narativ a jejich propojení s pamětí s ohledem na možnost zachycení identit jednotlivce i kolektivu. Závěrečný oddíl teoretické části je zaměřen na vymezení konceptu profesní identity jako součásti identity sociální.

Praktická část práce se zabývá podobou sociální, respektive profesní identity v prostředí horníků, kteří žili a pracovali v regionu Příbramska. Na základě biografických vyprávění informátorů byly nejprve zhodnoceny motivy a důvody, které je vedly k výběru hornické profese. Rozhodujícími determinanty se ukázal vliv rodiny, kdy bylo toto povolání vykonáváno z generace na generaci a také poměrně vysoká mzda spojená s dalšími výhodami. První faktor se nejvýrazněji projevoval mezi horníky, kteří byli zaměstnáni u Rudných dolů, zatímco druhý faktor byl charakteristický pro pracovníky Uranových dolů. Následně bylo rozebráno postavení horníků ve společnosti a přístup k tomuto povolání v období socialismu, neboť vybraní informátoři v tomto období hornické povolání vykonávali. S ideologií režimu, vyobrazující horníka, jako hlavního zástupce dělnické třídy, který se výrazně podílí na budování socialismu, se informátoři nijak výrazně neztotožňovali, pouze uznávali určitá privilegia, která byla s prací v hornictví spojena. Z biografických vyprávění byly poté identifikovány a formulovány hlavní aspekty a atributy sociální identity

příbramských horníků, kterými se ukázala být schopnost soudržnosti a solidarity, která byla z hlediska nebezpečného pracovního prostředí a náročných podmínek v šachtách mezi horníky nezbytná a velmi výrazná. Důležitým atributem konstrukce sociální identity horníků byl také specifický humor, který sloužil mimo jiné jako prostředek k uvolnění psychické zátěže. Tato strategie obsahovala různé naschvály, vyprávění humorných příběhů, kdy některé byly rozšířené v rámci jedné konkrétní šachty, jiné byly známé obecně či vzájemné pošťuchování. Význačnou kategorií v tomto přístupu byly přezdívky. Ty se ukázaly jako výrazný činitel působící v procesu identifikace a percepce hornické identity. Dalším prvkem, který se podílí na konstruování této identity je hornická mluva neboli slang, který obsahuje především výrazy spojené s pracovním prostředím, nástroji používanými při práci, pracovními činnostmi a postupy či označeními pro různé pracovní pozice, které v podzemí fungují. Specifické výrazy a slovní spojení jsou jednou z hlavních složek intersubjektivně sdílené smysluplnosti mezi jednotlivými členy kolektivity horníků a podílí se tak na utváření jejich společného vědění a paměti. Hornická mluva je tedy jedním ze znaků, jež kodifikuje profesní skupinu příbramských horníků. Hornické povolání má v oblasti Příbramska velmi dlouhou tradici, díky čemuž se mezi horníky utvářely specifické tradice a zvyky. Jejich podoba se formovala v závislosti na společenských proměnách a sociálním prostředí, obecně byly ale často spojeny s náboženstvím, protože mnoho horníků bylo, především do období druhé poloviny 20. století, věřících. S nástupem socialistického zřízení v Československu byla spojena snaha omezit náboženství a jeho vliv v rámci celé společnosti, což se dotklo i horníků a mnohé staré zvyky a tradice zanikly. Počet věřících ubýval a s tím také mezi horníky slábla víra v církevní hornické patrony, vytratilo se společné pomodlení před cestou do podzemí. Tyto dříve důležité prvky identity, přestaly být pro nastupující generaci horníků signifikantní, proto úplně zanikly nebo se jejich význam přenesl pouze do symbolické hodnoty udržení odkazu předchozích generací. Dlouho tradici měla v této lokalitě Prokopská pouť, která byla zrušena a nahrazena Dnem horníků, který sloužil k celospolečenským oslavám hornické práce, ovšem s podtextem politické agitace. V roce 1990 byla tato hornická slavnost obnovena hornickým spolkem Prokop a je každoročně největší událostí zaměřenou na zdejší hornickou činnost. Tradicí, která se dočkala obnovy již v době socialismu, bylo slavnostní přijímání adeptů do hornického cechu zvané Skok přes kůži, které se dříve pořádalo na Vysoké školy báňské v Příbrami, ale po jejím přesunutí do Ostravy byl tento zvyk ukončen. Byl obnoven až v rámci každoročního hornického

sympozia od roku 1962 a v současnosti je organizován Cechem příbramských horníků a hutníků.

Charakteristickým znakem profesní skupiny horníků je také specifická symbolika, která vznikla z původních způsobů hornické práce. Základním symbolem je hornický znak, který tvoří dva zkřížené nejstarší havířské nástroje – mlátek a želízko. Dalšími důležitými symboly jsou horničtí patroni sv. Prokop a sv. Barbora, kahan, permoník a pozdrav Zdař Bůh! Tyto symboly všeobecně vystihují hornickou profesi a jsou výrazně rozšířené v povědomí široké veřejnosti. Jsou také nástrojem vymezení příslušnosti k této konkrétní profesní skupině.

Závěrečný úsek praktické části je věnován způsobu, jakým se sociální/profesní identita udržuje mezi horníky i v současnosti. Prostředkem, který slouží k udržení sociální identity horníků, jsou hornické spolky, které založili samotní horníci, za účelem předávání přímých zkušeností s hornickou profesí a zachování hornických tradic a zvyků. Hornické spolky pro informatory představují způsob, jak být nadále součástí své profesní skupiny, přestože již své bývalé povolání nevykonávají. Mohou být stále ve vzájemné interakci s bývalými kolegy a udržovat tak společnou kolektivní paměť. Přímých nositelů hornické identity, kteří představují spojující články mezi odkazy předchozích generací a generacemi současnými ovšem každým rokem ubývá. Lze tak předpokládat, že s jejich úplným odchodem bude sociální identita příbramských horníků zachována, jakou součástí hornického odkazu v historii Příbramska v podobě míst paměti, symbolech a zvyčích, které svými činnostmi budou dále udržovat příbramské Hornické muzeum i jednotlivé hornické spolky. Bude tak mít ovšem podobu pouze vzpomínky, protože zde již nebudou žádní její přímí nositelé, kteří by se s ní plně identifikovali a u nichž by byla součástí jejich vědomí a osobnosti.

7 Seznam použitých zdrojů

- ASSMANN, Jan. *Kultura a paměť: Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. 1. vydání. Praha: Prostor, 2001. 320 s. ISBN 80-7260-051-6.
- BEJČEK, Eduard. *Hornické přezdívky na Příbramsku*. Příbram: Komitét symposia HPVT, 1978. 96 s. bez ISBN
- BEJČEK, Eduard. *Hornická satira na Příbramsku*. Příbram: Komitét symposia HPVT, 1988. 57 s. bez ISBN
- BERGER, Peter, LUCKMANN, Thomas. *Sociální konstrukce reality: Pojednání o sociologii vědění*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. 214 s. ISBN 80-85959-46-1.
- COHEN, P. Anthony. *The symbolic construction of community*. London: Routledge - Taylor & Francis Group, 2003. 128 s. ISBN 0-415-04616-5.
- DROYSEN, G Johann. in ASSMANN, Jan. *Kultura a paměť*. Praha: Prostor, 2001. 317 s. ISBN 80-7260-051-6.
- EISENSTADT, Samuel Noah. GIESEN, Bernhard. *Konstrukce kolektivní identity*. in HROCH, Miroslav. *Pohledy na národ a nacionalismus: Čítanka textů*. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. 361–374 s. ISBN 80-86429-20-2.
- ERIKSEN, Thomas Hylland. *Sociální a kulturní antropologie*. 1. Vyd. Praha: Portál, 2008. 408 s. ISBN 978-80-7367-465-6.
- GENETTE, Gerard. *Fikce a vyprávění*. Praha – Brno: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2007. 96 s. ISBN 8085778564.
- GENETTE, Gerard. in MASLOWSKI, Nicolas. ŠUBRT, Jiří. *Kolektivní paměť: k teoretickým otázkám*. Praha: Karolinum, 2014. 222 s. ISBN 978-80-246-2689-5.
- HALBWACHS, Maurice. *Kolektivní paměť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009. 290 s. ISBN 978-80-7419-016-2.
- HALBWACHS, Maurice. in MASLOWSKI, Nicolas. ŠUBRT, Jiří. *Kolektivní paměť: k teoretickým otázkám*. Praha: Karolinum, 2014. 222 s. ISBN 978-80-246-2689-5.
- HAVLOVÁ, Jitka. *Profesní dráha ve 20. století: úvod do sociologie povolání*. Praha: Karolinum, 1996. 148 s. ISBN 80-7184-220-6.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2008. 407 s. ISBN 978-80-7367-485-4.
- HEŘMANOVÁ, Eva, CHROMÝ, Pavel a kol., *Kulturní regiony a geografie kultury*. 1. vyd., Praha: ASPI, a.s., 2009. 348 s. ISBN 978-80-7357-339-3.
- HORÁKOVÁ, Hana. *Kultura jako všelék? Kritika soudobých přístupů*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2012. 318 s. ISBN 978-80-7419-103-9.

- HOUŽVIČKA, Václav. NOVOTNÝ, Lukáš. *Otisky historie v regionálních identitách obyvatel pohraničí: Sebedefinice a vzájemné vnímání Čechů a Němců v přímém sousedství*. 1. vydání. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2007. 170 s. ISBN 978-80-7330-109-5.
- IVÁNYI, Koloman. *10. setkání hornických měst 16. 9. 2016 PŘÍBRAM. Od prvního setkání hornických měst k desátému Příbram 1997–2006*. Příbram: Cech příbramských horníků a hutníků, 2006. 67 s. bez ISBN
- JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. 286 s. ISBN 80-7178-535-0.
- JANDOUREK, Jan. *Průvodce sociologií*. Praha: Grada Publishing a. s., 2008. 208 s. ISBN 978-80-247-2397-6.
- JEŽEK, Václav. *Město stříbra a slávy starých hornických tradic*. Příbram: Městský národní výbor v Příbrami, 1966. 167 s. bez ISBN
- KALISTA, Emil. *Ukázka hornické mluvy na Příbramsku*. Příbram: Okresní vlastivědné muzeum, 1964. 120 s. bez ISBN
- LEHMANNOVÁ, Zuzana. et. al., *Paradigma kultur*. Plzeň: Aleš Čedík, 2010. 511 s. ISBN: 978-80-7380-297-4.
- MACEK, Petr. *Agrese, Identita, Osobnost*. Brno: Psychologický ústav Akademie věd ČR, 2003. 315 s. ISBN: 80-86620-06-9.
- MAJER, Bedřich. *Čtvrtstoletí Uranových dolů v Příbrami: 1949-1974*. Příbram: Uranové doly, 1974. 100 s. bez ISBN
- MAREŠ, Petr. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1994. 151 s. ISBN 80-901424-9-4.
- MASLOWSKI, Nicolas. ŠUBRT, Jiří. *Kolektivní paměť: k teoretickým otázkám*. Praha: Karolinum, 2014. 222 s. ISBN 978-80-246-2689-5.
- MOLLER, Sabine. WELZER, Harald. TSCHUGGNALL, Karoline. *"Můj děda nebyl nácek": nacismus a holocaust v rodinné paměti*. Praha: Argo, Historické myšlení; Totalitarismus a šoa. Vyd. 1., 2010. 207 s. ISBN 978-80-257-0228-4.
- MOŽNÝ, Ivo. *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. Praha: Portál, 2002. 207 s. ISBN 80-7178-624-1.
- NORA, Pierre. *Mezi pamětí a historií*. in: BENZA, Alban. *Politika paměti: antologie francouzských společenských věd*. Praha: CEFRES, 1998. 194 s. ISBN 80-902196-3-2.
- PATOČKA, Jiří., HEŘMANOVÁ, Eva. *Lokální a regionální kultura v České republice: kulturní prostor, kulturní politika a kulturní dědictví*. 1. vyd. Praha: ASPI, 2008. 199 s. ISBN 978-80-7357-347-8.
- RICOEUR, Paul. *Oneself as Another*. Chicago: The University of Chicago Press, 1992. 363 s. ISBN 0226713296.

- ROUBAL, Ondřej. *Problematika lidské identity v perspektivě zkoumání sociálního potenciálu územních společenství*. in ZICH, František., ROUBAL, Ondřej., KUNZ, Vilém., RYTINA, Jan. *Sociální potenciál regionu. Soubor studií*. 1. vyd. Vysoká škola finanční a správní, o.p.s., 2006. 104 s. ISBN 80-86754-69-3.
- SCHWARTZ, Seth., LUYCKX, Koen., VIGNOLES, Vivian. *Handbook of identity theory and research. Volume 1*. New York: Springer, 2012. 628 s. ISBN 978-1-4614-5102-0.
- SKALNÍK, Milan. *Z národopisného výzkumu života horníků*. Český lid, roč. 38, č. 5-6, 1951. s. 181-184.
- SKALNÍKOVÁ, Olga. *Pět století hornického kroje*. Příbram: Příbram ve vědě a technice, 1986. 157 s. bez ISBN
- SMOLOVÁ, Věra. BAREŠOVÁ, Jana. BLAŽKOVÁ Lenka. et al. *Příbram*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny - Dějiny českých měst., 2016. 686 s. ISBN 978-80-7422-489-8.
- SPEARS, Russell. *Group Identities: The Social Identity Perspective* in SCHWARTZ, Seth., LUYCKX, Koen., VIGNOLES, Vivian L. *Handbook of identity theory and research*. New York: Springer, 2011. 998 s. ISBN 978-1-4614-5102-0.
- SOUKUP, Václav. *Přehled antropologických teorií kultury*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2004. 229 s. ISBN 80-7178-929-1.
- SVOBODOVÁ, Lenka. in ČADOVÁ, Naděžda. et. al.. *Jak je v Česku vnímána práce*. Sociologický ústav Akademie věd ČR: 2006. 228 s. ISBN 80-7330-103-2.
- SZALÓ, Csaba. *Sociologie formování sociálních identit*. in NOSÁL, Igor., SZALÓ, Csaba. *Mozaika v re-konstrukci: formování sociálních identit v současné střední Evropě*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2003. 235 s. Sborníky; sv. 17. ISBN 80-210-3306-1.
- ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*. 2. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009. 215 s. ISBN 978-80-86429-83-0.
- ŠMÍDOVÁ-MATOUŠOVÁ, Olga. *Auto/biografie, sociologie a kolektivní paměť* in MASLOWSKI, Nicolas. ŠUBRT, Jiří. *Kolektivní paměť: k teoretickým otázkám*. Praha: Karolinum, 2014. 222 s. ISBN 978-80-246-2689-5.
- ŠUBRT, Jiří. *Historická sociologie: teorie dlouhodobých vývojových procesů*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. 548 s. ISBN 978-80-7380-061-1.
- TAJFEL, Henri. *Social identity and intergroup relations*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. 528 s. ISBN 978-0-521-15365-2.
- TYLLNER, Lubomír. *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska* 2. svazek. PRAHA: Mladá fronta, 2007. 640 s. ISBN 978-80-204-1712-1.
- VALENTA, Jan. *Závěrečná zpráva ložiska Příbram část IX*. Příbram: DIAMO s. p. o. z. Správa uranových ložisek Příbram. 1995. 218 s. bez ISBN

VALTA, Karel. *Po stopách utrpení a slávy hornictva na Příbramsku*. Nákladem zaměstnanců St. báňského ředitelství, 1936. 514 s. bez ISBN

VANĚK, Miroslav., MÜCKE, Pavel., PELIKÁNOVÁ, Hana. *Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007, 234 s. ISBN 978-80-7285-089-1.

VELF, Josef. *Příbram v průběhu staletí*. Příbram: Městský úřad Příbram, 2003. 166 s. ISBN 80-239-1174-0.

VOLBRACHTOVÁ, Libuše. *Kulturní paměť, historické vědomí a kolektivní paměť v procesu interpretace vzpomínek*. In *Český lid*. 1994. 81 s. 285–293.

VONDRACEK, Fred., SKORIKOV Vladimír. *Occupational Identity in SCHWARTZ, Seth., LUYCKX, Koen. VIGNOLES, Vivian L. Handbook of identity theory and research. Volume 2, Domains and categories*, New York: Springer, 2012. 998 s. ISBN 978-1-4614-5102-0.

Elektronické zdroje

Cech Příbramských horníků a hutníků. *Krátká historie hornicko-hutnických spolků v Příbrami a okolí*. [online], [cit. 2018–3–15]. Dostupné z: <http://www.cechphh.cz/cz/ohlednuti/strucna-historie-hornicko-hutnickych-spolku-v-pribrami>

HAVLÍČEK, Aleš. *Člověk jako bytost přírodní a umělá*. [online]. Filosofická fakulta univerzity J. E. Purkyně, 2014. [cit. 2017–3–18]. Dostupné z:

HLAVÁČEK, Jiří. *Kolektivní paměť a orální historie ve výzkumu soudobých dějin*. MEMO Časopis pro orální historii [online]. 2012, č. 2. 105 s. [cit. 2017–11–26]. Dostupné z: <https://docs.google.com/file/d/0Bxcn8cZ-v0QrVzVkr2RfV0JJQTg/edit>

HUDEČKOVÁ, Helena. *Kovozemědělec*. Sociologická encyklopedie [online], 2017. [cit. 2018–2–17]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Kovozemědělec>

KLÁT, Jaroslav. *65. výročí obrovského nástupu učňovské mládeže do československého hornictví*. [online]. Klub přátel Hornického muzea v Ostravě, 2015. [cit. 2018–11–03]. Dostupné z: <http://wwwrs.hornicky-klub.info/rservice.php?akce=tisk&cislocianku=2015100006>

KOPECKÝ, M. *Nová sociální hnutí a tvorba identity*. Socioweb [online], 2007. [cit. 2017–07–23]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=300&lst=116>

KUBÁTOVÁ. *Procesy a mechanismy zespolečenšťování člověka*. [online]. E-learningová podpora mezioborové integrace výuky tématu vědomí na UP Olomouc, 2012. [cit. 2017–07–18]. Dostupné z: <http://pfyziolmysl.upol.cz/?p=1640>

- LUŽNÝ, Dušan. *Kulturní paměť jako koncept sociálních věd*. *Studia Philosophica*. [online]. 2014, č. 2, roč. 6. [cit. 2017–08–12]. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/131457/1_StudiaPhilosophica_61-2014-2_2.pdf?sequence=1
- NORA, Pierre. *Mezi paměti a historií: problematika míst*. [online]. CEFRES, 2010. [cit. 2017–12–08]. Dostupné z www: http://www.cefres.cz/IMG/pdf/nora_1996_mezi_pameti_historii.pdf
- NOVOTNÝ, L. *Historická paměť podle Maurice Halbwachse*. Socioweb: Sociologický webzín [online]. 2007, č. 4, s. 1-3. © Sociologický ústav AV ČR [cit. 2017–06–12]. Dostupné z www: http://www.socioweb.cz/upl/editorial/download/139_socioweb%25204-07%2520cely.pdf
- Odborné učiliště a Praktická škola Příbram. *Historie školy*. [online]. [cit. 2018–02–24]. Dostupné z www: <http://ouu.pb.cz/historie-skoly>
- PODEŠT, Štěpán. *Hornické symboly*. [online]. 2016. [cit. 2018–16–01]. Dostupné z www: <http://www.hornickyspolekstribro.cz/dokumenty/hornicke-symboly.pdf>
- ROUBAL, O. *Když se řekne identita*. Socioweb [online], 2007, [cit. 2017–03–10]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=138&lst=116>
- SCHÜTZE, Fritz. *Narativní interview ve studiích interakčního pole*. *Biograf. Časopis pro kvalitativní výzkum*, 20, 36 odst., 2003. [cit. 2018–01–06]. Dostupné z: <http://www.biograf.org/clanky/clanek.php?clanek=2003>
- Sdružení hornických a hutnických spolků ČR. *Sv. Barbora a sv. Prokop*. [online]. [cit. 2018–01–16]. Dostupné z www: <http://www.shhs-cr.eu/userFiles/zakladni-soubory-a-texty/01-sv-barbora-a-sv-prokop.pdf>
- Sdružení hornických a hutnických spolků ČR. *Hornické symboly*. [online]. [cit. 2018–01–16]. Dostupné z www: <http://www.shhs-cr.eu/hornicke-tradice/hornicke-symboly>
- Spolek Prokop. *Obnovená prokopská pouť*. [online]. [cit. 2018–03–12]. Dostupné z: <http://spolek-prokop-pb.cz/obnovena-prokopska-pout/>
- Spolek Prokop. *Hornický Mikuláš*. [online]. [cit. 2018–03–12]. Dostupné z: <http://spolek-prokop-pb.cz/hornicky-mikulas/>
- Spolek Řimbaba. *O spolku Řimbaba*. [online]. [cit. 2018–03–12]. Dostupné z: <http://www.rimbaba.cz/index.php/pokusna-nabidka>
- SPŠ a VOŠ Příbram. *Historie – Skok přes kůži*. [online]. 2013. [cit. 2018–01–16]. Dostupné z: http://www.spspb.cz/?page_id=28
- SVOBODA, Michal. *Biografická metoda v antropologii* [online]. CAAT, 2007, s. 11, [cit. 2017–01–05]. Dostupné z: <http://www.antropologie.org/cs/publikace/prehledove-studie/biograficka-metoda-v-antropologii>

SZCZEPAŃSKI, M. S., ŚLIZ, A. *Mezi místem a prostorem: lokální identita – regionální identita: pokus o sociologický náhled* [online], [cit. 2017–03–03]. Dostupné z: http://www.interreg.uni.opole.pl/biblioteka/docsSzczepanskiSliz_cz.pdf

ŠEREK, Jan. *Teorie sociální identity a teorie sebekategorizace* [online]. Masarykova univerzita, 2015, s. 64 [cit. 2017–07–12]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1423/podzim2015/PSY707/um/03_socialni_identita.pdf

TAJFEL, Henri., TURNER, John. An integrative theory of intergroup conflict. *The social psychology of intergroup relations?* [online]. 1979, s. 33, 47, [cit. 2017–01–22]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/226768898_An_Integrative_Theory_of_Intergroup_Conflict

TOMÍČEK, Rudolf. *HERALDICKÁ HISTORIE HORNICKÝCH SYMBOLŮ – „B“*. [online]. 2015 [cit. 2018–02–18]. Dostupné z: http://slon.diamo.cz/hpvt/2011/_tradice/T%2015.pdf

8 Přílohy

Příloha č. 1: Hornický kahan

Příloha č. 2: Hornický znak

Příloha č. 3: Znak Cechu příbramských horníků a hutníků

Příloha č. 4: Prokopská pouť v roce 1990 - Hornická kapela s kapelníkem Zárubou

Příloha č. 5: Ocenění horníci během Dne horníků v Kulturním domě Příbram 1974

Příloha č. 6: Text hornické hymny

Příloha č. 1 Hornický kahan

Zdroj: <http://www.kahany.cz/index/category/id/1/page/25>

Příloha č. 2: Hornický znak

Zdroj: https://www.geocaching.com/geocache/GC4V2DP_zanikle-stoly?guid=8fe02a7b-3f5e-4228-8341-f04366ad5412

Příloha č. 3: Znak Cechu příbramských horníků a hutníků

Zdroj: <http://www.cechphh.cz/cz/sdruzeni-hornickyh-a-hutnickych-spolku-cr/clenove>

Příloha č. 4: Prokopská pouť v roce 1990 - Hornická kapela s kapelníkem Zárubou

Zdroj: archiv informátora F.

Příloha č. 5: Ocenění horníci během Dne horníků v Kulturním domě Příbram 1974

Zdroj: archiv informátora F.

Příloha č. 6: Text hornické hymny

HORNICKÝ STAV BUDIŽ VELEBEN

1. Hornický stav budiž velebený,
hornický stav to je naše slast,
byť postrádal třeba světlo denní,
činí vše jen pro svou drahou vlast.

Refrén: /: Ano, synův všech dolů i všech bání
vlídně ruku k přátelství dej!:/
/: Jen daru měj, jen zdaru měj,
jen zdaru měj hornický stav!:/

2. Neslyšíte zvonku jasné znění,
neslyšíte, klepačka nás zve?
Nuže, bratři, k dolu bez prodlení,
Ať „Zdař Bůh“ zaznívá tam i zde.

Ref.: Ano, synům ...

3. A když práce naše dokonána
a dobyt je přebohatý kov,
odměna nám za to budiž dána,
věnec slávy ověncí náš rov.

Ref.: Ano, synům...

Zdroj: <http://spolek-prokop-pb.cz/hornicke-pisne/hornicka-hymna/>